

Kultūros almanachas

DORĖ

Spaustuvė DRUKA
Klaipėda
2015

Išleista Neringos savivaldybės lėšomis

ISSN 2351-4582

© Raimonda Ravaitytė-Meyer, 2015
© Neringos savivaldybės Viktoro Miliūno viešoji biblioteka, 2015
© Spaustuvė DRUKA, 2015

TURINYS

Leidėjo žodis	4
---------------------	---

MARTYNUI LIUDVIKUI RĖZAI – 240

Martynas Liudvikas Rėza. Šimtus jau metus. Eilėraštis, jo faksimilė	7
Martyno Liudviko Rėzos premijos laureatai	10
Liucija Citavičiūtė. Martynas Liudvikas Rėza: žinomas, bet nepažintas	11
Arvydas Juozaitis. Nuo Karaliaučiaus iki Klaipėdos: vietovės dvasios paieškos	19

REIKŠMINGOS SUKAKTYS

Nijolė Strakauskaitė. Juodkrantės evangelikų liuteronų bažnyčiai – 130	25
Nijolė Strakauskaitė. Nidos švyturio kelionė per istorijos epochas	30
Mindaugas Janukonis. Nidos mokyklai – 90	32

PRISIMINIMAI

Ipolitas Laurinavičius. Iš Nidos girininko prisiminimų	39
Aloyzas Puslys. Persilaužimo metas: Neringa tampa saugoma teritorija ir kurortu	50
Pirmoji Neringa Lietuvoje – mergaitė iš Ukmergės	62

KŪRYBA, KŪRĖJAI

Virgina Mizgirienė. Kaklo papuošalai	65
Ula Danilevičiūtė-Gurgždienė. Auskarai, žiedai	72
Audrius Lukauskas. Amuletai	76
Sigitas Atkočaitis. Žalvario dirbiniai	80
Kęstutis Subačius. Du ir dvi. Apžvalga	84
Arūnas Balna. Eilėraščiai	86
Svajūnas Kuncaitis. Novelė	95
Ieva Eimutytė. Eilėraščiai, miniatiūros	102
Juta Zinkevičiūtė. Novelės	106

KARVAIČIŲ KOPA	127
----------------------	-----

LEIDĖJO ŽODIS

Kai trečioji „Dorė“* pasieks skaitytoją, minėsime jubiliejinius Martyno Liudviko Rėzos metus. 2016 m. sausio 9 d. sukanka 240 metų, kai Karvaičiuose – kaimelyje tarp šiandieninės Preilos ir Pervalkos – gimė ši visų laikų iškiliausia Kuršių nerijos asmenybė. Dovana skaitytojui – mažai kur publikuota lietuviškai parašyto M. L. Rėzos eilėraščio „Šimtus jau metus“ faksimilė ir iš rankraščio atkurtas tekstas – proginis eilėraštis, skirtas lietuvių kalbos seminaro 100-mečiui. Kadangi kasdieninė M. L. Rėzos kalba buvo vokiečių, jo ranka rašyto lietuviško teksto juodraštis mums ypač brangus – dėl šios priežasties jis yra leidinio viršelyje, kurį puošia ir portreto klasiko, dailininko Vytauto Cipliausko 1979 m. tapytas M. L. Rėzos portretas. Po juo – originalus M. L. Rėzos parašas – Rhesa, ir vėl sukeliantis dvejopus jausmus. Ne vieną trikdė vokiška rašysena ir galbūt prūsiška M. L. Rėzos tapatybė. Daug priežasčių lėmė, kad M. L. Rėzą mes žinome, bet vis dar nepažįstame. „Dorė“ viliasi, kad pokalbis su M. L. Rėzos „Raštų“ leidėja, žymiausia šių dienų M. L. Rėzos tyrinėtoja dr. Liucija Citavičiūtė prasklaidys nežinios rūką, o gal paskatins bibliotekoje susirasti kurią nors tekste minimą knygą, perskaityti ir sušukti: „Eureka!.. Atradau!“

Kaip čia nepasidžiaugus, kad jubiliejiniais metais Neringa jau gali didžiulis turinti M. L. Rėzos vardo kultūros ir meno premiją, teikiamą nuo 2010 m. Du garbingi jos nominantai yra tarp „Dorės“ pašnekovų. Be jau minėtos dr. L. Citavičiūtės, kalbiname ir žinomą visuomenės veikėją, filosofą, rašytoją dr. Arvydą Juozaitį, kuris tęsia *genius loci* (vietos dvasios) paieškas. Neringą jis pavadina „kita, geresne Lietuva“, „keisčiausia Lietuvos vieta“, kurią paversti poilsio industrijos židiniu, anot jo, būtų nusikaltimas. „Kelionėje“ nuo Karaliaučiaus iki Klaipėdos jį lydi nidiškė žurnalistė Asta Jankauskienė (Kuncaitytė), debiutuojanti „Dorės“ autorė.

Tarp naujų autorių minėtinas ir Nidos gimnazijos istorijos mokytojas Mindaugas Janukonis, parašęs Nidos mokyklos 90 metų istorijos apžvalgą, „Dorėje“ atsidūręs šalia savo dėstytojos Klaipėdos universiteto doc. dr. Nijolės Strakauskaitės, neabejotinai didžiausios Kuršių nerijos istorijos žinovės. Kaip jau įprasta, kokia krašto istorijos tema bekalbėtų arba berašytų doc. dr. N. Strakauskaitė, ji visada pažeria retų, sunkiai atrandamų „perliukų“, kurie istoriją padaro įdomią ir įtaigią. Tuo skaitytojas įsitikins perskaitęs straipsnius, dedikuotus reikšmingoms datoms: Juodkrantės bažnyčiai – 130, Nidos švyturiui – 70.

„Dorės“ sudarytoja žurnalistė Raimonda Ravaitytė-Meyer tęsia anksčiau pradėtą pokarinės Neringos temą. Ji kalbina pirmąjį Nidos girininką Ipolitą Laurinavičių, kurio prisiminimuose atgyja dar žvejų kaimu buvusi Nida – metas, kai vyko vietinių gyventojų kaita, kai kurėnus mariose pakeitė dorės. Visiškai kitokie ilgamečio Neringos vadovo, Vykdomojo komiteto pirmininko Aloyzo Puslio prisiminimai. Jo ir anuometinės Lietuvos valdžios valia Neringa ryžtingai pasuko kurorto plėtros linkme. Nustojo galioti pasienio režimas, Neringa paskelbiama landšaftiniu draustiniu su specialiu lankymo režimu. „Bus ne blogiau kaip Palangoj!“ – šį Neringai taikytą šūkį dar atsimena ne vienas neringiškis.

* Dorė – nedidelis (apie 5 m ilgio) medinis laivelis su varikliu, pritaikytas kolektyvinei žvejybai. Išplito sovietiniais metais Kuršių marių ir Baltijos jūros žvejų artelėse.

Iki šios dienos žmonių neužmirštas A. Puslys minimas kaip vienas ryškiausių Neringos vadovų. Abi publikacijas lydi gausybė nuotraukų, kurias pavyko surasti pašnekovų asmeniniuose albumuose ir Neringos istorijos muziejaus archyvuose. Dėkojame visiems, geranoriškai mums talkinusiems.

Tarp „Dorės“ įdomybių – skaitytojų dėka surasta ir pakalbinta pirmoji Lietuvoje 1931 m. Neringos vardu pavadinta moteris (tęsiame antrosios „Dorės“ temą).

Leidinio sudarytojams ši „Dorė“ pateikė keletą staigmenų. Pradėję dairytis neringiškių kūrėjų, netikėtai suradome net keturis juvelyrus. Vieni (Audrius Lukauskas, Sigitas Atkočaitis) nelaiko savęs menininkais – tik meistrais, amato žinovais, pasirinktame kelyje randantys saviraiškos ir kūrybos džiaugsmą. Kitos (Virgina Mizgirienė, Ula Danilevičiūtė-Gurgždienė) yra dailininkės profesionalės: pirmoji kuria papuošalus visą gyvenimą, antroji šią nežinomą, neištirtą „žemę“ suradusi vos prieš dvejus metus ir visa galva pasinėrusi į jai naują kūrybos sritį.

Ištikimas „Dorės“ literatūrinės dalies redaktorius mokytojas lituanistas Kęstutis Subačius neslepia nuostabos ir džiaugsmo – po dviejų išleistų almanachų Kuršių nerijos beletristikos šulinys vis dar neišsemtas! Trečiajame leidinyje pristatomi net keturi nauji originaliosios kūrybos autoriai – pažintis pradedama nuo vyriausiojo juodkrantiškio Arūno Balnos ir jo eilėraščių, toliau – gal nidiškių primirštas, bet savas Svajūnas Kuncaitis ir jo „tvirtai suręsta“ novelė „Į šiaurę nuo Rojaus“ bei pirmąją knygelę prieš metus pristčiusi leva Eimutytė su naujausiais eilėraščiais ir esė. „Į lietuvių literatūrą įžengia jaunas savitas kūrėjas“, – taip K. Subačius įvardija jauniausiąją rašytoją Jutą Zinkevičiūtę, kurios proza tampa stipriu viso almanacho pabaigos akcentu.

Yra toks posakis – trečias kartas nemeluoja! Tikime, jog trečiasis neringiškių kultūros almanachas „Dorė“ ras savo skaitytoją ir pasitarnaus telkiant kultūros žmones bendram tikslui – gilesniam pamatinių vertybių apmąstymui ir jų suvokimui.

Dalia Greičiutė

Neringos savivaldybės Viktoro Miliūno viešosios bibliotekos direktorė

DORĖ

*Martynui
Liudvikui Rėzai –
240*

Martynas Liudvikas Rėza

• • •

Šimtus jau metus saulelė tekėjo ir leidos
Iš ano čėso, pokam miels viešpats mūsų karalius,
Kurį lietuvninkai vis meilės širdyje laiko,
Ant aukštos šuilės Karaliaučiu, mums padarytos,
Kalbą Lietuvos tiems jauniems liepė mokinti,
Kurie dievo žodį žmonėms kartuntą sakyti
Ir mokytojais tikrais ketina pastoti.

Garbė t'ėsie dievui dangaus aukštybėj ir šlovė!
Kad tokius visados Prūsams sutekęs karalius,
Kurie myla paduonus ir žmonėms tėviška kalba
Savo kalbėti nedraudž, lietuviškai šventoje vietoj
Melstisi viešpatiesp, giesmes giedoti širdingai.
Skaityt šventame rašte bei kunigų mišių girdėti.

Rods, kartunt nusidavė, kad Ryme macni ciecoriūs
Visų žemių žmones su kariavimo – ginklais
{Sylijo bais ir prispaudė lotynišką kalbą vartoti,
Svietui kone visam geležine su rykšte valdaujant,
Tiktai rymionų žodžiais apsakė zokanus}.

Taip rašyta senų nusidavimų knygose skaitom,
Kad vyriausiasis ans vyskops, popiežiu vadinams,
Ant krikščioniškų visų karalių karaliaujas,
Šventąjį raštą skaityt žmonėms savo tėviškoj kalboj
Bais uždraudė; visiems tikt liepė jis Rymo liežuvyj
Mišių bažnyčioj švęst irgi dievui šlūžbą vartoti.
Taip jau sviets po visam užmiršo dievo zokaną,
Adleidimą griekų už gatavus piningus pirkti,
Vogt, klastot, išplėšt ir su gvoltu pasisavint,
Razbajystes daryt, kekšaut bei dievą paniekinť,
Šventuosius prišaukt, motinos tikt melstis Marijos
Ir kas dar daugiau yr pramonių pramanytų –
Tai visa viera anų baisingų gadynų.

Tokią pūstijimo bjaurybę šventoje vietoj
Tėvs Lutėrus mūsų toliaus negalėjo pakęsti.
Jis į ugnį įmetė visus prasūdymo raštus
Popiežiaus ir zokanknygas, kytriai pramanytas,
Kad taip jungą sulaužtų, žmonėms uždėtą ant kaklos,
Šventą ir raštą jisai ing vokišką kalbą perguldo,
Jeib kiekviens krikščions tą brangų dangišką skarbą,
Evangeliją čystą patsai galėtų skaityti,
Skaityt irgi suprast, ką dievs savo žodyje liepęs.

Tuočės mums, prūsams, dangaus išganymas teko
Ugnies krikštą, sakau, arb' atnaujinimą vieros.
Alberts, Prūsų valdons, tuočės mūsų Lietuvą valdąs,
Vieros čystijimą Lutėraus pats gi priėmęs,
Apsakyt ir paliepė žmonėms evangeliją šventą,
Kaip Kristus patsai ir apaštalai šventi mokino,
Kunigus įstatyt, šuiles ir dievo bažnyčias
Davė pakurt vieros mokinti čystą pamokslą.
Iš tiesos abu sav amžiną gyrių padarė:
Tėvs Lutėrus ir tėvs Albertus, Prūsų valdonas.
Lyg kaip dvi žvaigždi dangaus tvirtybėje žibant.

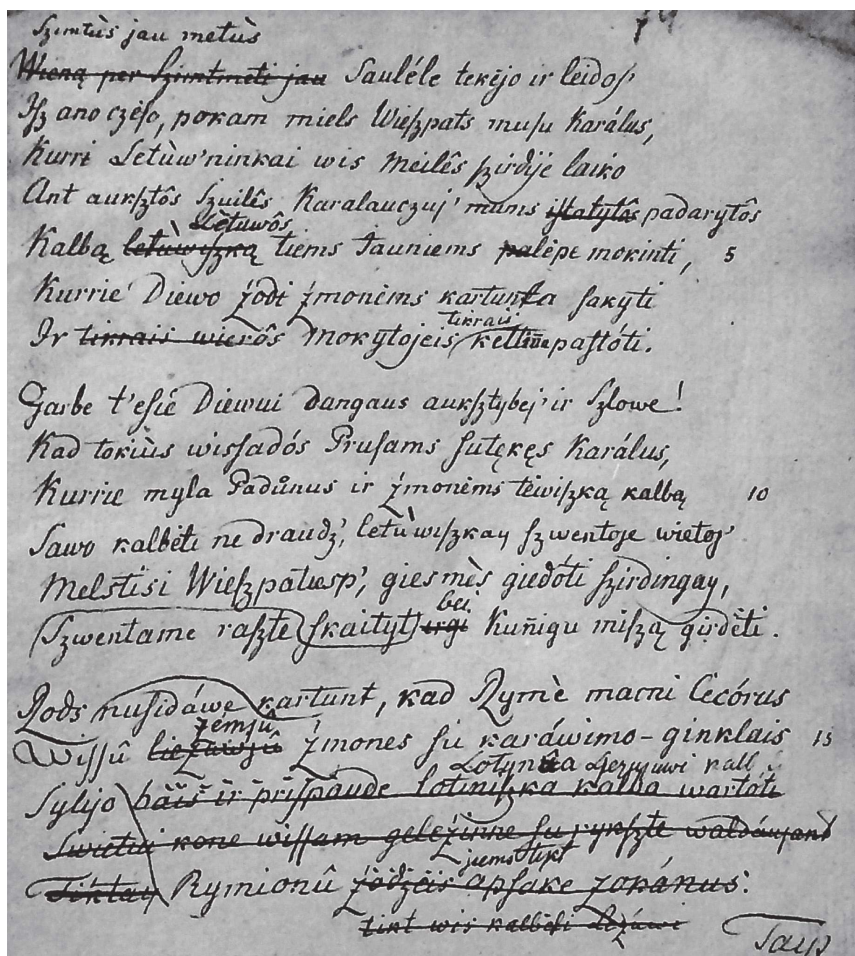
Taip išpildys mums ans žodis prarako švento:
Kelkis, prašvisk! Artinasi viešpatis mūsų.
Štai tamsyb' uždenga žemes aplinkui ir žmones,
Bet jau ant tavęs užteka viešpaties šlovė,
Naktis praėjo visai, ogi saulės spindulys spindžia.

Kelkis, ir mano giesmei, aukščiaus pašlovinti dievą,
Kurs dangaus pulkus išved irgi vardu vadina,
Kurs karalių širdis nei upių sroves nulenkia,
Per amžių amžius jam vis testie dėkavonė,
Kad Lietuvos žmonėms valdonų širdis prilenkė,
Ypačiai karaliaus nobažnyko Predrikio Viliaus
Pirmojo, kurs kaip tėvs aprūpino Lietuvą mūsų,
Šuilių daug šimtų jaunystei liepė pakurti,
Persekinėtų daug iš svetimųjų prastumtus
Vokiečius priėmė bei žemėje davė gyventi,
Kiemus jiems budavojo, laukus padavė įdirbti.
Taipog Lietuva mūsų nei daržas, dievo sodintas,
Aug, žydėjo ir neš gražaus vaisiaus tūleropo.
Bet už dvasiškus vaisius ir rūpino karalius:
Šventąjį dievo žodį per stropną kunigų darbą,
Verstą lietuviškai, jis raštais davė išspausti.
Tas viešpats šlovings Prūsų geradėjas ir liepė
Kalbą Lietuvos tiems jauniems prisimokinti,
Kurie dievo žodį žmonėms kartunt apsakyti
Ir viernais dūšių ganytojais keta pastoti.

Sveiks tada mūsų draugums, sveiks visiems šimtmeto šventės,
Kuriems viežlybai dievs šiandien davė sulaukti,
Linksmi mūsų balsu su angelų balsu pakelkim:
Garbė dievui t'esie aukštybėje, ir pakajus
Testov ant žemės bei žmonėms pasimėgimas!

1823

Eilėraštį „Šimtus jau metus“ 1931 m. pirmą kartą iš rankraščio publikavo Vaclovas Biržiška („Nežinomi senieji lietuviški tekstai“, Tauta ir žodis, 1931, Nr. 7). „Dorėje“ publikuojamas tekstas – iš rinkinio „Kaip gžuols drūts prie Nemunėlio“ (Vilnius: Vaga, 1986).

Eilėraščio „Šimtus jau metus“ faksimilė.

M. L. Rėza eilėraštį perskaitė 1823 m. vasarą Karaliaučiaus universiteto Didžiojoje auditorijoje, minint lietuvių kalbos seminaro 100 metų jubiliejų (eil. prasideda „Šimtus jau metus“). Tą šventę M. L. Rėza surengė pats, apie ją rašė Vokietijos laikraščiai. Lietuvių kalbos seminaras buvo įkurtas 1718 m., ir M. L. Rėza tai žinojo. Tiesiog tuo metu buvo palanki situacija tokiame renginiui ir paminėjo iš tikrųjų 105 metų jubiliejų. L. Citavičiūtė

MARTYNO LIUDVIKO RĖZOS PREMIJOS LAUREATAI

2008 m. Neringos savivaldybės taryba įsteigė Martyno Liudviko Rėzos vardo kultūros ir meno premiją. Ji įteikiama kiekvienų metų sausio 9 d. už Kuršių nerijai ir Prūsų Lietuvai reikšmingą, aktyvią ir kūrybingą veiklą.

Premija paskirta:

2010 m. – dailininkui, Kuršių nerijos paveldo puoselėtoju Eduardui Jonušiui.

2011 m. – Kuršių nerijos ir Prūsų Lietuvos istorijos tyrėjai, Klaipėdos universiteto doc. dr. Nijolei Strakauskaitei.

2012 m. – kultūros veikėjai, Thomo Manno memorialinio muziejaus direktorei Vitalijai Jonušienei.

2013 m. – visuomenės veikėjui, filosofui, publicistui, rašytojui dr. Arvydui Juozaičiui.

2014 m. – filologei, Prūsų (Mažosios) Lietuvos raštijos tyrėjai, vertėjai, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslininkei dr. Liucijai Citavičiūtei.

2015 m. – dailininkui, skulptoriui, Lietuvos dailininkų sąjungos Klaipėdos skyriaus pirmininkui Arūnui Sakalauskui.

MARTYNAS LIUDVIKAS RÉZA: ŽINOMAS, BET NEPAŽINTAS

Dr. Liuciją Citavičiūtę kalbina žurnalistė Raimonda Ravaitytė-Meyer

Rėza buvo paskutinis iš Prūsų Lietuvos šviesuolių, dar bandęs pristabdyti lietuvių asimiliaciją (...). Taigi nenoromis iškyla paralelė: dar Rėzai negimus kilo Karvaičių užpustymo ir lietuvių kalbos išstūmimo pavojus. Rėza tapo ir vieno, ir kito tragiško proceso liudininku.

Liucija Citavičiūtė

Prieš mane – dvi M. L. Rėzos knygos: 2000 m. išleistos „Žinios ir pastabos apie 1813 ir 1814 metų karo žygius“ ir po trejų metų pasirodžiusi „Lietuvių kalbos seminaro istorija“. Negaliu nepastebėti, kad pirmosios autorius yra Liudvikas Rėza, o antrosios – Martynas Liudvikas Rėza...

Pažiūrėkime, kaip pasirašydavo pats Rėza. Buvusiame Karaliaučiaus universiteto archyve saugoma daug Rėzos tarnybinių raštų, ir visi pasirašyti tik pavarde – Rhesa. Lotyniškus tekstus jis pasirašydavo lotynizuota forma – Ludouicus Rhesa. Tai disertacija, kurioje polemizuoja su Immanueliu Kantu (1807) ir autobiografija, įteikta Karaliaučiaus universitetui (1810). Poezijos knygelę „Prutena“ (1809) pasirašė L. Rhesa. Tačiau 1811 m. išspausdintą lotynišką traktatą „Apie poetinius paralelizmus Naujajame Testamente“ pasirašė Ludovicus Gedeminus Rhesa. Lietuvių tautinį Gedimino vardą Rėza prisidėjo pats ir vėliau jį įsirašydavo knygų antraštėse. Vis dėl to būtų korektiška oficialiai šį asmenį vadinti abiem krikšto vardais – Martynas Liudvikas Rėza. Neseniai dr. Nijolė Strakauskaitė surado ir paskelbė autentišką šaltinį – krikšto įrašą iš Juodkrantės-Karvaičių parapijos bažnyčių knygos. Ar reikėtų keisti L. Rėzos gatvės pavadinimą? Tikrai ne. Liudvikas – dokumentuotas Rėzos vardas, taip jį vadino giminės ir bičiuliai. Matyt, jis ir pats mėgo būti taip vadinamas. Juk kur kas šilčiau skamba „mūsų Liudvikas Rėza“.

Įteikiant Jums M. L. Rėzos vardo kultūros ir meno premiją, Jūsų kolegos kalbėjo, jog ne kiekvienas lituanistas šiandien ryžtasi imtis M. L. Rėzos – tai esąs nedėkingas darbas, reikalaujantis ne tik didelio pasirėngimo, bet ir milžiniškos kantrybės... Kas Jus paskatino eiti šiuo nelengvu M. L. Rėzos pažinimo keliu? Kada tai įvyko?

Būtų netiesa, jei sakyčiau, kad ankstyvoje jaunystėje daug žinojau apie Rėzą. Esu iš Žemaitijos, Vilniaus universitete studijavau vokiečių filologiją ir jau buvau pasirinkusi diplominiam darbui temą – Rainerio Marijos Rilės lyriką. Bet viską „sumaišė“ šviesios atminties profesorius Juozas Girdzijauskas. Jis leido susivokti, kokie vertingi kultūriniai klodai glūdi Prūsų (Mažojoje) Lietuvoje (tai buvo daugiau nei prieš 30 metų!). Iš tikrųjų ši žemė turi savo magiją. Ją jaučiu, kai atvykstu čia – į buvusios karalystės pakraštį, Klai-pėdos kraštą. O toliau, kaip sakoma, juodas darbas, negrįžtamai pritraukęs prie šio pamario „švyturio“ – Rėzos.

Ką savo darbe galėtumėte pavadinti atradimo džiaugsmu, po kurio užsimiršta anksčiau minėtas „nedėkingas“ darbas, nuovargis, monotonija, rutina, archyvų dulkės... Ar tokios akimirkos aplanko dažnai?

Su Rėza „susipažinau“ Slaptajame Prūsijos kultūros paveldo archyve Berlyne, kaupdama medžiagą disertacijai apie lietuvių kalbos seminarą Karaliaučiaus universitete. Rėza 30 metų (iki mirties) buvo jo dėstančiuoju inspektoriumi ir vienintelis profesorius, tuo metu puikiai mokėjęs lietuvių kalbą. Archyve pavyko rasti daug unikalių dokumentų – seminaristo Rėzos lietuviško egzamino rašto darbą, kurį įvertino pats Gotfrydas Ostermejeris; nežinomą Rėzos rankraštį „Lietuvių kalbos seminaro istorija“ ir bylas su jo seminaro darbo ataskaitomis, Rėzos parengtą naują seminaro statutą; rektoriaus priesaiką, para-

šytą jau pavargusia ranka 1840 m. vasario mėn. (likus vos pusmečiui iki mirties); nežinomų lotyniškų traktatų; Veimare aptikau Rėzos laiškus, rašytus Johannui Wolfgangui Goethei ir vadinamąjį „Veimaro“ dainų rinkinį, kurio tyrimu kaip tik dabar užsiimu ir t. t. Atradimo džiaugsmas? Taip, jį galima palyginti su archeologo patirtimi. Ypač emociškai veikia prisilietimas prie Rėzos rankraščių (kol kas tyrėjams dar pateikiami originalai, vėliau bus parengtos skaitmeninės kopijos). Rėzos rankraščių, parašytų kaligrafiška rašysena, surinkta tiek daug, kad iš jų susidarys atskiras „Raštų“ tomas. Lietuvos mokslininkai (ypač kolegos iš Vilniaus ir Klaipėdos) nuolat mina šio archyvo slenktį, o atradimai... nesibaigia.

Daugelio lietuvių sąmonėje M. L. Rėza suvokiamas labai siaurai – jis yra Kristijono Donelaičio „Metų“ leidėjas, tautosakininkas, poetas, na, dar vargšų studentų globėjas... Priimdama M. L. Rėzos premiją, Jūs sakėte: „Buvau labai nustebusi, kai pamačiau, kokia visapusiška asmenybė buvo M. L. Rėza.“ Gal galėtumėte apie tai plačiau.

Jeigu kiekvienas lietuvis žinos, kad Rėza išleido Donelaičio kūrinius ir lietuviškų dainų rinkinį – tai jau neblogai. Iki šiol suku galvą, kaip šį asmenį patraukliai pristatyti, ypač jaunimui, ir ką atsakyti skeptikams į klausimą: „O ką parašė tas Rėza?“ Tiesa, Rėza neskūrė nei romano, nei dramos, ir iš viso mažai rašė lietuviškai. Tačiau jis nuveikė labai daug. Lietuvių kalbos seminare Rėza mokė lietuvių ir vokiečių taisyklingos lietuvių kalbos (t. y. rengė būsimuosius lietuvių raštijos darbininkus), o pratybose analizuodamas Donelaičio „Metus“ ugdė kūrybinę lietuvių inteligentiją. Per 30 metų jis parengė ne vieną raštijos darbuotojų kartą. Be to, yra pagrindo teigti, kad Rėza išleido ne tik Donelaičio, bet ir Kristijono Gotlybo Milkaus, Kristijono Danieliaus Hasensteino pasaulietinius lietuviškus kūrinius, taip pat išliko tikrų žinių, kad ragino mokytoją Enrikį Budrį parašyti Lietuvos istoriją (anksčiau už Simoną Daukantą) lietuvių kalba. Rusijos valdomoje Lietuvoje Rėza buvo gerai žinomas, pas jį lankėsi Simonas Stanevičius ir Jurgis Pliateris, lietuvių kalbos mokėsi būsimasis rusų baltistas Piotras Preisas. Vilniaus universitetas net prašė carinės valdžios leidimo įsteigti analogišką lietuvių kalbos seminarą ir pakviesti dėstyti „kokį nors mokytą vokiečių iš Karaliaučiaus“. Rėza rūpinosi neturtingais studentais, apgyvendindavo pas save gabius auklėtinius, pvz., Frydrichą Kuršaitį, o savo turtą testamentu paliko bendrabučio, vadinamo *Rhesanum*, statybai ir išlaikymui. Tačiau ir tai nėra plačiai žinoma. Prisipažinsiu, buvau nustebusi, kai suvokiau, kokio masto asmenybė buvo Rėza. Tada su dar didesne pagarba pažvelgiau į jo lituanistinius darbus, kuriems paskyrė apie dvidešimt gyvenimo metų, juo labiau kad dirbo tik savo iniciatyva, aukodamas poilsio valandėles ir nemenkas lėšas. Pabandyčiau trumpai apibūdinti šį asmenį. Rėza – aukščiausių postų pasiekęs Prūsų Lietuvos raštijos veikėjas: filosofijos daktaras, Rytų kalbų ir teologijos ordinuotas profesorius (*primarius*), Rytų Prūsijos konsistorijos tarėjas, kelis kartus ėjo universiteto rektoriaus ir teologijos fakulteto dekano pareigas, Karaliaučiaus karališkosios vokiečių draugijos, Prūsijos Biblijos ir Karaliaučiaus misijų draugijos narys, Kuršžemės literatūros ir meno draugijos garbės narys, Leipcigo istorinės teologinės draugijos narys. Bendravo su iškiliausiais vokiečių intelektualais: Jacobu Grimmu, Abrahamu Jakabu Penzeliu, Augustu von Kotzebue ir kt. 1814 m. karalius Rėzą apdovanojo

medaliu „Už narsą kare“, o 1818 m. aukso medaliu „Už nuopelnus“ (taip įvertintas jo darbas rengiant lietuvišką Bibliją), 1840 m. sausio 19 d. už viso gyvenimo veiklą apdovanojamas Raudonojo erelio ordinu. O dabar vienu sakiniu išvardinsiu Rėzos veiklos sritis: karo kapelionas, pamokslininkas, pedagogas, administratorius, redaktorius, mokslinių traktatų autorius, religijotyrininkas, istorikas, poetas, vertėjas, donelaitikos pradininkas, lietuvių tautosakos, etnografijos ir mitologijos tyrėjas, leksikografas. Vieno žmogaus gyvenimui (Rėza gyveno 64 metus) net per daug. O mums dar prireiks ne vienerių metų, kol iki galo pažinsime ir įvertinsime jo kūrybinį paveldą.

Pakalbėkime apie dar vieną su M. L. Rėzos asmenybe susijusį stereotipą – jo lietuviškumą... Koks požiūris šiandien būtų istoriškai teisingas ir pagrįstas?

Kas buvo Rėza – lietuvis, kuršis, latvis, vokietis? Nuo pat XIX a. bandoma jį „sulietuvinti“, nemoksliskai interpretuojant kai kuriuos šaltinius. Savo autobiografijoje Rėza parašė: „Esu kilęs iš lietuvių giminės.“ Ir susikūrė literatūrinį pseudonimą Gediminas. Tokiu būdu Rėza „pasirinko“ tautybę, t. y. deklaravo apsisprendimą dirbti savo krašto lietuvių ir, apskritai, lietuvių labui. Iš tikrųjų anais laikais tautybė nebuvo sureikšminama, o ir šeimos dažnai būdavo mišrios (tokia greičiausiai buvo ir Rėzos šeima). „Tikrais lietuviais“ buvo laikomi lietuvių raštijai nusipelnę ir kitų tautų atstovai: vokiečiai iš Marienburgo G. Ostermejeris, atvykęs iš Liubeko Lozorius Zengštokas, olandų kilmės Adomas Šimelpfenigis, iš Tiuringijos kilęs Mykolas Merlinas ir daugybė kitų. Tokių pavyzdžių yra ir kitose daugiatautėse valstybėse. Tačiau negalima pamiršti, kad Rėza buvo Prūsijos pilietis, ištikimas savo valstybei ir karaliui, ne kartą rizikuodamas gyvybe mūšiuose kėlė karių kovinę dvasią (šiuo požiūriu verta paskaityti jo patriotišką karo metų dienoraštį), poezijoje šlovino karališkąją šeimą. Neseniai pavyko rasti šaltinių, rodančių jo gana radikalią poziciją, palaikant militarėjančią Prūsijos politiką, bet kol kas tai dar tyrimų objektas. Kultūrinėje erdvėje Rėza laikėsi kitokio požiūrio. Ir, manau, tai esant užkoduota šioje Rėzos citatoje: „Lietuvišką poetinį Donelaičio kūrinį „Metų laikai“, apie kurio išleidimą paskelbiau Lietuvos provincijos laikraštyje „Intelligenzblatt“, ketinu parengti iki kitų, 1818 metų, Velykų. Šitas kūrinys, darantis garbę lietuvių tautai ir laikytinas išliekančiu nacionalinės literatūros paminklu, turi būti prikeltas iš užmaršties bei pristatytas ir užsienio skaitytojams, o tam mano troškimui pritars kiekvienas, kam brangi mūsų Tėvynės garbė ir dvasinė gerovė. [...] Kadangi šalia vokiško bus išspausdintas ir lietuviškas tekstas, šį patrauklaus turinio ir suprantamo stiliaus kūrinį galbūt pamėgs ir lietuviai valstiečiai.“ Šie žodžiai, mano galva, atskleidžia, kaip Rėza suvokė prūsiškąjį patriotizmą: kiekvienos tautos pasiekimai – šiuo atveju brandus lietuviškas kūrinys – yra visos tėvynės Prūsijos pasididžiavimas.

Ko dar kalbėdami apie M. L. Rėzą ir jo epochą mes nesame supratę ir įsisąmoninę? Jūsų žodžiais, 1840 m., mirus Rėzai, Prūsų (Mažojoje) Lietuvoje daug kas baigėsi. Prašytume išskleisti šią mintį.

Rėza buvo paribio regiono kultūros atstovas, tarpininkas tarp dviejų kultūrų, lietuvių „ambasadorius“, tačiau reikia įsivaizduoti, kokie prieštaravimai jį plėšė, matant,

kaip Prūsijoje, kuriai jis prisiekė savo ištikimybę, pradedama guiti lietuvių kalba. Manau, kad būtent Rėzos paskatintas Zygfrydas Ostermejeris (jis talkino Rėzai rengiant lietuvišką Bibliją ir dainų rinkinį) išspausdino griežtą lietuvių kalbos teises ginantį poleminį traktatą „Ar patartina išstumti lietuvių kalbą?“. Vėliau Rėza oficialiai spaudoje palaikė kolegą poziciją. Tragiška yra tai, kad Rėza suvokė, jog lietuviybės likimas nulemtas, tautos dainas jis ragino rinkti stiprėjančios germanizacijos akivaizdoje. 1825 m. Rėza rašė: „Daina yra tauriausias tautos dvasios žiedas; net jei išnyksta pati tauta, jos dvasia išlieka dainose.“ Ir vis dėlto jis skatino seminare būsimuosius inteligentus stropiai studijuoti lietuvių kalbą kaip būtiną gyvo bendravimo su lietuviais priemonę. Rėza buvo paskutinis iš Prūsų Lietuvos šviesuolių, dar bandęs pristabdyti lietuvių asimiliaciją ir, kaip ironizavo Georgas Nesselmannas, vis dar „svaičiojo lietuvybe“. Taigi nenoromis iškyla paralelė: dar Rėzai negimus kilo Karvaičių užpustymo ir lietuvių kalbos išstūmimo pavojus. Rėza tapo ir vieno, ir kito tragiško proceso liudininku. Naujoji karta (jos požiūrį išreiškė ir mylimiausias Rėzos mokinys F. Kuršaitis) lietuvių kalbą suvokė jau kaip istorinį „ekspонатą“, kaip lingvistikos tyrimo objektą. Šita karta iliuzijų nebeturėjo. Rėza buvo paskutinis universalus mokslininkas, tradicinis dvasininkas – tautos švietėjas. Jaunoji karta žengė su visa Europa į naują etapą – mokslai specializavosi, sąmonė racionalėjo, o pati Prūsija 1871 m. subūrė apie save kitas vokiečių žemes ir tapo vieningos Vokietijos dalimi. Tačiau ir tokiomis aplinkybėmis Karaliaučiaus universitetas, iki pat jo uždarymo užgriuvus karui, garsėjo kaip perspektyvus baltistikos studijų ir mokslo centras, nors lietuvių kalba skambėjo tik bažnyčiose ir kaimo pirkelėse.

Jūsų monografija apie lietuvių kalbos seminarą laikoma pačiu iškiliausiu Nepriklausomybės laikų lituanistikos darbu. Pasak prof. dr. Jolantos Zabarskaitės, tokia knyga išlieka visam gyvenimui. Manding, šioji knyga yra aktuali šiandien, ji mūsų tautai teikia vilties (pakalbėkime apie Rėzos aktualumą, jo kovą dėl lietuvių kalbos seminaro – kovą „su vėjo malūnais“).

Nepervertinkime, šitas darbas tik papildė Prūsų Lietuvos raštijos tyrimus. Nors... jeigu lyginsime su tuo, kas iki tol buvo žinoma apie seminarą, tai tikrai pavyko „atkapstyti“ naujų dalykų. Sakote, „kova su vėjo malūnais“ – taip, tokį Rėzą mes ir įsivaizduojame, kai kalbame apie lietuviybę. Dar studijuodamas jis buvo paskirtas seminaro docentu ir pats pamatė, kad ši institucija veikia tik formaliai ir neefektyviai. Kai po keleto metų universiteto kuratorius nusprendė seminarą uždaryti, Rėza, jau būdamas įgulos pamokslininku, parašė prašymą leisti jam tapti dėstančiuoju inspektoriumi ir pateikė pertvarkymo planą: skirti docentais ne pažangesnius studentus, o turinčius autoritetą dėstytojus, įvesti stojantiesiems kalbos žinių testą, įsteigti tris skyrius pagal kalbos žinių lygį (I skyriuje Rėza pradėjo gilesnes kalbos ir literatūros mokslines studijas), leisti lankyti seminarą visų fakultetų studentams ir laukiantiems paskyrimo absolventams, aprūpinti seminarą reikalingomis mokymo priemonėmis ir t. t. Asmeniškai tarpininkaujant Prūsijos švietimo ministrui Wilhelmui von Humboldtui daugelis šių tikslų buvo įgyvendinta. Rėzai vadovaujant seminaras tapo tarptautiniu lituanistikos studijų centru. Į pažengusiųjų skyriaus

mokymo programą Rėza įtraukė Donelaičio skaitymus. Tačiau kaip tik tai išprovokavo „didįjį puolimą“ 1837 m. rugpjūčio mėn. Rėzai buvo priekaištaujama, kad per mažai dėmesio skiria religinės kalbos mokymui. Bažnytinės konsistorijos tarėjas Liudvikas Augustas Kaehleris parašė laišką Karaliaučiaus universiteto kuratorijai, jame pripažįstama, kad „dar didelė Prūsijos gyventojų dalis kalba lietuviškai ir per 50 metų situacija vargu ar pasikeis. Vadovas Rėza puikiai moka kalbą, turi gerą teologinį išsilavinimą, sugeba sudominti ir patraukti klausytojus, nekontroliuojamas sudaro mokymo programas ir pasirenka mokymo metodus. Tačiau seminaro tikslas – suteikti kunigo darbui būtinų žinių. Čia neturi būti studijuojama pati kalba. Universiteto paskirtis – rūpintis ne filologiniu, o teologiniu išsilavinimu, kurį suteikia tik vokiečių kalba. Išsilavinimas turi būti vokiškas, tuo tarpu lietuvių kalbos seminarą baigę kunigai nėra tinkamai pasirengę tarnauti vokiečių dvasininkais; patekę į lietuviškas bažnyčias jie užsisklendžia nuo vokiškos bendruomenės, pamiršdami, kad lietuvių kalba jiems reikalinga tik supaprastinti tautinius santykius.“ L. A. Kaehleris pabrėžė, kad mokymui turi būti vartojami tik religiniai tekstai: Biblija ir pamokslai, o pratybose rengiami tik religinio turinio rašto darbai. Išlikę Rėzos pasiaiškinimai ir tolesni kuratorijos veiksmai rodo, kokia nelygi buvo kova, kai Rėza nebeturėjo užtarėjo W. von Humboldto. Manau, kad tai pakirto Rėzos sveikatą, o po trejų metų jis mirė.

Šių metų pabaigoje visuomenei pristatė naujausią fundamentalų darbą – M. L. Rėzos „Raštų“ IV tomą, skirtą Kristijono Donelaičio kūrybos publikavimui. Pirmą kartą galime susipažinti su originaliu M. L. Rėzos parengtu K. Donelaičio „Metų“ leidimu, kuris vėlesnių leidėjų buvo laikomas nepatikimu, o pats Rėza – filologu mėgėju ir falsifikatoriumi. Nepaisant to, Jūs teigiate, jog Rėzos Donelaičio neužgoš jokie, net ir labai kvalifikuoti leidimai.

Nuo pat XIX a. egzistuoja du „Donelaičiai“. Kūrinio tekstai šiek tiek skiriasi ir turiniu, ir apimtimi. Skiriasi ir eilučių numeracija. Todėl skaitytojas turėtų atkreipti dėmesį, ar cituojamas „Rėzos“ ar „Nesselmanno“ Donelaitis. Profesoriai kalbininkai – Augustas Schleicheris ir G. Nesselmannas – parengė Donelaičio rankraščio mokslines publikacijas. „Nesselmanno Donelaitis“ – reikšmingas šaltinotyros darbas, jo publikuoti Donelaičio kūriniai buvo skirti lingvistikos studijoms. Rėzos nuopelnas – tai, kad jis išgelbėjo kūrinį nuo užmaršties, o gal ir pražūties. Rėza pirmasis pristatė Europai nežinomo lietuvių autoriaus, provincijos kunigo grožinį kūrinį, kuris, pasak parengėjo, „daro garbę lietuvių tautai“. Platus įvadas ir komentarai supažindino skaitytojus su Prūsijos lietuvių etnografija, liaudies kultūra, atskleidė šios tautos unikalumą. Todėl negalima smerkti parengėjo, kad jis išbraukė kai kurias grubesnes Donelaičio eilutes, papildė kūrinį iš kitų poeto rankraščių, redagavo kai kuriuos epizodus ir atskiras frazes. Literatūros ir kultūros istorijai Rėzos leidimas itin reikšmingas, nes būtent tokį kūrinį (lietuvių ir vokiečių kalbomis) išvydo ir puikiomis recenzijomis įvertino Vokietijos intelektualai. Tai pirmas ir tvirtas lietuvių poezijos žingsnis į pasaulinę literatūrą. Rėza pateikė pirmąją poeto biografiją, psichologinį portretą, kūrybos apžvalgą, poemos analizę ir vertimą hegzametru į vokiečių kalbą, taip padėdamas pagrindus tarptautiniams donelaitikos tyrimams. Minint poeto jubiliejinius

metus, Lietuvių literatūros ir tautosakos institute (čia dirbu jau 13 metų) išleistas naujas mokslinis Donelaičio poemos leidimas (pagal Nesselmanną) ir Jūsų minėtas M. L. Rėzos „Raštų“ IV tomas su „Rėzos Donelaičiu“. Šiame tome publikuojamos Donelaičio kūrinių faksimilės, Rėzos vokiškų autoriinių tekstų vertimai, kūrinio recenzijos XIX a., keletas susijusių Rėzos laiškų ir net penkių mokslininkų tiriamieji straipsniai.

Buvo suplanuota išleisti penkis M. L. Rėzos „Raštų“ tomus, dabar kalbama apie dešimt...

Penktasis Rėzos tomas jau rengiamas, jis pasirodys 2018 m. Taigi pradžioje iškelta kartelė bus peršokta. Gal reikėtų trumpai paminėti jau pasirodžiusius tomus? Pradėjome nuo mažiau žinomų veikalų. Pirmajame tome publikuojami Rėzos darbai, parašyti rengiant naują lietuvišką Bibliją, priede pirmą kartą skelbiamas Rėzos asmeninės bibliotekos katalogas. Antrajame ir trečiajame tomuose sukaupti nežinomi Rėzos darbai – teologiniai, filosofiniai ir filologiniai traktatai, kuriuos jis rašė visą tarnybos laiką. Ketvirtasis tomas skirtas Donelaičio kūrybos publikavimui. Penktajame turėtų būti visos „Raštų“ serijos puošmena – rinkinio „Dainos“ mokslinis leidimas, teoriniai Rėzos tautosakos tyrimai, laiškai, recenzijos ir... viena staigmena. Kokie darbai dar laukia? Antrasis tautosakos tomas (nepatekusių į rinkinį lietuvių dainos), poezijos tomas, istorinių veikalų tomas, įvairios tematikos darbų tomas (*varia*), rankraščių tomas. Norėčiau „Raštų“ seriją užbaigti Rėzos redaguotos lietuviškos Biblijos moksline publikacija, tai būtų dovana ir teologams, ir kultūros istorikams, ir filologams, nes „Rėzos Biblija“ buvo to meto lietuvių kalbos etalonas. Būtų vertinga publikuoti išlikusį Rėzos asmeninį archyvą, dabar saugomą Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje.

Jau septynerius metus esate Juodkrantėje įsteigto M. L. Rėzos kultūros centro kuratoriumo narė, todėl Neringoje Jus sutinkame dažniau. Sakykite, ar atvykusi į Kuršių neriją jaučiate esanti M. L. Rėzos gimtinėje, ar čia dar galima užčiuopti gyvą Rėzos dvasią?

Rėza visą sąmoningą gyvenimą praleido Karaliaučiuje. Ar liko ten jo pėdsakų? Senosios Albertinos pastatų, kur Rėza studijavo, dėstė ir mokė lietuvių kalbos seminare, neišliko. Nebėra ir namų, kuriuose gyveno profesorius, sugriauta net kapavietė. Norint ten pajusti Rėzos dvasią tenka pasitelkti vaizduotę. Visai kitaip yra Kuršių nerijoje, nors čia Rėza praleido tik pačią gyvenimo pradžią. Tiesa, gimtoji sodyba sunaikinta gamtos stichijos, apie tai skaudžiai rašė pats Rėza eilėraščiuose „Nugrimzdęs kaimas“ ir „Karvaičių kapai“, tačiau Rėzos dvasia gyva vietinėje bendruomenėje, kuri pasistatydino paminklą, pavadino gatvę, įkūrė Rėzos kultūros centrą ir jo atminimui skirtą ekspoziciją, subūrė Lietuvos mokslininkus į kuratoriumą (neminiu iniciatorių pavardžių, nors jos yra numanomos). O jeigu trumpai – rėzininkai čia yra visi, iki pat Neringos savivaldybės, įsteigusios M. L. Rėzos vardo premiją. Kuratoriumo nariai nuolat informuojami apie Rėzos kultūros centro renginius, deja, ne visada turime galimybę atvykti. Autentišką Rėzos dvasią jaučiu ir „Giedružės“ ar „Aušrinės“ atliekamose pamario dainose. O dabar už šį pokalbį esu dėkinga kultūros almanachui „Dorė“, linkiu šiam leidiniui išplaukti į plačiausius vandenis.

Švenčiant M. L. Rėzos 200-ąsias gimimo metines, 1976 m. jis pirmą kartą paminėtas savo gimtinėje Neringoje. Nuo tada neringiškių lūpose skamba M. L. Rėzos eilėraštis „Nugrimzdęs kaimas“. Gal M. L. Rėzos rankraštyne pavyko aptikti kažkokių naujų mums dar nežinomų profesoriaus pamąstymų apie savo namus, tėviškę?

Būtų galima nutapyti du Rėzos portretus. Vienas – evangelikų liuteronų teologas, sausokas mokslininkas, griežtas administratorius, vienišius, gyvenimo pabaigoje atsiri-bojęs namų sienomis. Galima numanyti, kad tokį jį suformavo Karaliaučius. Kitas Rėza – romantikas, lyrikas, „svaičiuotojas lietuvybe“, tokį jį pagimdė Kuršių nerija. Gaila, kad Rėza nepaliko dienoraščių. Savo trumpoje oficialioje autobiografijoje jis rašė: „Esu gimęs Karvaičiuose, netoli Memelio.“ Iki šiol neturime net užuominos apie vėlesnį lankymąsi tėviškėje. Tačiau išliko neginčijamų įrodymų, kad jis niekada nebuvo atitrūkęs nuo savo šaknų. Į Karaliaučį jis nusivežė lietuvių kalbos žinių bagažą, kuriuo dalinosi su akade-miniu jaunimu. Jo eilėraščių rinkinyje „Prutena“, ypač pirmojoje dalyje, gausu gimtojo pamario vaizdų ir motyvų. Tačiau akivaizdžiausia gimtinės ilgesio išraiška, matyt, buvo liaudies dainų kaupimas. Iš Kaukėnų jam siuntė dainas buvęs jo globėjas kunigas Chris-tianas Davidas Witichas, iš Klaipėdos apylinkių – burmistras Ernstas Wilhelmas Beer-bohmas, jis atsiuntė ir laivų brėžinių bei žvejybos ir laivininkystės terminų rinkinėlį. Ta proga noriu pateikti citatą iš anoniminės recenzijos Rėzos „Dainų“ rinkiniui: „Šitos dainos gali paliudyti vokiečių skaitytojui, kad tauriems tautos poezijos žiedams pražysti ir išsi-skleisti nebūtinai graikiško vėjo dvelksmas; škotų ar hebrajų gamtos didybė; šitos nuos-tabios gėlės gali puikusiai vežėti ir smėlėtose nerijos pakrantėse, ir Rusnės pušynuose.“ Ar ne tokio pasaulinio lietuvių (ir savo gimtinės) dainų įvertinimo siekė Rėza? Rengdama Rėzos poezijos tomą, tikiuosi rasti naujų Karaliaučiaus profesoriaus sąsajų su jo gimtinės kampeliu.

„Dorės“ skaitytojų vardu dėkoju Jums už informatyvų ir įdomų pokalbį.

NUO KARALIAUČIAUS IKI KLAIPĖDOS: VIETOVĖS DVASIOS PAIEŠKOS

Dr. Arvydas Juozaitis atsako į žurnalistės Astos Jankauskienės klausimus

Lietuviui Karaliaučius negali būti nesvarbus. Tai lemties miestas. Ir sritis – lemties vieta. Jeigu jau raštas ir knyga mums atsivėrė ten, jeigu jau klasikinė literatūra gimė ten – ką dar galime sakyti? Tik tęsti, tik kabintis, tik gaivinti tai, kas svarbiausia, kas prarasta. O ten – klodų klodai lietuviško, su lietuvybe susijusio palikimo.

Arvydas Juozaitis

Esate sakęs, kad Rytp rūsiais, Karaliaučiumi domėjotės ir anksčiau, dar iki atvykdamas į šį miestą dirbti. Tikriausiai turėjote sukaupę įvairių minčių, pastebėjimų, istorijų. Taip pat sakėte, kad mėgstate „palikti pėdas ant popieriaus“. Su koku užrašų ir emocijų bagažu vykote į Karaliaučių 2004 m.? Ar tai padėjo rašant knygą, o gal pradėjote „pėduoti“ visai švarius popieriaus lapus?

Į Karaliaučių, kiek prisimenu (regis, prisimenu tiksliai), vykau kaip Anglijos kvakeriai į Ameriką. Kvakeriai juk buvo persekiojami dėl savo pažiūrų „grynumo“, tad jie kūrėsi Amerikoje kaip Pažadėtoje žemėje. Matyt, jaučiausi panašiai. Sąjūdis baigėsi, tarnavimas visuomenei ir politinei bendruomenei (dažniausiai – dykas, iš entuziazmo) baigėsi, atėjo kitas metas. Epocha, asmeniškai kalbant. Nors buvau Karaliaučiuje lankęsis dešimtis kartų, tačiau žinojau, kad prasidės visai kitas gyvenimas. Naujas. Ir įpuoliau – vėl prasiskleidė Sąjūdžio laikų energija. Karaliaučius man ir buvo naujas Sąjūdis. Veikiau sąjūdininko principais ir dvasia: jeigu mažiau, ką reikia daryti, tą ir dariau. Jokių nurodymų iš Vilniaus nebuvo. Jeigu ir buvo, tai tik generalinio ir finansinio pobūdžio. Tarkime, jau nuvykdamas žinojau, kad Vyriausybė skyrė 800 tūkst. litų Lietuvos kultūros centrui įkurti ir statyti. O tai buvo puiku – žinojau, ką galiu. Arba paminklo Martynui Liudvikui Rėzai statyba: konkretūs terminai, posėdžiai Lietuvoje, būtini posėdžiai Karaliaučiuje. Bet toliau sukis, kaip išmanai.

Knygoje „Karalių miestas be karalių“ rašote: „Norėčiau sužinoti, ką svarbiausia čia išsaugoti ir kaip gyventi, ką nors išsaugojus. Ką ir kaip?“ Ar jau atsakėte sau į šituos klausimus? Kodėl mums svarbus Karaliaučiaus kraštas, Rytp rūsių istorija, paveldas? Ar tai tik pagarba praeičiai, ar tai svarbu ir dabarčiai, o gal dar svarbiau ateičiai? Ką daryti, kad istorinė atmintis nenumirtų?

Lietuviui Karaliaučius negali būti nesvarbus. Tai lemties miestas. Ir sritis – lemties vieta. Jeigu jau raštas ir knyga mums atsivėrė ten, jeigu jau klasikinė literatūra gimė ten – ką dar galime sakyti? Tik tęsti, tik kabintis, tik gaivinti tai, kas svarbiausia, kas prarasta. O ten – klodų klodai lietuviško, su lietuvybe susijusio palikimo. Ir net vokiška istorija, kuri gulė ant baltiškosios, – be galo įdomi. Ir – ką jau sakyti – svarbi rusiškoji, kuri gulė ant tų dviejų. Ne miestas, ne sritis, o milžiniška archeologijai paruošta teritorija.

Savo knygoje „Miestą“ rašote didžiąja raide, vadindamas jį ir dosniu valdovu, ir neapčiuopiamu, ir makabrišku. Šis miestas Jums – kaip pokštas, kaip azartas. Šis miestas – tai Jūsų likimas, o jo dvasia „visuomet bus suklijuota kaip mozaika“, kurią mums, skaitytojams, Jūs tarsi išardote, atskleisdamas kiekvieno gabalėlio paslaptį, grožį, spalvą, kvapą. Kodėl taip svarbu papasakoti Karaliaučiaus istoriją?

Karaliaučiaus istoriją mes galime pažinti ne iš vadovėlių ir ne iš gerai parašytų knygų. Taip, knygos būtinos, tačiau santykis su sritimi, o ypač su pačiu Miestu, turi būti tik asmeniškas. Todėl aš ir rašau „M“ didžiąją. Žinoma, labai *pamilau* istorines žinias, Miesto prieškarinius vaizdinius (ypač nuostabiausias Altštato nuotraukas, Liobenichto, Karališkojo tvenkinio, Prancūzų gatvės ir kt.), tačiau vaikščioti po dabartinį miestą, matyti jo spartų kitimą, gražėjimą – tai tikra Dievo dovana.

Knyga labai populiari, išėjo keturi jos leidimai. Kokiam skaitytojui ją rašėte – tam, kuris sovietmečiu galėjo laisvai į tą kraštą keliauti, juo domėtis, pažinti ir dabar nori savo įspūdžius, prisiminimus atgaivinti, įprasminti, ar tam, kurio troškimas pažinti pasaulį, budinti istorinę sąmonę tik randasi?

Juk žinote, kad knygos pirmiausiai rašomos vienam skaitytojui – sau pačiam. Turi patikti, ką rašai ir kaip rašai. Be to, rašydamas atrandi save – iš naujo ir iš naujo. Kol nepradedi prieš akis bėgti raidės ir kol jų neprisirenka visa armija, tol nieko neįvyksta. Bet paskui, žiūrėk, pasiekiami raidžių gausos kritinė masė ir ūmai nušvinta naujas horizontas. Pirmiausiai švytėjimą pajunti savyje – tai nujaučiamo atradimo džiaugsmas. Jis gal net didesnis už patį atradimą. O kai visa sutvarkai įtaigiais sakiniais (kas pareikalauja didžiausių energijos ir laiko sąnaudų) – štai tada galima pasidalinti ir su kitais skaitytojais. Tačiau prisipažinsiu: kūrinio atidavimas „tautai“ – tai jo laidojimas tavo sieloje. Na, gal ir nemiršta jis iki galo, gal rusena, bet skaityti po to, kai knyga atsiduria knygynuose, neįmanoma. Man tai gryna kančia. Antai, po 10 metų turėjau paruošti ketvirtąjį leidimą. O tai reiškė pertvarkyti, taisyti klaidas, parašyti naują vigiliją ir knygą palydėti nauja pratarne. Tai buvo pragaro kančios!

Kalbėdamas su savo skaitytojais, keletą kartų esate pabrėžęs, kad „Karaliaučius – mūsų ateities erdvė. Jei sugebėsime ją užimti, turėsime įdomių projektų“. Ką turite galvoje, tai sakydamas? Kokiai veiklai Lietuvos visuomenė ar valstybė turėtų susitelkti?

Karaliaučius būtų galėjęs tapti „mūsų ateities erdve“, jeigu milijonas lietuvių nebūtų pabėgęs į Vakarų. Dabar – šaukštai po pietų. Viskas, dabar tik melskimės, kad Lietuva liktų „mūsų ateities erdve“. Nes be maldų, regis, daugiau nieko nebepadarysime. Kai negimdome, kai keikiame savus ir visa, kas sava – ko norėti? Ką duoti buvusiam lietuvininkų kraštui? Tokie mes ten tikrai nereikalingi ir net žalingi. Kai sakiau Jūsų prisimintus žodžius, jau tada jaučiau, kad teikiu kredito savo tezei, bet taip norėjosi daryti. Dabar nebėra net šio noro.

Ar, Jūsų nuomone, keičiantis saugumo aplinkai, rūstėjant Rusijos veidui, įmanomas tas simbolinis erdvės užėmimas, ar kultūrinis ir kitoks bendradarbiavimas turi perspektyvą?

Nereikia nei simbolių, nei kitokių „erdvės užėmimų“. Po Antrojo pasaulinio karo Lietuva tapo didesnė, ji gavo tiek teritorijos, kad tik džiaukis. Niekomet per visą mūsų šimtmečių istoriją Vilnius ir Klaipėda nebuvo vienu metu Lietuvos dalis. Žodžiu, baisus paradoksas, bet tokia tiesa: iš Antrojo pasaulinio karo mes išėjome... laimėję. Nors kariauti lyg ir nekariavome, o laimėjome. Tremtiniai ir visi nukentėję? Nėra šeimos be šio netekties skausmo. Taip, netekome milijono žmonių. Bet juk apie 1960 m. tą milijoną atkūrėme, „atgimdėme“. O teritorija – didžiausias ir esminis valstybės turtas – liko. Ką pajutome po 1990 m. – Rusija neužginčijo „mūsų pergalių“. Tad nepamirškime, kad ne be Rusijos pagalbos turime žemių per akis. Todėl į Karaliaučius turime žiūrėti ir kaip į kitokią Rusiją, kaip į Kaliningradą.

Jūs parašėte knygą apie Karaliaučių, rašote (o gal jau baigėte) apie Klaipėdą, o tarp tų didelių miestų yra trapus rojaus kampelis, taip pat įdomią ir turtingą istoriją turinti Neringa. Gal Jūsų užrašinėse yra minčių ir apie šį miestą? Gal turite čia pamėgtą vietą ar vaizdą? Kokie Jums šio krašto žmonės?

Klaipėdos civilizacija – sunkiausiai įkandama būsima knyga. Prirašęs jau esu daug. Bet kadangi turiu dviejų „miestų-civilizacijų“ patirtį, turiu susikūręs žanrą ir net rašymo pobūdį – analizės formą (vigilijas), einasi sunkiausiai. Atsakomybė prieš žodį ir ypač išvadas – slegianti. Jaučiau, kad tai bus mano paskutinė knyga, skirta *genius loci* (vietos dvasios) tyrimams. Kadangi ir kraustytis kur kitur, dar kartą keisti gyvenimo ir darbo vietos nesiruošiu. Jeigu ne karas... O šiaip žinau viena: esu kolonistas, kaip ir 95 proc. Klaipėdos gyventojų. Mes ne ką geresni už rusiškai kalbančius kolonistus, užplūdusius Mėmelį/Klaipėdą (rašau „Mėmelyje“ pirmąją „ė“, nes taip juk ir tariame), – ne ką geresni, nes mes, kaip ir pirmieji, liksime tik „klaipėdiečiai“. Klaipėdiškiais, šišioniškiais niekuomet netapsime... O kas gražiausia? Gal paslaptlingiausia – Klaipėda neturi centro. Tai labiausiai „decentralizuotas“ Lietuvos miestas. Štai ir kankinuosi, negalėdamas suprasti, kas toji Klaipėda yra. Ji prie jūros ir stebuklinių Kuršmarių net krantinės neturi! Ji ir jūros neturi! Miestas vadinamas uostamiesčiu, o ne pajūrio miestu.

O Neringa – keisčiausia Lietuvos vieta. Tai pripažįsta visi, tai sakyte sako net žemėlapis. Pažvelgęs į Tėvynės vakarus, pamatysi, kad Lietuvos kraštas čia atkirptas tarsi žirkklėmis. Tai bent gamtos išdaiga. Įkeldami koją į Neringą, mes įžengiame į kitą jausmų ir darbų sistemą. Neringoje atsiveria kiti dangūs, papučia kiti vėjai. Čia kitokia žemė, kitokie medžiai. Čia – nenumaldoma gyvybe alsuojanti žolė, pelkės. Pagaliau čia – kopos. Jausdami šio žemės rėžio išskirtinumą, vėjai drąsiau siaučia virš gyvų ir mirusių kopų. Saulė Neringos danguje šviečia dažniau negu virš visos Lietuvos. Oras čia – ne tas, kuriuo mes alsuojame Lietuvoje. Neringos oro neįmanoma užteršti. Neringa – kita, geresnė Lietuva.

Vienas iš Sąjūdžio priešistorės įvykių – Thomo Manno seminaras Nidoje. Tai reikšmingas, filosofus ir kultūrininkus sutelkęs renginys. Pasak šviesaus atminimo filosofo Romualdo Ozolo, „tai buvo tikras bendraminčių suėjimas, kur buvo šnekėta apie aukščiausias materijas“... Jūs taip pat dalyvavote tuose seminaruose. Kokius reikšmingus jų epizodus, diskusijas, ėjimą nuo minties prie veiksmo prisimenate?

Tąsyk dalyvavimas T. Manno seminaruose priminė... apreiškimą. Pirmiausiai, pats atvykimas į rugsėjo ūkanų apgaubtą Nidą, jaučiant stebuklinę vietos prigimtį. Antra, panirimas į Europos kultūros gelmes. Mes susirinkę kalbėdavome apie T. Manną ir visą vokiečių bei Europos kultūrą, o tai galima daryti tik prisiliečiant prie gelmių ir pradmenų, Europos kūrybos (ne šou biznio, ne reklamos, ne pramogų „kultūros“) esmės. Tada mes buvome tokie idealistai! Aišku, kodėl: mes jautėme, kad Europa – ideali ir kūrybos kupina – ateina į Lietuvą, kad mes ją „atsikviečiame“, ilgimės jos. Jautėmės prisiglaudę prie istorinio posūkio šaknų. Tai buvo akivaizdžiausias vadavimasis iš komunistinio barbarizmo. Todėl pranešimai apie vokiečių kultūrą, T. Manną buvo lyg kokios mišios. Žinoma, mes negalėjome nė susapnuoti, kad kapitalizmas, kuris tuoj užgrius mus, taip pasibaisė-

tinai barbarizuos papročius ir ištuštins Lietuvą. Ne, mes buvome romantikai ir priminėme savitą sektą. Lietuvoje tokių kultūrinių sektų tais 1987–1990 m. buvo ne viena. Ir pagaliau trečia: T. Manno vasarvietė (kurioje doc. Alfredo Tytmono pakviestas kartą ir nakvojau), žiūrėjimas į Nidą „T. Manno akimis“! Tai nenusakomo gaivumo patyrimas.

Vieni žavisi unikalia Kuršių nerijos gamta, važiuoja čia ieškoti tylos, semtis įkvėpimo, mėgautis ramybe. Kiti gi – važiuotų, jei čia nebūtų nuobodu, t. y. jei būtų įvairesnė ir labiau išplėtotą poilsio industrija. Savivaldybės tarybos narių galvose knibžda ambicingi sumanymai – oro uosto eksploatavimas, gondolos virš kopų, tiltas ar tunelis per Kuršmares. Ar Kuršių nerija turi modernėti, įgyvendinti didelius plėtros projektus, ar ji turėtų likti unikali, savita, žmogaus mažai liečiama?

Paversti Nidą poilsio industrijos židiniu – nusikaltimas. Patarčiau Neringos savivaldybei, jos tarybai prie įėjimo į posėdžių salę (o dar geriau – joje) pakabinti UNESCO sprendimą, suteikiantį Kuršių nerijai unikalaus pasaulio paveldo objekto statusą. Užrašas turi būti didelis, kad niekas negalėtų nusukti nuo jo akių. Gal tada bus gėda daug ką iš Jūsų minimų „projektų“ svarstyti, net ištarti juos balsu. (Be to, UNESCO gali jį atimti, o tai būtų baisi moralinė žala ir gėda.) Žinoma, liberalams tik leisk – jie viską pavers prekyba, pramogų „kultūra“, o teritorijas – pereinamam kiemu. Ir visur sutrips unikalumą, kalbėdami apie „naujus poreikius“. Tačiau nūdienos pokyčiai sakyte sako: stovime ant „vartojimo visuomenės“ prarajos krašto, būtina apriboti poreikius. Kaip Amerikoje pasaulis negyvens, to ir nereikia (pažiūrėkime, kokius žmones „gamina“ toji Amerika). Beje, Vakarai artimiausiais dešimtmečiais ims riboti vartojimo apimtį... Baisiausi iš jūsų išvardytų „projektų“ – tai oro uosto atvėrimas biznieriams ir tunelis po Kuršmarėmis. Net tilto nereikia – aš tai žinau, dažnai važinėdamas į Karaliaučių per Nidos postą. Vairuotojai kartais skundžiasi, bet visi yra prisitaikę. Ir būtina prisitaikyti! Kelto tarnyba patenkina visus poreikius. Žinau, kad apie 80 proc. gyventojų pasvajoja apie tiltą. Siūlyčiau jiems bent kiek pagalvoti, kokias katastrofiškas pasekmes jis atneštų.

Kokią ateitį pieštumėte šiam Baltijos perlui? Kas jam padėtų klestėti, o kokie projektai būtų pražūtingi?

Apie Neringą (*Nehring*) dar tik pradedu galvoti. Gavau iš UNESCO pasiūlymą parašyti kelis lankus teksto į jubiliejinį leidinį, skirtą šiam gamtos stebuklui, atakuojamam civilizacijos. Nežinau, nežinau, kaip pavyks (leidinys jau rengiamas spaudai – *red. pastaba*). Juk reikia nepamiršti, ką apie Nidą ir Neringą yra pasakę įžymybės – T. Mannas ar Wilhelmas ir Alexanderis Humboldtai, Georgas Kuvertas. Pagaliau, lietuviai (pvz., dr. Nijolė Strakauskaitė) jau lyg ir viską yra pasakę. Nežinau, kaip atsakyti į Jūsų klausimą.

Dėkoju už atsakymus.

2015 m. birželio mėn.

DOORĖ

*Reikšmingos
sukaktys*

JUODKRANTĖS EVANGELIKŲ LIUTERONŲ BAŽNYČIAI – 130

Šiais metais Juodkrantės maldos namai pažymi net dvi apvalias datas: praėjo 220 metų nuo pirmos bažnyčios pastatymo ir sukako 130 metų tebestovinčiai antrajai bažnyčiai. 1885 m. Juodkrantėje atsirado ryškus architektūros akcentas – nauja raudonų plytų neogotikinio stiliaus bažnyčia, kuri iškart tapo pamėgtu fotomotyvu atvirukuose, reklamavusiuose populiarėjančią kurortinę vietovę.

Ši ikonografinė medžiaga liudija,

jog tuomet bažnyčia iškilo visai šalia marių, o vanduo tyvuliavo vos keliasdešimt metrų nuo statinio pamatų. Tik po to pakrantės plotas ties bažnyčia buvo „priaugintas“, užpylus nemažai marių grunto, likusio kasant gintarą. Gintaro kasimo darbus 1860–1890 m. ties Juodkrante vykdė *Stantien & Becker* firma.

Pirmoji bažnyčia Juodkrantėje pastatyta perkėlus čia parapijos centrą iš smėliu užpustytų Karvaičių. Tai buvo kukli medinė bažnytėlė, pašventinta 1795 m. birželio 25 d. Naujoje bažnyčioje penkerius metus (1795–1800) dirbo Martyno Liudviko Rėzos giminitis liuteronų kunigas Christianas Davidas Wittichas. Į pamaldas Juodkrantės bažnyčioje rinkosi ne tik vietos bendruomenė, bet ir Nidos bei Naglių gyventojai. Šiai parapijai, be abejo, priklausė ir užpustytų Karvaičių gyventojai, kurių dauguma persikėlė į Juodkrantę, įsikurdami pietinėje jos dalyje, kuriai prigijo Naujųjų Karvaičių vardas. Paminėtinas ir dar vienas senojoje Juodkrantės bažnyčioje dirbęs (1828–1832) liuteronų kunigas, žymus Prūsijos Lietuvos (Mažosios Lietuvos) raštijos veikėjas – Karlas Eduardas Ziegleris, kuris, kaip ir dauguma Kuršių nerijoje dirbusių liuteronų kunigų, studijavo teologiją Karaliaučiaus universitete. K. E. Ziegleris buvo vienas iš Lietuvių literatūrinės draugijos, kuri domėjosi lietuvių kalbos ir kultūros likimu Rytų Prūsijoje, steigėjų. Jis talkino žymiam vokiečių kalbininkui, Karaliaučiaus universiteto profesoriui Georgui Heinrichui Ferdinandui Nesselmannui, rengiant lietuvių kalbos žodyną (išleistas 1851 m.). Taigi K. E. Ziegleris prisidėjo prie žodyno, kuris tapo pasaulinės baltistikos ir lyginamosios kalbotyros šaltiniu, rengimo bei populiarinimo.

Po pusės amžiaus Juodkrantės bažnyčioje apsilankęs Otto Glagau rašė: *Tai tikra žvejų bažnytėlė, be jokio puošnumo, tačiau kaip tik šis jos paprastumas daro jaudinančią iškilmingą įspūdį. Visos apystatos tėra keletas tvirtų, pajuodusių nuo senumo suolų, palaikė sakykla ir nedidukas stalas altoriui. Vargonų nėra, kunigas pats užveda giesmę ir*

bendruomenė darniai įstoja. Ant nuogų sienų kabo žalių ir sudžiūvusių įžadinių vainikų, daugiausia jie skiriami jūroje arba mariose paskendusių žvejų atminimui. Kiekvieną sekmadienį esti pamaldos tiek vokiečių, tiek lietuvių kalba, konfirmantai mokomi irgi abiem tomis kalbomis, nors jų skaičius labai mažas, pavyzdžiui, praeitais metais – tik trys. Po šio keliautojo užfiksuotų įspūdžių bažnyčia dar gyvavo gerą dešimtmetį, kol ją sunaikino gaisras.

1878 m. birželio 23 d., sekmadienį, Juodkrantėje buvo švenčiamos ne tik Joninės, bet ir vestuvės. Spaudos pranešime apie šį įvykį buvo akcentuojama, jog kaimo gatvėje skambėjo ne tik dainos, juokas, bet ir medžioklinių šautuvų šūviai. Pastaroji aplinkybė galėjo būti viena iš gaisro priežasčių. Grįžtantieji iš šokių, kurie vyko Stellmacherio svečių namuose, apie pirmą valandą nakties pastebėjo ugnį, kylančią iš pietinės bažnyčios dalies. Juodkrantiškiai puolė gesinti gaisro, bet iš medinių balkių statyta ir nendrėmis dengta bažnytelė greitai virto nuodėgulių krūva. Pavyko išgelbėti tik kelias žvakides ir seną altoriaus apdangalą. Visi apgailestavo, jog ugnis prarijo ir nedidelį, bet maloniai skambėjusį bažnyčios varpą. Septynerius metus po šio gaisro Juodkrantė neturėjo maldos namų, o pamaldos kartais vyko ir gamtos prieglobstyje. Apie tokias improvizuotas pamaldas, į kurias juodkrantiškus ir kurorto svečius 1878 m. paskutinį rugpjūčio sekmadienį pakvietė liuteronų kunigas Friedrichas Otto Edwinas Richteris, rašė Tilžės ir Klaipėdos spauda.

Naujos bažnyčios statyba priklausė nuo bažnytinės vadovybės sprendimo ir nors bendruomenė ne sykį kreipėsi su prašymu statyti bažnyčią, bet pati ji ne daug tegalėjo prisidėti prie šio brangaus projekto. Senoji bažnyčia buvo apdrausta 900 talerių, deja, tai tebuvo lašas jūroje. Viltinga žinia, kad klausimas dėl bažnyčios statybos rimtai svarstomas, pasiekė Juodkrantės parapiją po metų, nes tam tikra suma pinigų šios bažnyčios statybai buvo surinkta tikslinės rinkliavos visose Rytų Prūsijos parapijose metu, bet teigiamo vyriausybės sprendimo šiuo klausimu vis dar nebuvo. Tuo metu juodkrantiškiai nekantriai laukė naujos bažnyčios ir patys darė, ką galėjo. Spauldoje Juodkrantės evangelikų liuteronų kunigas F. O. E. Richteris paskelbė raginimą visus geros valios žmones aukoti būsimos bažnyčios varpo gamybai varines 2 ir 4 pfenigių monetas (jos neteko vertės dėl pinigų reformos). Beje, evangelikų liuteronų kunigas F. O. E. Richteris Juodkrantės parapijoje dirbo lemtingu laikotarpiu 1877–1885 m., nes tuomet sudegė senoji medinė bažnyčia ir buvo pastatyta naujoji.

Taigi naujos bažnyčios statybos rūpesčiai gulė būtent ant šio liuteronų kunigo pečių, o jo pastangas vainikavo statybų pradžia 1884 m. Dar po metų pagal garsaus architekto Friedricho Stülerio brėžinius pastatyta neogotikos stiliaus, raudonų plytų bažnyčia su masyviu 21 metro aukščio bokštu ir varpu. Ji buvo pašventinta 1885 m. rugpjūčio 2 d. Netrukus šios bažnyčios ilgamečiu (1897–1919) liuteronų kunigu tapęs Eugenius Lotto yra palikęs ir jos interjero aprašymą: 250 sėdimų vietų, nedidukė zakristija, šalia jos nišoje išpjaustytas iš medžio altorius ir sakykla, spalvoto stiklo langai, teracinės grindys. Įsidėmėtini ir bažnyčios rėmėjai: krucifiksą ir dvi įspūdingas žvakides dovanojo Vokietijos kaizerio žmona Augustė Viktorija, nedidelių, tačiau puikius vargonus – gintaro kasyklų savininkas Moritzas Beckeris.

Pastačius naują bažnyčią, parapija buvo gerokai pagausėjusi: 1871 m. bendruomenėje buvo 512, o 1885 m. – jau 851 žmogus. Toks staigus parapijos augimas buvo susijęs su dviem momentais: Juodkrantė nuo XIX a. vidurio tapo kurortu su tolydžio augančia infrastruktūra, ir maždaug tuo pat metu joje prasidėjo gintaro gavyba, pritraukianti šimtus darbininkų iš viso regiono. Pastarasis veiksnys buvo trumpalaikis, bet darantis stiprią įtaką, nes XX a. pradžioje vėl pastebimai sumažėjo parapijiečių skaičius.

Juodkrantės bažnyčios vargonai, taip pat ir geras choras, pažymėti ir 1911 m. vykusios Klaipėdos diacezijos bažnyčių aukštų dvasininkų vizitacijos ataskaitoje, išskiriant dviejų bažnyčių choras – Klaipėdos ir Juodkrantės. Tai, be abejo, buvo ir kunigo E. Lotto nuopelnas. Pastarasis ne tik sąžiningai vykdė savo tiesiogines pareigas, bet ir domėjosi Kuršių nerijos istorija, parašė knygutę *Vadovas po Juodkrantę (Führer durch Schwarzort, 1903)*, kurioje išsamiai aprašyta to meto Juodkrantė, išryškinant jos, kaip populiaraus Baltijos pajūrio kurorto, privalumus. Leidinio priedas – detalus šio kurorto planas – turi išliekamąją vertę, nes praėjęs šimtmetis labai daug ką pakeitė pirmiausiai urbanistine prasme. Šiame leidinyje E. Lotto rašė ir apie 1832 m. statytą kleboniją bei joje saugotas bažnytinės relikvijas, kurių seniausios – dvi alavinės žvakidės – siekė 1713 m. Tikėtina, kad jos į kleboniją atkeliavo iš užpustytų Naglių. Šias žvakides, kaip ir seną altoriaus uždangalą, pavyko išgelbėti iš bažnyčios gaisro 1878 m. Klebonijoje buvo saugomos ir senos bažnytinės knygos, pradėtos rašyti dar Karvaičių parapijoje (seniausi įrašai siekė 1746 m.). Senoji klebonija, deja, neišliko: ji buvo „paaukota“ vardan grandiozinių statybų XX a. 8-ajame dešimtmetyje.

Dvasininkas E. Lotto labai domėjosi įvairiakalbės parapijos, kurioje dirbo ganytojišką darbą, istorija ir paskelbė šia tema kelis istoriniais šaltiniais paremtus straipsnius apie Juodkrantės parapijos nacionalinę struktūrą XVIII a., išryškindamas kuršininkų dominavimą. Šia prasme situacija nedaug pakito ir jo darbo parapijoje laikotarpiu: E. Lotto laikė pamaldas ir vokiečių, ir lietuvių kalbomis, nes didžioji dalis parapijiečių buvo žvejai kuršininkai, kurių gimtoji kalba buvo latvių, tiksliau, vienas iš jos dialektų. Tad jiems labiau įprastos buvo pamaldos lietuvių kalba.

E. Lotto straipsniai spaudoje apie parapijos istoriją liudija norą įžvelgti kuršininkų – lietuvininkų etninę savastį, tačiau lituanistika plačiąja prasme jo nedomino, kaip tai domino XIX a. pradžioje šioje parapijoje dirbusį K. E. Zieglerį ar XVIII a. antrojoje pusėje Karvaičių kunigą Davidą Gottfriedą Zudnochovijų. Tai nulėmė skirtingas epochos kontekstas, nes kai gyveno D. G. Zudnochovijus, Karaliaučiuje skleidėsi apšvietos dvasia, buvo leidžiami leidiniai, aktualizavę Rytų Prūsijos istorijos klausimus, skatindami etninio-kultūrinio savitumo nuovoką ir tarp baltiškos kilmės Karaliaučiaus universiteto Teologijos fakulteto studentų. Be to, Prūsijos karalystės valdžia siekdama išlaikyti nuolatinius kontaktus su nevokiškai kalbančiais valdiniais Rytų Prūsijoje nurodė į lietuvių kalbą versti karaliaus įsakus. Šį darbą dirbo ir D. G. Zudnochovijus, kol gyveno Karaliaučiuje ir buvo lietuvių kalbos seminaro vadovas. Taigi to laikmečio kultūrinės tendencijos skatino D. G. Zudnochovijaus interesą lituanistikai. Panašūs veiksniai nulėmė ir K. E. Zieglerio įsitraukimą į lituanistinę veiklą. E. Lotto parapijoje dirbo tuo metu, kai Vokietijos imperi-

joje stipriai reiškėsi kultūrų niveliavimo procesas, vedęs į tautinės valstybės modelį, vis labiau nutolindamas prūsiškojo liberalizmo erą, kuri sudarė sąlygas Rytų Prūsijoje kelis šimtmečius skleistis ir lituanistikos plačiąja prasme tradicijai.

Pokariu Juodkrantės bažnyčia buvo paversta sandėliu ir tik 1976 m. po renovacijos joje pradėjo veikti Lietuvos dailės muziejaus filialas – Miniatiūrų muziejus, vyko klasikinės muzikos koncertai. 1989 m. bažnyčia grąžinta evangelikų liuteronų bendruomenei. Išeivių iš šios parapijos, kurių dauguma gyvena Vokietijoje, paramos dėka 1995 m., pažymint bažnyčios 110 metų sukaktį, buvo atnaujintas bažnyčios interjeras, pagaminti nauji suolai. 2008 m. Juodkrantės bažnyčioje vėl suskambo vargonai. Tai evangelikų reformatų Dellikon-Denikon (Šveicarija) bendruomenės dovana. Vargonai pagaminti 1951 m. *Rudolf Ziegler-Heberlein* firmos. Sutapimas, jog per kelių šimtmečių Juodkrantės bažnyčios istoriją antrąsyk aktualizuota K. E. Ziegler pavardė.

Dabar Juodkrantės bažnyčioje skamba ne tik vargonai, bet ir varpo dūžius kas valandą ir pamaldų metu imituojantis garsinis signalas. Šis garsas, kaip ir tebestovinti bažnyčia, kasdien mums primena apie turtingą Juodkrantės dvasinio gyvenimo istoriją, kurioje nestigo pasiaukojančiai dirbusių dvasininkų, parapijiečių solidarumo, mecenatų dosnumo, likimo smūgių ir prisikėlimo dvasios. Tai reikšmingas palikimas, kuris gali būti svarbus orientyras šio kultūrinio paveldo perėmėjams.

Bažnyčių puošia juodkrantiškių bendruomenės lėšomis įsigyti nauji klasikinio stiliaus šviestuvai, kurie pagal vilnietės dizainerės Jurgitos Paškevičiūtės užsakymą pagaminti Ispanijoje. Fone matyti iš Šveicarijos atkelti vargonai – tai evangelikų reformatų dovana.

Nuo bažnyčios durų iki altoriaus (ir presbiterija) neseniai išklotas naujas dizainerės J. Paškevičiūtės parinktas ir Vokietijoje pagamintas kilimas. Tai kultūros mecenato Gedimino Kuprevičiaus dovana.

Lietuvių ir vokiečių kalbomis išrašytos senųjų Juodkrantės gyventojų pavardės (kairėje). Bažnyčių atgavus tikintiesiems pirmaisiais Nepriklausomybės metais altorių-stalą iš lauko riedulių sukūrė pranciškonas vienuolis, liaudies menininkas, skulptorius Vilius Orvidas (dešinėje – altoriaus fragmentas).

NIDOS ŠVYTURIO KELIONĖ PER ISTORIJOS EPOCHAS

XIX a. pabaigoje sparti industrializacija Vokietijoje palietė ir Kuršių neriją. 1860/61 m. Juodkrantėje veiklą pradėjo *Stantien & Becker* gintaro kasimo firma, kuri, panaudodama garinių žemsemių ir kitą modernią techniką, netrukus išaugo į vieną didžiausių industrinių objektų Rytų Prūsijos provincijoje. Industriniai epochos simboliai garlaiviai ir geležinkelių plėtra taip pat sparčiai skynėsi kelią regione prie Kuršių marių. Intensyvėjant susisiekimui garlaiviais Nemuno deltoje, Kuršių mariose ir Baltijos jūroje prireikė ir naujų navigacinių įrenginių, todėl 1873 m. prasidėjo net dviejų švyturių statyba: Uostadvario švyturio Rusnės saloje Atmatos upės krantinėje ir Nidos švyturio ant pradėto apželdinti 51,4 m aukščio Urbo kalno. Šių dviejų švyturių „likimai“ skirtingi – aštuonkampis raudonų plytų

Uostadvario švyturys savo misiją jau baigė ir įdomus tik kaip technikos istorijos paminklas. Nidos švyturys tebetarnauja kaip navigacijos įrenginys – padeda orientuotis laivams Baltijos jūroje ir specialiu sutartiniu ženklu (du trumpi ir vienas ilgas blyksnis) informuoja, jog čia nėra uosto.

Nidos švyturys turi tarsi du „gyvenimus“, kurių trukmė iki šiol maždaug vienoda – po 70 metų. Anot istoriko Johanno Sembritzkio, 1871 m. buvo paskirta švyturio statybos vieta ant Urbo kalno. Šioje vietoje intensyvūs statybos darbai prasidėjo 1873 m. Tais metais Urbo kalno papėdėje buvo pastatytas švyturio prižiūrėtojo namas (išlikęs iki šiol). 1873 m. rugpjūčio 30 d. Klaipėdos spaudos pranešimas suteikia įdomios informacijos apie Nidos švyturio statybos etapus: vasaros pabaigoje jau buvo paklotas švyturio pamatas iš skaldytų akmenų blokų, įleistų į 10 pėdų (apie 3 m) gylį. Šioje informacijoje taip pat buvo pažymėta, jog į švyturį ves 195 akmeniniai laiptai. Ši laikraščio žinutė liudija, jog švyturio statybos darbai prasidėjo 1873 m. pavasarį, vasaros pabaigoje jau buvo suformuotas fundamentas, o pati statyba užtruko daugiau nei metus, nes jis pradėjo veikti 1874 m. spalio 24 d. Tuomet Nidos švyturio šviesa siekė 22 jūrmyles (36 km), blyksnis truko 3 sekundes, pauzė – 7 sekundes. Raudonų plytų šešiakampio švyturio aukštis buvo 27 m. 1944 m. pabaigoje besitraukiantys Vokietijos kariuomenės daliniai švyturio bokštą susprogdino, bet 1945 m. švyturys vėl veikė – prasidėjo jo „antrasis gyvenimas“.

Po rekonstrukcijos 1953 m. Nidos švyturys įgavo dabartinį pavidalą: 29,3 m gelžbetonio bokštas su horizontaliomis raudonomis ir baltomis juostomis. Šio navigacijos įrenginio šviesa matoma jūroje už 41 km. Nidos švyturys įrašytas į pasaulio šviesos ženklų

knygas, pažymėtas jūrlapiuose ir aprašytas locijose. Švyturyje įtaisytas krištolo lęšis pagamintas Iziumo gamykloje (Charkovo sritis) ir prieš įmontuojant šį lęšį į švyturį jis buvo eksponuojamas parodoje Prancūzijoje, kur pelnė apdovanojimą. Prieš 140 metų ant Urbo kalno iškilęs Nidos švyturys buvo svarbus ne tik jūrininkams, bet ir švyturio papėdėje prisiglaudusiam ramiam Nidos žvejų kaimeliui, savo modernia architektūrine išraiška ir techninėmis galimybėmis bylojęs apie neišvengiamai artėjančias dideles permainas. Šiandien švyturys, stovintis ant 1873 m. padėtų pamatų, yra ir 140 metų Nidos istorijos nebylus liudininkas.

Senasis Nidos švyturys – susprogdintas.

Originalūs akmenys laiptai, vedantys į Nidos švyturį.

Švyturio prižiūrėtojo namas Urbo kalno papėdėje išlikęs iki šių dienų.

NIDOS MOKYKLAI – 90

Pirmosios mokyklos Kuršių nerijoje minimos kartu su maldos namais, taigi liuteronų kunigas mokė ir vaikus. XVI a. viduryje yra žinių apie mokyklą Šarkuvos, Kuncų ir Karvaičių bažnytkaimiuose. Pirmieji paminėjimai apie Nidos mokyklą atsirado gerokai vėliau. Bene išsamiausiai apie Nidos mokyklą iki 1939 m. yra rašiusi dr. Nijolė Strakauskaitė. Papildomų žinių apie mokyklą ir jos veiklą teikia „Nidos mokyklos kronika“, su kuria susipažinti galimybė atsirado 2013 m. Problemiškiausias laikotarpis – du dešimtmečiai po Antrojo pasaulinio karo, kai beveik nėra išlikusių archyvinų dokumentų, tenka remtis faktų nuotrupomis, negausiais amžininkų atsiminimais.

Veikiant Šviečiamąjo amžiaus idėjoms, 1717 m. Prūsijoje paskelbtas privalomojo visuotinio 7–14 metų vaikų mokymo įstatymas. 1736 m. naujoms mokykloms steigti buvo sukurtas specialus *Mons Pietatis* fondas. Todėl jau XVIII a. pirmojoje pusėje Kuršių nerijoje ėmė veikti keletas mokyklų.

Nidos mokyklos istorijos pradžia – nuo 1745 m., pastatymo vieta nežinoma. Pirmuoju Nidos mokyklos mokytoju (*Schulmeister*) minimas Zynthiusas, kuris pagal profesiją buvo siuvelyas, jo įpėdinis – Nidos pašto stoties aludaris Borishoffas. XVIII a. antrojoje pusėje mokytojui išlaikyti nuo kiekvieno gyvenamojo namo buvo skiriama po vieną markę, be to, 15 talerių gaunama iš specialaus Prūsijos valdžios fondo. Dar buvo skiriamas dirbamos žemės sklypas ir trys aštuntadaliai (*Achtele*) malkų, iš viso – už 30 talerių. Mokyklos pastatas buvo atskiras namas, mokymo inventorius – skurdokas, jį sudarė rašomoji lenta, pamokų katalogas ir lietuvių bei vokiečių kalbomis parašyti Biblijos tekstai.

Nepaisant skurdžios buities, Nidos mokyklos veikla buvo reikšminga. 1780 m. Nidos seniūnu buvo Engielienas – vienintelis iš Klaipėdos apskrities seniūnų, mokėjusių parašyti savo pavardę; likusieji galėjo padėti tik kryžiuokius. Taip pat yra žinoma, kad dalis mokinių, baigusį parapiinę mokyklą, vėliau siekė aukštojo mokslo. 1795 m. Karaliaučiaus universiteto imatrikuliacijos knygoje įrašyti keli studentai iš Kuršių nerijos: Martynas Liudvikas Rėza iš Karvaičių, Nidos pašto stoties savininkas Gotliebas Davidas Kuvertas, jo sūnus Georgas Benjaminas Kuvertas, Nidos mokyklos auklėtinis Dutke.

Nidos mokyklos pastatas ne kartą kentėjo nuo gaisrų. 1768 m. Nidos mokykla sudegė. Nidiškiams buvo nurodyta išlikusį po gaisro kaminą apvynioti šiaudais, kad jis nenukentėtų per nepalankius žiemos orus ir kad, naujai atstatant mokyklos pastatą, jį vėl būtų galima panaudoti. Kitais metais pastatas buvo atstatytas, namą sudarė dvi patalpos – viena, skirta gyventi mokytojui, kita – klasei. 1819 m. Nidoje kilo gaisras – sudegė 12 namų ir mokykla. Kol mokyklą atstatė, mokytojas Dimscheitas gyveno ir vaikus mokė nedideliame žvejų name. 1820 m. sudarytame pirmajame Nidos plane mokykla kartu su jai priklausančiu žemės sklypu randama senosios klebonijos vietoje. 1869 m. Nidą vėl nuniokojo didelis gaisras – sudegė 22 namai, 13 ūkinių pastatų ir mokykla. Po metų mokykla buvo atstatyta.

Pabaigtuvių vainikas ant naujosios mokyklos stogo. Mokiniai tvirtina smėlio pustamą kopą.

1878 m. mokykloje suformuojama antra klasė. XIX a. pabaigoje Nidos bendruomenės atstovai valdžiai Karaliaučiuje ne kartą siūlė statyti naujus pastatus ir sudaryti tinkamesnes sąlygas mokytis mokiniams bei gyventi mokytojams. Deja, pasiūlymai buvo atmetami kaip reikalaujantys daug priemonių ir lėšų. Didėjant besimokančiųjų skaičiui, prašymai buvo pagrįsti – 1903 m. paskiriamas antras mokytojas. 1912 m. šalia žvejų uostelio vietos bendruomenė už 500 markių įsigijo sklypą naujos mokyklos statybai. Kitais metais turėjusius prasidėti statybų darbus nutraukė karas.

XX a. 3-iojo dešimtmečio pradžioje ambicijos Nidoje turėti erdvesnę mokyklą atgijo. Buvo svarstomi du variantai – įsigyti pastatą arba žemės sklypą naujos mokyklos statybai. Pirmu atveju tinkamų pastatų nebuvo, rinktasi tarp viešbučio ir gyvenamojo žvejo namo; antruoju atveju naujo pastato statyba būtų kainavusi brangiai. Prieškarių įsigytas sklypas statybai netiko dėl kiaurai jį košančio vėjo, pavasarinio potvynio grėsmės bei netoli įrengtų žuvies rūkyklų nešamų dūmų.

1923–1924 m. Nidos pradinės mokyklos mokytojų Franzo Gumbolto ir Henry Fuchso iniciatyvų dėka pavyko įkalbėti Krašto direktoriją statyti naują mokyklą. Tai tapo savotišku garbės reikalu – minimu laikotarpiu Nida buvo didžiausia gyvenvietė nerijoje ir neturėjo tinkamo pastato. Didėjantis mokinių skaičius (1925 m. – 102, o 1931 m. pagal prognozę mokyklinio amžiaus vaikų turėjo būti 153) taip pat padėjo apsispręsti. Po ilgų derybų 1924 m. rugsėjo 23 d. buvo numatyta vieta naujos pradinės mokyklos statybai.

1924 m. spalio 22 d. buvo sudaryta pirkimo sutartis tarp Nidos bendruomenės ir Miškų valdybos. Kadastrų valdyba Klaipėdoje patvirtino mokyklos pastatų ribas. Toje vietoje buvo iškirsta dalis miško; statybai atgabenta 200 tūkst. plytų. Krašto direktorija statybai finansuoti buvo paėmusi 5 000 litų paskolą. Pagal planą pradinėje mokykloje buvo numatytos trys klasės, taip pat ir butai mokytojams apgyvendinti.

1925 m. birželio mėn. pradžioje ėmė kilti mūrai. Liepos mėn. pabaigoje ant stogo buvo iškeltas pabaigtuvių vainikas, o iškilmingas mokyklos atidarymas įvyko 1925 m. lapkričio 15 d. Naujų įkurtuvių džiaugsmą temdė nepabaigti darbai: paliktos statybinės

šiukšlės, dėl pustomo smėlio atsiveriantys pamatai, neapverta teritorija, per kurią keliavo ganomi gyvuliai. Kieme ir aplink mokyklą pustomas smėlis buvo tvirtinamas nuo statybų likusiu moliu ir šlaku. Tvirtinimo darbus atliko mokiniai. Ilgainiui dėl nekokybiško skiedinio ėmė trupėti fasado tinkas. Daug lūkesčių teikusi vandens siurblinė nepasiteisino: vietoje tinkamo vandens bėgo jį primenantis bizalas.

Dėl vietos gyventojų tautinės įvairovės Nidos pradžios mokykloje nuo XVI a. vyravo dvikalbis mokymas – vokiečių ir lietuvių. 1864 m. mokykloje mokėsi 66 mokiniai, iš kurių 84 proc. kalbėjo lietuvių (kuršininkų) kalba. Padėtis iš esmės keitėsi XIX a. 8-ajame dešimtmetyje, kai Vokietijos imperija mokyklose paliko tik vokiečių kalbą. Į Nidos mokyklą lietuvių kalba grįžo 1923 m., prijungus Klaipėdos kraštą prie Lietuvos Respublikos. Tačiau lietuvių kalbos mokymas ir pamokų vedimas lietuvių kalba buvo formalus, nes mokytojai vokiečiai prastai mokėjo lietuviškai, kai kurie buvo nusiteikę priešiška. 1931 m. pavasarį Lietuvos Respublikos saugumo tarnybos pareigūnai apklausė mokytoją H. Fuchsą. Įsibėgėjant Neumanno ir Sasso procesui Kaune, mokytojas saugumo tarnybos imtas persekioti ir pakartotinai apklausinėjamas. 1934 m. birželio mėn., įtartas ryšiais su provokišku nacionalsocialistų pogrindžiu, buvo suimtas ir 8 mėnesiams Šiaulių miesto kalėjime įkalintas mokytojas Horstas Lakischusas. 1936 m. kovo mėn. kartu su mokytoju Paulu Purwinsu suimtas ir H. Fuchsas. Vėliau mokytojai buvo išgabenti ir kalinti Bajorų kalėjime. Praėjus mėnesiui, Lietuvos slaptoji policija mokykloje atliko nuodugnią kratą. H. Fuchsas gavo devynis mėnesius kalėjimo už antivalstybinę veiklą – išniekino Lietuvos herbą ir dalino mokiniams žemėlapius, kuriuose Klaipėdos kraštas pažymėtas kaip Vokietijos dalis.

Nepaisant savo politinių įsitikinimų, H. Fuchsas buvo aktyvus visuomenininkas: nuo 1926 m. – kultūrininkų-kraštotyrininkų draugijos Nidoje narys; dalyvavo steigiant, plečiant ir iki 1936 m. prižiūrėjo Neringos muziejų. Nors 1934 m. gruodžio mėn. buvo išleistas krašto vyriausybės nutarimas mokyklose mokyti lietuvių kalba, H. Fuchsas jos taip ir neišmoko. Dėl didelio gyventojų pasipriešinimo 1936 m. privalomas lietuvių kalbos vartojimas atšauktas, pagrindinė mokomoji kalba liko vokiečių. 1936 m. suėmus mokytoją H. Fuchsą, Nidos mokyklai ėmė vadovauti nuosaikesnių pažiūrų mokytojas Richardas Schwellnusas.

XX a. 4-ajame dešimtmetyje, vis labiau kertantis Lietuvos ir Vokietijos santykiams, ypač tautiniame kontekste, Klaipėdos krašte pradėdamos kurti privačios lietuviškos mokyklos. Jų kūrimą finansiškai rėmė Lietuvos Vyriausybė. 1937 m. vasario 16 d. tokia mokykla buvo įsteigta ir Nidoje, joje įregistruoti 6 mokiniai, beje, perėję iš Nidos pradinės mokyklos. Po metų privačioje mokykloje mokėsi 16 mokinių. Mokykla gyvavo labai trumpai – iki 1939 m. kovo mėn. pabaigos, kai po Klaipėdos krašto prijungimo prie Vokietijos visos lietuviškos mokyklos buvo uždarytos.

1941 m. Nidos mokykloje mokėsi 81 mokinys. 1942 m. pradžioje mokyklai ėmė vadovauti Ilse Wilkening, mokytojavai panelė Winternheim ir Susanne Jensen. Pastarosios mokytojos pavardė minima prie paskutiniųjų įrašų mokyklos kronikoje 1944 m. Artėjant frontui Nidos gyventojai neriją apleido. Mokykla liko be priežiūros.

7-ajame dešimtmetyje prie senosios mokyklos buvo pastatytas priestatas.

1945 m. pasibaigus karui, Kuršių nerijoje įsitvirtino pasienio kariuomenė. Civilių gyventojų beveik nebeliko, išskyrus pavienius senbuvius. 1946 m. buvusios klebonijos patalpose ėmė veikti pradinė mokykla, pavaldi Klaipėdos apskrčiai. Pirmasis mokyklos mokytojas ir direktorius buvo Alfonsas Kairys (1946–1947). Tuo metu mokykloje mokėsi 48 mokiniai – 32 rusų ir 16 kuršininkų vaikų. Trūko mokytojų, vadovėlių, rašymo priemonių. 1947 m., svarstant Nidos valsčiaus komiteto darbą, buvo konstatuota, kad mokyklos nelanko 30 mokyklinio amžiaus vaikų. 1947–1948 m. dirbo mokytojas Belalovas; tais pačiais metais Nidos pradinė mokykla reorganizuota į Klaipėdos miesto VI septynmetę mokyklą. 1949 m. mokykloje mokėsi 54 mokiniai, dirbo 3 mokytojai. Tuo metu mokyklai vadovavo Aleksandras Sysojevas. 1950–1954 m. mokyklos direktore buvo Genovaitė Butkutė. Septynmetė mokykla buvo rusiška, tik pradinį mokslą buvo galima įgyti lietuvių kalba. Tam įtakos turėjo pasikeitusi krašto specifika – į neriją vyko daug imigrantų iš vidurio Rusijos, Baltarusijos, Ukrainos, Vidurio Azijos ir kitų Tarybų Sąjungos vietų.

Tolesnę Nidos mokyklos raidą nulėmė du esminiai veiksniai – 1954 m. mokyklos direktoriumi paskiriamas Stanislovas Valančius ir 1961 m. priimtas sprendimas dėl Neringos miesto įkūrimo. „Valančius buvo ir direktorius, ir krovikas, ir ūkvedys, ir pečkuryš. Su pačiužomis žiemą iš Klaipėdos mokytojams atlyginimus pargabendavo. Vėliau, kai gavo sunkvežimį, pakraudavo ir iškraudavo mokyklos malkas. Pats ir vairuodavo. Iš nepatyrimo sykį vieno žmogaus tvorą sulaužė“, – prisiminimais dalijosi Justina Valančienė. Mokyklos direktoriumi S. Valančius dirbo iki 1990 m. 7-ajame dešimtmetyje nuveikti pagrindiniai darbai: pastatytas dviejų aukštų mokyklos priestatas, sporto salė, 120 vietų mokyklos

bendrabutis, pradėtas diegti vidurinis mokymas. 1972 m. išleidžiama pirmoji abiturientų laida. Mokykloje nuolat augo besimokančiųjų skaičius: 1969 m. mokėsi 225 mokiniai, 1985 m. – 328 mokiniai, dirbo 21 mokytojas. 9-ajame dešimtmetyje mokykloje nebetilpo visi mokiniai, tad pradinių klasių pamokos buvo vedamos bendrabutyje. Augantis mokinių skaičius, seniai atliktas kapitalinis remontas – tai priežastys, dėl kurių buvo mąstoma apie mokyklos rekonstrukciją.

1990 m. Lietuva paskelbė atkurianti savo Nepriklausomybę, 36 metus mokyklos vadovu dirbusį S. Valančių pakeitė Vigantas Giedraitis. Keičiantis santvarkai, keitėsi ir reikalavimai: švietimo sistemai reikėjo didelių pokyčių – keisti visuomenės mąstymą, ugdyti demokratines vertybes, diegti naujas politines ir ekonomines žinias. 1993–1996 m. prasidėjo svarbiausia mokyklinio ugdymo pertvarka, apėmusi pradinį, pagrindinį ir vidurinį ugdymą. Pirmoji po nepriklausomybės Neringos savivaldybės administracija džiaugėsi galėdama laiku išmokėti mokytojams algas. Penkerius metus po Nepriklausomybės atkūrimo mokyklos rekonstrukcija buvo tikras skaudulys. Lietingu oru kai kuriose klasėse reikėdavo pastatyti keletą kibirų, o per iškilbusius langus pūtė vėjas.

Pažymėtina, kad 1995 m. Neringos savivaldybei pradėjus vadovauti šviesios atminties merui Stasiui Mikeliui, buvo juntamas ypatingas dėmesys švietimo įstaigoms. Tais pačiais metais pradėtas rengti mokyklos rekonstrukcijos projektas. Jo esmė – išlaikomas autentiškas senasis mokyklos pastatas, o XX a. 7-ajame dešimtmetyje pastatyti mokyklos statiniai plokščiais stogais rekonstruojami uždedant šlaitinius stogus ir įrengiant papildomas patalpas, be to, buvo numatyta pastatyti priestatą aktų salei, valgyklai ir dirbtuvėms, padidinti sporto salę.

1996 m. spalio mėn. buvo pabaigtas senojo Nidos mokyklos pastato remontas; trečiame aukšte vietoje palėpių atsirado naujos klasės.

1997 m. Nidos vidurinės mokyklos direktore tapo Rūta Žeimienė, iš savo pirmtako perėmusi rekonstrukcijos estafetę. Tai buvo nelengvų išbandymų laikotarpis, kai porą metų vaikai mokėsi keliuose Nidos vietose. 1999 m. rugsėjo 16 d. pabaigta pagrindinio pastato rekonstrukcija, dar po trejų metų pradėta eksploatuoti 100 vietų aktų salė, 80 vietų valgykla, technologijų kabinetas berniukams. 2005 m. pabaigoje duris atvėrė naujai rekonstruota sporto salė.

Pasibaigus pirmiesiems rekonstrukcijos etapams, 2000–2001 m. m. vidurinėje mokykloje mokėsi 275 mokiniai, dirbo 31 pedagogas. Laikui bėgant, Nidos mokinių skaičius mažėjo – tokia visos Lietuvos tendencija. Nuo 2011 m. pabaigos mokyklai ėmė vadovauti Simas Survila. 2012 m. Nidos vidurinėje mokykloje mokėsi 147 mokiniai, dirbo 29 pedagogai. Drastiškas mokinių skaičiaus mažėjimas palietė ir daugiau nei šimtmetį Juodkrantėje gyvavusią mokyklą. 2014 m. rugsėjo 1 d. Nidos vidurinė mokykla, po reorganizacijos prijungus Juodkrantės L. Rėzos kadetų mokyklą ir Juodkrantės lopšėlį-darželį „Vyturėlis“, pertvarkoma į Neringos vidurinę mokyklą. Po vidurinio mokymo programų akreditacijos 2015 m. gegužės 29 d. Nidos vidurinė mokykla tampa Neringos gimnazija. Nuo 1972 m. Nidos mokykla išleido 43 abiturientų laidas. 2015 m. lapkričio 13 d. Neringos gimnazija atšventė senosios mokyklos 90 metų sukaktį.

Esamas ir buvę mokyklos vadovai (iš kairės): Simas Survila, Vigantas Giedraitis, Stanislovas Valančius, Rūta Žeimienė.

Šiandieninis senojo Nidos mokyklos pastato vaizdas po rekonstrukcijos.

DORÈ

Prisiminimai

IŠ NIDOS GIRININKO PRISIMINIMŲ

Kurėnai mariose ir pirmoji į Nidą atkeliavusi dorė. Dviejų žymių namų – Karlo Knaufo ir Thomo Manno – išgelbėjimas. Parnidžio kopos „sutramdymas“. Senieji nidiškiai, paliekantys tėviškę. Šie ir kiti XX a. 6-ojo dešimtmečio Nidos vaizdai atgyja pirmojo Nidos girininko Ipolito Laurinavičiaus pasakojimuose.

Aukštaičio namas – geltonas

Kai sužinojau, kad I. Laurinavičius, pirmasis Nidos girininkas, gyvena ryškiai geltoname mediniame name D. Kuverto ir Pamario gatvių sankryžoje, labai apsidžiaugiau. Tiesą sakant, minėtas namas man seniai nedavė ramybės – ne pats namas, o jo spalva. Kur matyta, kad senas kuršininkų namas būtų geltonas? Ilgokai galvą kraipė 89-erių I. Laurinavičius, niekaip negalėdamas prisiminti, kas ir kodėl perdažė namą. Aukštaičiui iš Anykščių rajono geltona spalva akies nerėžia.

„Namas priklausė Fritzui Beitui, mano brolio žmonos dėdei. Brolis buvo vedęs vietinę merginą Ewą Wehleit, abu vėliau išvyko į Vokietiją. F. Beitas 1958 m. taip pat pasitraukė į Vokietiją ir prieš išvažiuodamas man ir mano mamai padovanojo namą. Tačiau žvejų artelė „Pasienietis“ dovanojimo aktą užprotestavo, esą F. Beitui, dirbusiam artelėje, buvo

pusę namo perleidusi. Teko pakovoti, kol tapau pusės namo savininku, kitą dalį pardaviau rašytojui Viktorui Miliūnui ir mokslininkei Birutei Ignatavičiūtei. V. Miliūnas buvo geras žmogus, o jo žmona Angelė – gudri, mokėjo su žmonėmis sugyventi“, – porino girininkas.

Nors Nidoje I. Laurinavičius dirbo palyginti trumpai (nepilnus septynerius metus), tačiau jam teko pats sunkiausias darbas – steigti girininkiją tuščioje vietoje. Kai 1953 m. gruodžio mėn. anuometinė Ministrų Taryba priėmė nutarimą dėl pajūrio smėlynų sutvirtinimo ir apželdinimo, imtasi pertvarkyti Kuršių nerijos miškų administraciją: buvusi viena Juodkrantės girininkija padalinta į dvi – Nidos ir Smiltynės. Pusę Kuršių nerijos tvarkė I. Laurinavičius, kitą pusę – Vaclovas Lukošius, dirbęs moksliniu bendradarbiu Miškų ūkio mokslinio tyrimo instituto Juodkrantės filiale.

I. Laurinavičiui Kuršių nerija nebuvo *terra incognita*. Trečiojo kurso miškininkystės studentas kartu su kitais bendramoksliais dalyvavo istorinėje 1949 m. Lietuvos miškų ūkio mokslinio tyrimo instituto ekspedicijoje, vadovaujamoje Marijono Daujoto, kuri parengė 15 metų darbų pajūryje planą. Per pusantro mėnesio kartu su V. Lukošiumi ir Albertu Kirkliu pėsčiomis perėjo visą pajūrio apsauginį kopagūbrį – nuo Smiltynės iki Kaliningrado srities (Rusijos), fiksuodami esamą padėtį. Karo ir pokario metais apsauginė kopa smarkiai nukentėjo – išardymų ilgis sudarė apie trečdalį visos kopos ilgio.

Linksmybių namai

„Į Nidą buvau paskirtas 1954 m. vasario 16 d. – simboliška data. Dviejų aukštų mediniame pastate (vietoje jo dabar – „Žuvėdra“) gavau darbo kambarį. Pirmajame aukšte – šokiai, antrajame – girininkijos kontora, – pasakojo I. Laurinavičius. – Greitai supratau, kad reikia ieškoti kitos vietos, nusižiūrėjau atokiau esantį dailų namą (tik vėliau iš vietinių sužinojau, kad jis priklausė dailininkui), o ten gyveno tokia imigrantė, vardo neminėsiu. Pasiprašiau, kad įleistų į vieną kambarį. Vėliau paaiškėjo, jog toji moteris priiminėja kareivius (kuopa glaudėsi ne taip toli – H. Bliodės (dabar – „Nidos banga“) viešbutyje). Žodžiu, linksmybių namai. Man tai buvo nepriimtina, be to, triukšmas trukdė dirbti. Padaviau ją į teismą.“ Bylinėjimasis užtruko dvejus metus, tačiau I. Laurinavičius laimėjo ir teismo sprendimu „linksmają“ moteriškę iškeldino pas draugę į Juodkrantę, dargi mašiną parūpino.

„Perėmiau visą namą ir įkūriau Nidos girininkiją, kuri išliko ten tol, kol po kelių dešimtmečių pastatė naująjį pastatą Purvynėje. Dailininko K. Knaufo namas iš išorės buvo puikiai išsilaikęs – raižiniai, langinės, gonkos. Visos durys – labai gražiai išdekoruotos. Gerai prisi-menu šiaurinėje pusėje kambarį su dideliu langu – dailininko dirbtuvę. Viduje buvusi gyventojas sukūreno viską, kas buvo įmanoma. Negana to, ji pjovė ir degino sodyboje augusias kalnapušes, – apmaudavo I. Laurinavičius. – Aš piktinausi, kad žmonės, atvažiuavę iš Rusijos, šeiminkauja Nidoje kaip savo namuose.“

K. Knaufo namą išsaugojęs girininkas apgailestauja, kad toks gražus ir reikšmingas namas vėliau buvo privatizuotas. Jo nuomone, namas turėjo likti valstybės žinioje ir būti panaudotas visuomenės reikmėms.

Dailininko Karlo Knaufo name įsikūrusios Nidos girininkijos raštinė. I. Laurinavičius prie darbo stalo.

Laurinavičių šeima: mama Jadvyga Laurinavičienė, seserys Vida ir Elena Laurinavičiūtės, trys broliai Leonas, Ipolitas ir Vytautas Laurinavičiai.

Prie Nidos girininkijos (K. Knaufo namo) – ilgametis miškų ūkio ministras Algirdas Matulionis (prisėdęs), vertinęs ne tik Nidą, bet ir nepaprastą K. Knaufo namo atmosferą.

Girininkijos kaimynystėje stovėjęs T. Manno vasarnamis atrodė apgailėtinais: sienos – išplėštos ir sukūrentos, sukiužęs nendrinis stogas gulėjo ant pamatų. Kretingos miškų ūkio (kuriam priklausė Kuršių nerijos miškai) direktorius girininką informavo, kad rašytojo namas priklauso jiems. I. Laurinavičius gavo iš minėto ūkio net du raštus su nurodymu namą nugriauti. Gaila, tų raštų neišsaugojo. „Aš pasitariau su vietiniais gyventojais, berods, Fritzu Frishmanu ir Martynu Radmacheriu. Jie man griauti nepatarė. Tapo aišku – namą turiu išsaugoti, kad jo galutinai nesuniokotų, – teigė I. Laurinavičius ir papasakojo dar vieną su tuo susijusį įvykį: – 1955 m. vasarą man paskambino iš Vilniaus. Sako: „Pas jus atvyksta rašytojas Antanas Venclova, Marija Cvirkienė ir Cvirkos sūnus, būkite namuose.“ Iš tiesų, Nidos girininkas sulaukė garbingų svečių, aprodė jiems namą. Išgirdo, kad T. Venclova buvo susitikęs su T. Mannu, žymus vokiečių rašytojas domėjosi savo vasarnamiu Nidoje, neva ketino jį aplankyti. Po šio apsilankymo T. Manno namelis pradėtas remontuoti, jis atiteko Neringos valdžiai, kuri jį naudojo kaip viešbutėlį.

Nupirko senuosius namus

6-ajame dešimtmetyje svarbiausia buvo pritraukti į Nidą žmonių ir sudaryti jiems sąlygas ne tik dirbti, bet ir gyventi. „Aš ėjau pas apylinkės pirmininką (jis buvo lietuvis) derėtis dėl gyvenamųjų namų, likusių be šeimininkų (statyboms tada nebuvo nei leidimų, nei lėšų). Davė namą Skruzdynėje, kuriame apgyvendinau savo atvykusius tėvus ir girininko pavaduotoją su motina. Daugiau nieko veltui negavau, reikėjo pirkti iš išvažiuojančių vokiečių“, – tvirtino I. Laurinavičius. Vokiečiais jis įvardijo senuosius gyventojus kuršininkus, nes, anot jo, jie taip save vadino.

I. Laurinavičiui pavyko nupirkti tris namus: Preiloje iš Martino Kubiliaus (netoli dabartinės autobusų stotelės, kur vėliau įsikūrė girininkija), Nidoje, Skruzdynės gale, paskutinįjį mūrinuką ant marių kranto iš Martino Rōspelio ir dabartinėje Lotmiškio gatvėje iš Miko Kalvio. Už kiekvieną mokėjo apytikriai po 5 tūkst. rublių, išvažiuodami vietiniai šiuos pinigus į markes išsikeitė labai palankiu kursu.

„Senieji gyventojai iš Kuršių nerijos pakilo 1958 m., kai tik gavo pasus. Pasiėmė būtiniausius daiktus – viskas tilpo į lagaminus, – pasakojo I. Laurinavičius. – Vietiniai buvo aukštesnės kultūros – išprusę. Girtuoklių tarp jų neatsimenu. Pas juos ir namuose, ir kiemuose – tvarka. Neužgriozdinta nereikalingais daiktais. Tvoros, tiesa, prastos – kuolai aukštesni, žemesni, tarp jų – žvejų tinklai. Viduje nepamenu, kad būtų buvę kažkokie ypatingi baldai, tačiau švaru ir tvarkinga... Visi namuose turėjo įsivedę vandentiekį. Tai kas, kad valgė varnas! Bet kaip mokėjo jas paruošti! Kartą buvau pakviestas pas Alfonsą Kairį (jis vadovavo Nidos meteorologijos stočiai) pietų, jo žmona Marija buvo vietinė. Kai pavalgėme, tik tada pasakė, kad varniena. Mėsos skonis – kaip paukštienos, tik spalva tamsesnė.“

Pas girininką dažnai užeidavo vietinis žvejų artelės brigadininkas F. Frishmanas. Pradžioje – malkų, paskui – pasikalbėti. Šnekėdavosi jie lietuviškai, Fritzas – savotiškai, su akcentu. Sakydavo: „Duok pasikirsti kalno pušies...“ „Aš leisdavau žmonėms šimtametes kalnapušes išsikirsti, sudeginti šakas, išsivalyti kirtavietę, už tai nieko neimdavau.

Kalnapiušės – geriausias kuras, dega kaitriai. Mes su Fritzu ilgokai kalbėdavomės. Jis buvo įdomus žmogus. Šviesus, aukštas, žymiai jaunesnis nei kiti kuršiai – gal kokių 55-erių. Paskui jis, kaip ir daugelis, išvažiavo, – apgailėstavo I. Laurinavičius. – Nežinau, kam Lietuvoje galėjo tikt komunistinė valdžia? Netiko ji ir kuršiams. Visus suvarė į artelę, atlyginimai maži. Viską atėmė – laivus, padargus, arklius, leido tik vieną karvę su prieaugliu auginti. Kuršiai buvo pripratę gyventi laisvą, o ne prievartinį gyvenimą.“

Pirmoji dorė

I. Laurinavičius mena, kad jo mama, atvykdama iš Aukštaitijos, su savimi atsivežė porą karvių. Nidoje susidarė karvių banda, jai ganyti žmonės samdė piemenį. Su arkliais – vienos bėdos. Juos paleisdavo laisvai ganytis prie Bulvikio rago – būdavo dienų, kai arkliai nuklysdavo. Eiguliams vargas, kol surasdavo ir pargindavo.

Girininkija turėjo tris arklius. Šienauti vyrai plaukdavo barkasais (taip vadindavo kurėnus), kuriuos girininkas buvo nupirkęs iš žvejų (vienas paskui nuskendo). Šienaudavo Briedžių saloje Nemuno deltoje, Šilutės girininkija buvo išskyrusi plotus. Į vieną barkasą tilpdavo tiek šieno, kiek per metus reikėdavo vienam arkliui išlaikyti – maždaug 3 tonos, karvei užtekėdavo iki 2 tonų.

„Aš atidarydavau langą iš girininkijos (Knaufo namo) antrojo aukšto, kur gyvenau, ir stebėdavau štilį mariose. Įstabus vaizdas! Ant vandens sustingę gal dešimt barkasų (tada dorių dar nebuvo). Nesuprasdavau niekaip, kodėl barkasai stovi vidury marių, kartais – ištisą dieną, kodėl nepritvirtina prie jų kokių irklų... Tačiau žvejai kantriai laukė vėjo. Turbūt nebuvo taip paprasta išjudinti tokį masyvų laivą“, – su nostalgija prisiminė I. Laurinavičiaus. Jo brolienė E. Wehleit, po karo dirbusi žvejų artelėje „Pasienietis“, liudijo, jog pirmąją dorę iš Kriūkų kaimo Šakių rajone (ten jas gamino) į Nidą 1957 m. parplukdė jau minėtasis F. Frishmanas. Didelis perversmas žvejyboje! Baigėsi šimtmečius trukusi burinių laivų era! Po to kasmet dorių daugėjo, bet jos neužsibuvo ilgai – labai greitai jas išstūmė metaliniai, patvaresni, su galingesniais varikliais laivai. I. Laurinavičiui neduoda ramybės mintis, kad nereikėjo burinių laivų sunaikinti paskubomis, nors viena brigada galėjo žvejoti iki šiol.

1954–1956 m. Nidoje buvo gal dvi mašinos, kuriomis buvo įmanoma vargais negalais nusigauti iki Smiltynės – 3,5 val. duobėtu gruntiniu keliu sunkvežimyje tarp statinių ar dėžių. „Būdavo, išlipi iš mašinos ir verki nežinodamas kodėl – nervų sistema tartum sukraityta“, – iš girininko atminties dar neišsityrė jaudulys. Vėliau kelią pradėjo žvyruoti – į Nidos, Juodkrantės, Smiltynės uostus privežė kalnus žvyro.

Vasarą iš Nidos į Klaipėdą ir atgal kursuodavo laivas „Nevėžis“, jis buvo pagrindinė susisiekimo priemonė. I. Laurinavičiaus gyvenimas palengvėjo, kai gavo desantinį katerį, juo mariomis, Nemunu, Minge, po to Šyšos upe nuplaukdavo į patį Šilutės turgaus centrą. Su savimi pasiimdavo mamą, eigulius, parsiveždavo ne tik duonos, bet ir bulvių.

I. Laurinavičius didžiuojasi pirmasis iš Lietuvos girininkų gavęs aštuonių vietų „gaziuką“ su tentu. Kai miškų ūkio ministras Algirdas Matulionis pamatė nuo galvos iki kojų purviną Nidos girininką, pažliugusiu rudens keliu ant motociklo atbarškėjusį į Smiltynę su ataskaita, atėmė GAZ 69 iš trakiečio direktoriaus ir atidavė jį nidiškiui. Tokia buvo pirmoji pažintis su ministru, tapusiu dideliu Neringos mylėtoju.

Iškraunamas kurėnais iš kito marių kranto pargabentas šienas. Smiltynė, 1955 m.

*Pakeliui į Nemuno deltą parsivežti šieno. Tempiami kurėnai – kol kas tušti. Laive – eigulys Leonas Chleba-
vičius ir motoristas Juozas Radzevičius.*

Nida turėjo vieną parduotuvę, tačiau pagrindinių pirkinių visi vykdavo į Klaipėdą. „Parduotuvėje buvau retas svečias, nes valgydavau pas mamą, tačiau bufetą „Neraudok“ (Pamario gatvėje) prisimenu. Ten galėjai gauti alaus, degtinės, užkandos. Lankydavosi vyrai, neaplenkdavo ir moterys“, – prisiminimais dalijosi I. Laurinavičius. Jo atmintyje išlikę ir kiti ano meto Nidos „patogumai“ – paslaugas teikė kirpėja, batsiuvys, siuvėjas. Vyko šokiai (iš pradžių „Blidėje“, po to atstatytoje „Jūratėje“) ir muštynės, o kaip be jų? „Aš pats nebuvau mėgėjas išgerti ir į šokius neidavau, bet mano jaunesnysis brolis su draugu visur įsipainiodavo“, – atviravo girininkas, buvęs labai rūpestingas darbuotojas, gal septynis kartus per dieną mindavęs kelią ne kur kitur, o į raštinę.

Perėmė vokiečių patirtį

Nidos girininkijoje I. Laurinavičiui pavyko suburti dvylikos nuolatinių darbuotojų kolektyvą, kitus samdė sezoniniams darbams. Kontoroje dirbo trise – girininkas, pavaduotojas ir apskaitininkė. „Tie, kurie atvyko iš didžiosios Lietuvos, liko. Girtuoklius atleidau iš darbo, – tvirtino I. Laurinavičius. – Kirtimo darbams reikėjo stiprių vyrų. Mano laiku (iki 1961 m.) motorinių darbo priemonių ar miško technikos nesulaukėme. Vyravo rankų darbas.“

„Apsauginė kopa prie jūros kėlė daugiausiai rūpesčių. Tai buvo mūsų pirmieji darbas, kuriam samdydavome ir sezoninius darbininkus. Reikėjo prigaminti labai daug kuoliukų, priruošti žabų, iš kurių pindavome tvoreles ten, kur kopa buvo giliau išardyta – išeidavo gražus tinklas. Nesumesdavome medžių ir šakų tiesiog į išpustymus, kaip šiandien, – kalbėjo girininkas. – Pynimai – ne mano sugalvoti. Prisimenu, man į rankas pakliuvo vokiška knyga – iš tų laikų, kai buvo kuriamas apsauginis pylimas. Vokiško teksto gotišku šriftu perskaityti neįstengčiau, tačiau iš schemų, piešinių susidariau vaizdą. Išsiaiškinau, kaip toji kopa buvo sukurta. Atrodė neįtikėtina, kaip galima tokiu paprastu būdu „išauginti“ kopagūbrį: lygiagrečios tvorelės sukalamos kelių kilometrų ilgyje, kai užpusto, vėl tveriamos tvorelės – ir vėl... Užauga trapecijos formos kopa: vakarinis šlaitas – status, rytinis – nuošalus. Unikalus žmogaus, vėjo ir smėlio statinys!“

Į mažus išpustymus nerijos miškininkai sodindavo žoles – pajūrinę smiltlendrę ir smiltyninę rugiaveidę. Tai buvo pats pigiausias ir patikimiausias kopos tvirtinimo būdas, nes smėlį mėgstančios žolės užpustytos iki pusės auga dar geriau. „Mes, nemokšos, tas žoles vadinome paprastai – smėlio avižomis ir smėlio miežiais“, – šypsojosi I. Laurinavičius, kuriam labai gerai sekėsi žolėmis apsodinti net 0,5 ha dydžio išardytas apsauginės kopos vietas.

Nemažai miškininkystės paslapčių I. Laurinavičius sužinojo iš vietinės moters – Preilos eigulės Martos Schmidt, kuri buvo ikikarinio Pervalkos eigulio dukra. Ją atvykęs girininkas rado besidarbuojančią. „Marta prižiūrėjo ne tik mišką, bet ir apsauginę kopą“, – mena girininkas, kuris kuršininkę eigulę, kaip ir kitus, išlydėjo į Vakarus – pats nuvežė į stotį, sukovęs nedidelę jos mantą.

Vienintelė po karo girininkija Kuršių nerijoje, įsikūrusi Smiltynėje. Nuotrauka daryta 1949 m. mokslinės ekspedicijos metu.

Kuršių nerijos miškininkai: pirmoje eilėje (iš kairės) I. Laurinavičius, miškų ūkio direktorius Vaclovas Lukošius, Preilos eigulė Marta Schmidt, vyr. buhalteris (pavardė nežinoma), girininkas Julius Juška. Antroje eilėje ketvirtas iš kairės – Nidos eigulys Leonas Chlebavičius. Trečioje eilėje pirmas iš kairės – Pervalkos eigulys Silvestras Audenis, trečias – Juodkrantės eigulys Pranas Nagys, pirmas iš dešinės – po M. Schmidt dirbęs Preilos eiguliu Alfonsas Liobė, šalia jo – Pervalkos eigulys Pranas Kantautas. Neįvardinti asmenys – kiti eiguliai ir miško darbininkai.

Apsauginė pajūrio kopa sutvirtinta iš šakų pintų tvorelių kvadratais, į kuriuos vėliau buvo sodinamos smėlį mėgstančios žolės.

Miško sodintojai su „Kolesovo“ kardais – miško sodinimo įrankiais. Trečia iš kairės – vietinė pervalkiškė Dora Jakait.

Slenkanti Nidos kopa

I. Laurinavičiaus laikais Kuršių nerijoje daugiausiai atželdindavo degimvietes ir apso-
dindavo nedideles miško aikštes. Po paskutiniojo karo ir pokario nerijoje buvo daugiau
kaip 500 ha išdegusių želdinių (1949 m. mokslinės ekspedicijos duomenys).

„Žinojome, kad sodindami pušeles vokiečiai į smėlio duobutes dėdavo molio – iš
kažkur jo atsiveždavo, – dėstė I. Laurinavičius. – Pirmaisiais metais mūsų akys nukrypo į
gitiją – taip tada vadindavome marių mergelį, kurį išspaudžia Parnidžio kopa. Sodindami
dėdavome po pusę kastuvo marių mergelio kiekvienam sodinukui. Bet, pasirodo, sukly-
dome: marių mergelis sudžiūdavo į ragą ir medeliui, užuot teikęs drėgmę, tik pakenkdavo.
Po poros metų nesėkmingų sodinimų mergelio atsisakėme ir atsiveždavome iš žemyno
paprasto grunto (nukastą viršutinį dirvos sluoksnį). Atsivežti ne visada pavykdavo, todėl
degimvietėse, kur dirva susiformavusi, sodindavome tiesiog į smėlį.“

Tarp daugybės kitų mažų ir didesnių miškininkų darbų I. Laurinavičius paminėjo vieną
išskirtinį – Parnidžio kopos „sutramdymą“. Mokslininkai pastebėjo, kad didžioji Nidos kopa
slenka miestelio link – šiaurės rytų kryptimi, palaidodama po savimi kalnapušynus – per
metus po 0,4–0,7 ha. Ją varė pietvakarių vėjai. Buvo nuspręsta kopą sutvirtinti mecha-
niškai ir apželdinti karklais. Nidiškiai miškininkai tam tikslui nutiesė pirmąjį kelią į Parni-
džio kopą – kirto storesnes kalnapušes, jas klojo apačion, ant viršaus – dar tris klotinių
juostas, medynus sutvirtindavo didelėmis vinimis, o ant viršaus užpildavo žvyro. Iš Klai-
pėdos samdė transportą ir darbininkus – savų nebepakako. Tokiu keliu buvo įmanoma
ant kopos užvežti pynimams skirtus žabus (dabar šis kelias asfaltuotas). Pavasarį prasidėję
darbai truko visą vasarą iki rudens. „Mums pavyko – kopą sustabdėme, tačiau pasikeitė
jos forma ir dinamika. Ji pasisuko marių link, sutvirtintoji dalis pradėjo augti, iš pietų dar
kelias eiles žolių pasodinome, – baigė I. Laurinavičius ir susimąstė: – Mes pašalinome
užpustymo pavojų, bet pražudėme grožį. Pasukome kopą ir ji pradėjo virsti į marias.
Geriau būtų ką nors išmintingiau padarę! Dabar Nidos kopos kaip Negyvosios. Nebėra
pustomų kopų! Nebėra reto grožio smėlio kalnų!“

6-ajame dešimtmetyje pradėta kontroliuoti, kad žmonės nelaipiotų kopų šlaitais
žemyn ir aukštyn. Vasarą girininkija Parnidžio kopos priežiūrai samdė kopų sargą. Nors
poilsiautojų dar nebuvo daug, tačiau pasitaikydavo organizuotų grupių.

1957 m. atskirtas nuo Kretingos įsikūrė savarankiškas Neringos miškų ūkis, kuriam
vadovauti paskiriamas Vaclovas Lukošius. Pasak I. Laurinavičiaus, šviesios atminties
V. Lukošius buvęs labai gabus miškininkas, įdiegęs nemažai naujovių Kuršių nerijoje.
I. Laurinavičių jis pakvietė eiti pavaduotojo – vyr. miškininko pareigas, todėl teko Nidą
iškeisti į Smiltynę, girininko vietą paliekant Algirdui Valavičiui. Po dvejų metų I. Laurina-
vičius su Neringa atsisveikino, nes gydytojai nustatė širdies ligą ir rekomendavo rinktis
sausesnį klimatą. 28-erius metus I. Laurinavičius vadovavo Raudondvario medelynui,
pasak jo, tam atidavė brandžiausius gyvenimo metus. Po kurio laiko išėjęs į pensiją vėl
sugrįžo į Neringą ir jau daug vasarų, pavasarių, rudenų gyvena šeimos name Nidoje – tol,
kol užšąla vanduo. Žiemoti išvyksta pas seserį į Klaipėdą – į gamtininko prigimčiai svetimą
miestą.

„Šiandien man norisi būti tik Neringoje. Niekur kitur nesijaučiu taip gerai. Kai galva pailsta, sėdu į mašiną ir nuvažiuoju prie jūros. Per daugelį metų pastebėjau: jei pabūni prie jūros dvi ar tris valandas pučiant vakarų, pietvakarių ar šiaurės vakarų vėjui, tarytum atgyji – atsiranda naujų idėjų, gerų minčių, ateina naujas kvėpavimas. Kai pučia rytys, jūra nieko nereiškia. Ir valanda pajūryje mažai ką duoda.“ Toks paprastas į dešimtą dešimtį įkopsiančio miškininko I. Laurinavičiaus stiprybės ir geros nuotaikos receptas.

I. Laurinavičius su bičiuliu Nidos meteorologijos stoties viršininku Alfonsu Kairiu (dešinėje), tolumoje mariose matyti Nidos meteorologijos stoties stebėjimų bokštas.

Ant sutvirtintos Parnidžio kopos – Nidos girininkas su savo „gaziuku“.

PERSILAUŽIMO METAS: NERINGA TAMPA SAUGOMA TERITORIJA IR KURORTU

Apie tai pasakoja devynerius metus Neringai vadovavęs Aloyzas Puslys

Neringos vykdomojo komiteto pirmininku Aloyzas Puslys paskiriamas 1966 m. rugpjūčio 21 d. ir šiame poste pakeičia nė metų neišdirbusį Stanislovą Stalioraitį. Sovietų valdžia A. Puslį įsidėmi šiam dirbant Prienų rajono vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotoju. Pastarasis būtų norėjęs likti Prienuose ir vadovauti ketintam nuo Prienų atskirti Birštono kurortui, tačiau paklūsta aukštų vadų nurodymui vykti į Neringą. Jo ausyse iki šios dienos skamba Lietuvos TSR Ministrų Tarybos pirmininko Motiejaus Šumausko žodžiai: „Sutvarkėme Druskininkus, sutvarkėme Palangą, atėjo laikas Neringą patvarkyti. Važiuk, nesigailėsi.“ „Atsiradau tinkamu metu tinkamoje vietoje, – ištaria A. Puslys ir su jam būdinga energija tvirtu balsu nukerta: – Neringoje padarėme perversmą!“

Įvertinant A. Puslio vadovavimo Neringai (1966–1975) nuopelnus, jam suteiktas Neringos miesto garbės piliečio vardas. „Tai buvo patys geriausi ir produktyviausi mano gyvenimo metai, – sako 80-metis A. Puslys, gyvenantis Klaipėdoje. – Įdomus buvo mano vadovavimo laikotarpis, sakyčiau, persilaužimo metas.“ „Dorės“ paprašytas jis leidosi atminties kelionėn į praėjusio amžiaus 7–8-ojo dešimtmečio Neringą – iš kaimo pasienio teritorijoje virtusių miestietiško gyvenimo standartus atitinkančiu kurortu bei valstybės saugoma teritorija – landšaftiniu draustiniu su specialiu režimu.

Po apsilankymo – areštas

Pirmą kartą į Neringą A. Puslys atvyko 1966 m. liepos mėn., kai atostogaudamas Palangoje kartu su anuometiniais Prienų veikėjais buvo pasiųstas į Neringą parvežti ungurio. „Nemačiau Nidoje jokio grožio, tik visokiu šlamštu užterštą aplinką – statinės, dėžės, tinklai... Pagrindinis kelias – siauras, gal 4–5 m pločio, šalikelės nutrupėjusios, sutikęs priešais važiuojantį automobilį, privalėjai sustoti – kitaip neprasilenksi. Neringos vaizdas man buvo klaidus“, – mena A. Puslys. Negana to, pirmoji viešnagė baigėsi areštu. Kol išrūko unguriai, reikėjo palaukti iki vakaro, o čia sutemo, Nidos gatvelėse – jokio apšvietimo. Išvažiuodamas pasiklydo ir pataikė tiesiai pas pasieniečius. Šie veikėjus su unguriais areštavo. „Išgelbėjo tik mano pažymėjimas, tuo metu dirbau Prienų rajono vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotoju, mano draugas – kolūkio pirmininku“, – teigė pašnekovas.

„Neilgai trukus po „pasivažinėjimo“ kviečia į Ministrų Tarybą ir siūlo Neringą, o man prieš akis iškyla baisus ką tik matytas jos vaizdas“, – toliau dėstė A. Puslys. Lietuvos komunistų partijos Centro komitete (LKP CK) jis išgirdo vienintelį nurodymą: kadangi Neringa – pasienio zona, privalu su pasieniečiais draugauti ir jų neskriausti.

Kuršių nerijoje užstatyto ploto nedaug – kelios gyvenvietės, pagrindas buvo miškai, todėl, anot A. Puslio, pirmiausiai jis stengėsi susipažinti su miškininkais. „Mes labai greitai suradome bendrą kalbą, tačiau aš ėjau pas miškininkus, o ne jie pas mane“, – pasakojo A. Puslys. Jis iki šios dienos nėra pamiršęs miškininkų vardų: Miškų ūkio direktorius Vaclovas Lukošius, vyr. miškininkas Vladas Buivydas, girininkai Jonas Stanius ir Edvardas Riepšas, Ričardas Krištapavičius.

Sunkiau buvo savo pusėn palenkti Žuvininkystės ūkio direktorių Zigmą Bakaitį, kuris gal pusmetį priešinosi naujam pirmininkui: „Neringa buvo mūsų ir bus!“ Šiam nepatiko, kad A. Puslys pradėjo griauti aplink Žuvininkystės ūkį pastatytas pašiūres, daryti tvarką.

Pasienio zonos ypatumus A. Puslys patyrė savo kailiu. Kartą atvyko pas jį žmona su dukrele Vilija, visi nuvažiavo prie jūros. Mažoji užsigeidė: „Tėveli, aš noriu pirštuką į vandenį įmerkti.“ Tėtis linktelėjo galva, o čia kur buvę, kur nebuvę prisistatė du kareiviai su šunimi, liepė eiti iš paskos – gal du kilometrus iki vadinamojo „zastavo“. Nepadėjo niekas – net Vykdomojo komiteto pirmininko pažymėjimas. Mat rudenį prie jūros išeiti buvo griežtai draudžiama.

Po priverstinio pasivaikščiojimo A. Puslys atsivertė milžinišką 50 lapų nutarimą apie pasienio režimą ir jį vienu prisėdimu perskaitė. Savo didžiam nustebimui surado, kad

režimą pasienio ruožuose nustato vietiniai tarybiniai organai. Puolė skambinti Palangos valdžiai – niekas nieko neskaitęs. Tada sušaukė Vykdomojo komiteto posėdį ir nustatė išėjimo prie jūros „koridorius“: Nidoje – 1 km, Juodkrantėje – 0,5 km, Preiloje, Pervalkoje – po 200 m. Pasieniečiai sukilo, bandė užginčyti sprendimą, tačiau pirmininkas ant stalo padėjo nutarimą. Galų gale susitarė minėtose vietose nuo saulės patekėjimo iki laidos leisti išeiti prie jūros ištisus metus – tai buvo persilaužimas! Neabejotinas plusas kurortui. Ties centriniais takais atsirado ženklai, informuojantys apie naują tvarką.

Rugsėjo 1-oji Nidos mokykloje: Jadviga ir Aloyzas Puslįai su sūnumi Sąruna. 1974 m.

Su dukrele Vilija.

Trūko specialistų

Kai jaunas pirmininkas į Neringą sumanė atsivežti šeimą, paaiškėjo, kad mažametei dukrelei vietos darželyje nėra (20 vietų ir visos užimtos). Po nemenko triukšmo vieta pirmininko atžalai vis dėlto atsirado. Ši nemaloni istorija A. Puslį paskatino iš karto imtis naujojo tipinio 140 vietų vaikų darželio statybos, kuris atsirado per nepaprastai trumpą laiką.

Pasak A. Puslio, buvo būtina į Neringą prisivilioti žmonių, nes visose srityse trūko specialistų. Jauniems žmonėms reikėjo būstų, dėl to pradėta intensyviai statyti gyvenamuosius namus: beveik kas metus po naują daugiabutį. „Iš butų darydavau bendrabučius. Jei kviečiu viengungį, pažadu: gausi lovą, stogą virš galvos, po to pažiūrėsime. Tai buvo didelis dalykas. Viena kambarioje apgyvendindavau tris vyrus, kitame – moteris, po kurio laiko, žiūrėk, vestuvės“, – su šypsena apie ano laiko „standartus“ dėstė pirmininkas. Jo pastebėjimu, Neringoje jis radęs „margą“ bendruomenę – žmones, bėgusius nuo savų problemų: žmona su svetimu vyru, vyras su svetima žmona... Buvo ir veltėdžių, ieškojusių užuovėjos. Pasak A. Puslio, šį procesą galima buvo šiek tiek pareguliuoti, neiš-

duodant leidimo gyventi Neringoje. Pasienio režimas pradžioje dar galiojo, todėl norint prisiregistruoti Neringoje reikėjo pažymos iš ankstesnės gyvenamosios vietos milicijos.

Prie nedelsiamų darbų A. Puslys paminėjo pagrindinio kelio rekonstrukciją. Jam pavyko įrodyti, jog naujas kelias gyvybiškai reikalingas, o M. Šumauskas pasistengė priimti nutarimą dėl Nidos–Smiltynės kelio rekonstrukcijos. „Anais laikais į kelią „sukišti“ 2,7 mln. rublių – negirdėta!.. Ar įsivaizduojate, kokie tai buvo pinigai?“ – retoriškai klausė buvęs Neringos vykdomojo komiteto pirmininkas. Jam vadovaujant betonu pradėta tvirtinti Nidos pamario krantinė, statyta šešerius metus ir nusidriekusi 2 630 m.

Vos apšilęs kojas Neringoje A. Puslys surengė trijų dienų išvažiuojamąjį Architektų sąjungos posėdį. „Tris dienas maitinome, vaišiname, o kad jie man pradėjo sukti, aiškinti, kad Neringoje nereikia rekonstruoti kelio – plaukiosime valtelėmis! Aš jiems į tai atsakiau: „Mes ne kiškučiai ir voveraitės, mes čia norime gyventi, dirbti, vaikus auginti!“ – emocijų neslėpė pirmininkas, tačiau pripažino: Šis posėdis man padėjo įsisąmoninti, kas yra Neringa ir kaip su ja elgtis.“

Namams – individualūs projektai

„Įsijaučiau į Neringą: žinojau leistiną pastatų aukštį, jų spalvas, kad miškų nevalia kirsti... Tačiau į miškus reikėjo veržtis, buvo būtinybė statyti gyvenamuosius, kultūros namus, darželį – viskas buvo reikalinga žmonėms“, – dėstė A. Puslys. Jo vadovojamu metu Nidoje ir Preiloje pastatyti daugiabučiai namai su plokščiais stogais (Nidoje – Taikos ir Kopų gatvių kvartalai), kultūros namai „Agila“ laikytini svetimkūniais, disonuojančiais su Kuršių nerijos kraštovaizdžiu.

„Man ir šiandien priekaištaujama, kam aš leidau“, – net po daugelio metų susierzino negali nuslėpti pirmininkas. – Nei aš leidau, nei ką. Visi namai Neringoje buvo suprojektuoti pagal individualius projektus (vienintelė išimtis – tipinis vaikų darželis). Buvo skelbiami konkursai, komisijos rinko projektus, ginčijosi... Jūs neįsivaizduojate, kiek buvo kritikų, patarėjų, nepatenkintų, viską išmanančių!“

A. Puslio teigimu, jo uždavinys buvęs „pramušti“ leidimą individualiam projektavimui, kurį išduodavo Statybos reikalų komitetas prie Ministrų Tarybos: „Jei naujai pastatyti statiniai kam nors nepatinka, reikia ieškoti, kas juos projektavo – Vilniaus, Kauno ar Klaipėdos projektavimo institutai.“

Tuo metu, kai Lietuvoje vyravo tipinė statyba, individualus projektavimas Neringoje buvo neregėta prabanga. A. Puslio teigimu, jei tipinės gyvenamųjų namų statybos vienas kvadratinis metras kainuodavo 100 rublių, tai Neringoje individualių – 200–300 rublių.

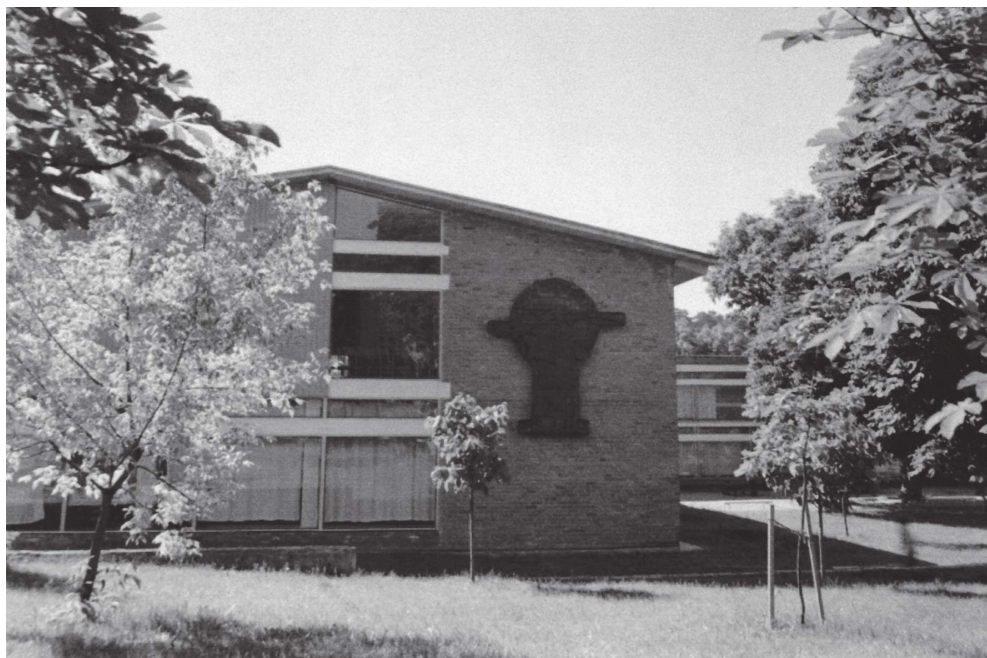
Kultūros namų „Agila“ atidarymas buvo nepamirštamas įvykis Nidoje. „Reikėjo išgyventi tą laiką ir pajauti – žodžiais nenusakysi... Kaip žmonės eidavo į susirinkimus, koncertus, kiną – salės būdavo visada pilnos! Nežinau, ar šiandien taip yra“, – svarstė A. Puslys ir priminė dar vieną su „Agila“ susijusį faktą. Kol vyko paskutiniai statybos darbai, jam pavyko įtikinti Žuvininkystės ūkio direktorių Z. Bakaitį, kad miestui nupirktų dūdas. Per „Agilos“ atidarymo šventę grojo savas dūdų orkestras, kuriam vadovavo muzikos mokyklos direktorius Albertas Martinkus. „Ir šiandien sakau: o koks miestas be

Gyvenamasis namas Taikos gatvėje: tokių ir panašių „dėžučių“ kvartalai – laiko padiktuota naujoji Nidos architektūra.

Nidos kultūros ir turizmo informacijos centras „Agila“ – 7-ojo dešimtmečio modernas, iki šiol mažai pakeitęs savo išvaizdą.

„Dobilo“ poilsio namai G. D. Kuverto gatvėje, pastatyti vietoj senų žvejų namų (pastatas nugriautas, šioje vietoje – „Tylos slėnis“, daug nedidelių vilų).

Naujasis Ryšių skyrius Taikos gatvėje.

dūdų orkestro! Koks miestas be vidurinio mokslo!“ – su jam būdinga maniera kalbėjo A. Puslys. Jo iniciatyva Nidoje aštuonmetė mokykla tapo vidurine, buvo pastatytas mokyklos priestatas ir bendrabutis. Be to, atidarytos muzikos ir sporto mokyklos.

Pasienio režimo saulėlydis

Praėjus geram pusmečiui nuo A. Puslio darbo pradžios, 1966 m. kovo 10 d. Ministrų Tarybos nutarimu Kuršių nerija paskelbiama landšaftiniu draustiniu su specialiu režimu. Kelis dešimtmečius buvęs pasienio režimas nustojo galioti. Pasak A. Puslio, jis buvo įtrauktas į Vyriausybės komisiją, turėjusią nustatyti Kuršių nerijos lankymo tvarką, ribojant atvykstančiųjų skaičių. Buvo siūloma įvesti leidimus, statyti užkardas, uždrausti palapines, kurti laužus ir t. t. Ministrų Taryboje kilo baisus triukšmas, nepasitenkinimas, ypač prieš užkardas. A. Puslys mena: „Man įstrigo tame svarstyme ištarti M. Šumausko žodžiai: „Išsigando, matai, kad negalės važinėti kur nori ir kaip nori!“ Kaliningrado valdžia taip pat priešinosi užkardoms, pradžioje sakė, kad nepasiseks, užkardos bus nuimtos, tačiau vėliau susitaikė ir pasekė lietuvių pavyzdžiu.

Aukštiems valdžios pareigūnams Neringa neužsidarė – jie galėjo įvažiuoti su tarnybiniais pažymėjimais. Pastačius kontrolės postus, pagal Vykdomojo komiteto nustatytą tvarką išduodamus leidimus tikrino milicininkai (įsteigti 6 milicininkų etatai). Metams šeima gaudavo 40 leidimų giminėms ir artimiesiems, 5 – automobiliams, juos galėjo dalinti savo nuožiūra. „Gaudavo ir dar, jei ateidavo paprašyti“, – neslėpė pirmininkas. Į poilsio namus buvo vykstama su keliais.

Kitas būdas patekti į Neringą – su organizuotomis ekskursijomis autobusais. Įvažiavimo bilietas asmeniui – 30 kapeikų. Žmonės labai greitai įsigudrino – atvykdavo su ekskursija, iš anksto susikrovę lagaminus, po to pasilikdavo poilsiauti. Tai buvo lengviausias būdas pavieniams patekti į Neringą, su mašinomis atvykti buvo kur kas kebliau.

Daugėjant poilsiautojų, neringiškiei savo kambarius užleisdavo vasarotojams, o patys glausdavosi sandėliukuose, rūsiuose – visur, kur buvo įmanoma padėti galvą. Labai pakilo lovų nuomos kainos. „Visi norėjo gyventi ir prasigyventi. Aš tą supratau ir padėdavau žmonėms kaip išmanydamas“, – kalbėjo A. Puslys, negalėjęs paneigti, jog leidimų sistema neringiškius pavertė privilegijuotais žmonėmis.

Neringos m. DŽDT Vyk. Komitetas
Нерингский Горисполком

LEIDIMAS

Organizacija
Организация

Pil. _____
Gr. _____
Automobilio markė
Марка автомашины
Valstyb. autoinspekcijos Nr. _____
№ Госанна
Leidimas galioja _____
Пропуск действует _____
A. V. _____ Neringos m. Vyk. K-tas
M. P. _____ Нерингский Горисполком
Клайпеда, „Ритас“ 2114-10000-67

**LEIDIMAS Į KURŠIŲ NERIJĄ
ПРОПУСК НА КУРШСКИЙ КОСЦ**

_____ екскурсанту, туристų grupei leidžiama
_____ группе экскурсантов, туристов
_____ разрешается посетить Куршский косц

nuo 196 ____ m. ____ mėn. ____ d. val. ____
ot ____ r. ____ mėn. ____ d. val. ____
iki ____ mėn. ____ d. val. ____
do ____ mėn. ____ d. val. ____

Grupės vadovas
Руководитель группы _____
pavardė, vardas, tėvo vardas, darbuotojo namų adresas _____
фамилия, и. о., место работы, домашний адрес _____

Automobilio numeris
Номер автомашины _____
Vairuotojas
Водитель _____
pavardė, vardas, tėvo vardas _____
фамилия, имя, отчество _____

Leidimo išdavimo vieta
Место выдачи пропуска _____
Data
Дата _____
Leidimą išdavė
Пропуск выдал _____
подпись _____
A.V. _____
М.П. _____

Įvažiavimo į Neringą leidimai – automobiliams ir ekskursijų grupėms.

Kosygino vila

Įsteigus landšaftinį draustinį buvo nutarta iš Neringos iškeldinti visus anksčiau įmonių ir organizacijų pasistatytus laikinus medinius namukus ir leisti juos perstatyti Šventojoje. Dėl to Neringos vadovas buvo ir baramas, ir šantažuojamas, ir bandomas papirkti, tačiau atsilaikė, nes jautė tvirtą Ministrų Tarybos palaikymą.

1969 m. Ministrų Tarybos nutarimu patvirtintas kompleksinis Neringos sutvarkymo projektas (generalinis planas), įteisinantis savitą Neringos architektūros koncepciją.

1967 m. miesto architektę Liuciją Gedgaudienę pakeitė Algimantas Zaviša. „Įmonės, organizacijos buvo praturtėjusios, negailėjo pinigų poilsio namų rekonstrukcijoms. Nauja statyba jau buvo uždrausta, tam reikėjo Vyriausybės leidimo. Su poilsio namų praplėtimais ir priestatais buvo visko“, – puse lūpų prasitarė A. Puslys, nepanoręs atskleisti visos tiesos ir užsitraukti nemalonės.

A. Puslys piktinasi, kai šiandien tam tikri asmenys nori prisiimti nuopelnus dėl Neringos išsaugojimo sovietiniais metais: „Pliurpalai... Vyriausybei priėmus anksčiau išvardytus nutarimus, buvo padėtas taškas: visi žinojo, kad Neringą reikia tausoti, kas joje leistina, o kas – ne.“ A. Puslys negalėjo pasakyti, kas aukštiems sovietų valdžios vyrams suformavo nuomonę dėl savitos tausojančios Neringos plėtos.

Nepaisant visų reglamentų, A. Puslio vadovavimo laikotarpiu atokiau nuo centro iškirtus mišką buvo pastatyti pirmieji Neringoje vyriausybiniai poilsio namai „Rūta“, vėliau išsiplėtę į didžiulį kompleksą. „Manęs niekas neklausė“, – trumpai atrėžė buvęs pirmininkas. Ministrų Tarybos užsakymu ant Urbo kalno atsirado nedidelė daili vila, kurioje turėjo apsistoti Neringą ketinęs aplankyti TSRS Ministrų Tarybos pirmininkas Aleksejus Kosyginas. Nors jis Nidoje nakvojo tik vieną naktį, nuošalioje vietoje pastatyti svečių namai žmonių lūpose buvo praminti Kosygino vila. Vėliau joje ilsėdavosi daug aukštų Maskvos ir Lietuvos politikos veikėjų. Neringos vadovas prisimena viloje kepęs šašlykus su LKP CK pirmuoju sekretoriumi Antanu Sniečkumi. Ilgainiui Neringa tapo ne tik patrauklia poilsiauti, bet ir tinkama reprezentacijai vieta.

Smėlynuose – rožynai

Neringiškai sunkiai priėmė naujojo pirmininko tvarkos ir švaros „politiką“ – A. Puslio nurodymu komunalinio ūkio darbuotojai vertė aplūžusias, vielomis ir tinklais „sulopytas“ tvoras, prie namų prilipdytas verandas, ūkinius trobesius, suręstus iš pajūrio lentų, skydų bei visokių atliekų... „Pirmiausiai pastatydavome padorų ūkinuką arba vertėme seną ir iš karto statėme naują. Oi, kiek visko prisiklausiau! Laimingų nebuvo, neapykantos ir pykčio – į valias. Skundai pasipylė, – pasakojo A. Puslys. – Aš ne kartą A. Zavišai sakiau: „Fotografuokime, filmuokime...“ Jūs neįsivaizduojate, kokie kiemai buvo, kokios tvoros – baisus vaizdas!“

Miesto vadovas sugalvojo dar vieną naujovę – sanitarinius lapelius, kuriuos namų valdyba išduodavo tik tada, jei neringiško kiemas, laiptinė atitiko keliamus švaros, tvarkos ir priešgaisrinės apsaugos reikalavimus. Neturint sanitarinio lapelio su trimis parašais, neįmanoma buvo nuomoti kambarių, negaudavai leidimų giminėms.

Antanas Sniečkus, Lietuvos komunistų partijos centro komiteto pirmasis sekretorius, prisigrybavęs Neringos miškuose (pirmas iš kairės).

Ant Parnidžio kopos: A. Puslys, Sovietų Sąjungos Ministrų Tarybos pirmininkas Aleksejus Kosyginas, vyriausybinių poilsio namų „Rūta“ direktorius Jonas Bernotas ir valdininkas iš Lietuvos Ministrų Tarybos.

Kartą nuvykęs į Ministrų Tarybą energingasis Neringos vadovas sužinojo, kad prieš jį esama nemažai raštiškų skundų, norėjo su jais susipažinti, tačiau išgirdo atsakymą: „M. Šumauskas liepęs tuos skundus segti į bylą ir pasakęs: „Vadinasi, dirba. Netrukdykite žmogui. Duosite paskaityti po metų, kai turės laiko.“ Pokalbio metu A. Puslys ne kartą tvirtino: „M. Šumauskas iš tiesų buvęs Neringos patriotas.“

A. Puslys į naująją miesto istoriją įėjo ir kaip rožynus Neringoje pradėjęs veisti žmogus. Jo akį traukė nidiškės Mildos Mamontovienės gėlynas prie namų, kuriame be kitų gėlių žydėjo rožės – atrode be galo gražiai! Pirmininkas pagalvojo, kodėl Nidos skveruose ir prie namų negalėtų žydėti rožės! Komunalininkams įsakė nupirkti rožių ir tinkamos žemės (pinigai – iš miesto biudžeto). Pasodinus pirmuosius kerus po nakties juos išvogė – ir taip ne kartą. Tada pirmininkas sušaukė susirinkimą, liepė daryti žmonių, norinčių gauti rožių sodinukų, sąrašą. Atsirado nemažai – taip Nidoje užsiveisė rožynai. „Manote, kad mane už tai sveikino? – galvą palingavo pašnekovas. – „Miesto tvarkymo lėšas boboms dovanoja“, – kalbėjo. Bet aš tylėjau dantis sukandęs, neerzinau, kad skundų nerašytų.“

Ant jachtos „Nerija“ denio.

Jachta – už įmonių pinigų

Neringos vykdomasis komitetas gyveno iš valstybės biudžeto, tik įvedus leidimus atsirado specialiųjų lėšų, kurias buvo galima panaudoti miesto reikmėms. „Buvau geras prašytojas, tačiau aiškiai žinojau, ko prašyti – ko Neringai reikia“, – kalbėjo A. Puslys ir papasakojo, kaip Neringos vykdomajam komitetui nupirko jachtą „Nerija“. Ją pamatęs A. Sniečkus ištare: „Tik kapitalistai perka tokias jachtas.“ „Jei jachtą būčiau pirkęs iš miesto tvarkymo lėšų, mane už kojų būtų pakorė“, – juokiasi A. Puslys. Su miesto architektu A. Zaviša jiedu sugalvojo nepriekaištingą planą: važinėjo po gamyklas, įmones, organizacijas, turėjusias poilsio namus Neringoje, ir prašė pervesti lėšų infrastruktūros plėtrai (Vykdomasis komitetas buvo priėmęs sprendimą dėl lėšų kooperavimo miesto tvarkymui). Taip sukaupė apie 45 tūkst. rublių – jachta tiek ir kainavo!

„Su „Nerija“ ir A. Sniečkų plukdžiau, ir A. Kosyginą – visus svarbius veikėjus. Turėjau progą asmeniškai pabendrauti ir daug ko išprašyti. Jachtą Neringos labui naudoju sėkmingai“, – su pasitenkinimu kalbėjo buvęs miesto vadovas.

Gyvendamas Neringoje A. Puslys tapo aistringą buriuotoju. Pastebėjęs, jog yra vaikų, kurie taip pat nori buriuoti, įsteigė sporto mokyklą, kuri, pasak pirmininko, iš tiesų buvusi buriavimo mokykla.

A. Puslys iki šios dienos įsitikinęs, jog teisingai pasielgė Neringoje pastatęs aerodromą. Vilniaus valdžią įtikino – reikia sanitarinio aerodromo, bet prieš tai buvo išsiaiškines, kad sanitarinis nuo keleivinio niekuo nesiskiria. Abiem atvejais reikėjo 600 m ilgio pakilimo ir nusileidimo tako, kad vadinamieji „kukurūznikai“ su 12 keleivių galėtų tūpti. Bulvikio ragas buvo plika vieta, pastatė namelį ir atidarė aerodromą – lėktuvėliai skraidino į Vilnių ir Kauną. Pats pirmininkas prisipažino neskridęs nei karto. „Aerodromas nepriėjo, žmonės neskraidė, o kodėl, nežinau“, – konstatavo A. Puslys, nesuabejojęs, jog jo mintis apie sanitarinį aerodromą protinga. Buvo atveju, kai keltas nekėlė, o žmonėms reikėjo pagalbos.

A. Puslys tikino, jog jo laikotarpiu prasidėjo kalbos apie tilto į Kuršių neriją statybą: „Aš buvau ir esu prieš tiltą. Kai prasitariau apie tai A. Kosyginui, jis man atsakė: „O kam tas tiltas reikalingas? Strateginiu požiūriu – nieko gero. Kokio ilgio ir aukščio jis turėtų būti?! Ir kiek kainuotų?..“

Aloyzo „bažnyčia“

Vyresnės kartos neringiškiai ir šiandien Neringos savivaldybės pastatą vadina Aloyzo „bažnyčia“. „Ir teisingai vadina“, – išgirdęs šypneli A. Puslys. Anot jo, daug reikėjo „nuleisti“ parako, kol klaipėdiečio architekto Gyčio Tiškaus suprojektuotas pastatas buvo „palaimintas“. Projektinę užduotį reikėjo tvirtinti Ministrų Taryboje. Pasiėmęs G. Tiškaus padarytą maketą miesto vadovas ten ir nuvyko. Pamatęs projektą, vienas valdininkas išskleidė segtuvą ir uždėjo jį ant gausybės suskaidytų stogų – suprask, koks turi būti stogas! M. Šumauskas paklausė: „Tai kiek tų stogų – septyniolika?“ „Ne, pirmininke, trylika“, – atsakė iki šiol pokalbio detalių nepamiršęs A. Puslys. Jo teigimu, iš pradžių projektas niekam nepatikęs – atrodė per „mandras“, statyba – per brangi. Statybos reikalų komi-

teto pirmininkas A. Puslį su tuo projektu iš kabineto išvarė. Padėjo Ministrų Taryboje jau dirbęs Algirdas Brazauskas. Jis patarė surinkti visų Vyriausybės narių parašus po Ministrų Tarybos parengtu nutarimo projektu ir pats pirmasis pasirašė.

„Tarpininkaujant Ministrų Tarybai, Pervalkoje baldininkams atidaviau namukus, bet su sąlyga, kad suprojektuos ir pagamins naujam savivaldybės pastatui visus baldus – ir kabinetams, ir salei. Štai kaip aš tvarkiausi!“ – retoriškai baigė A. Puslys.

Jam nebuvo lemta pastatyti Nidos simboliu tapusio raudonų plytų savivaldybės pastato – suspėjo perdengti tik pirmąjį aukštą. Vykdomojo komiteto pirmininko kėdė suklibėjo – Komunistų partija nusprendė A. Puslį iš Neringos iškelti. „Neįtikau antrajam LKP CK sekretoriui. Be to, Neringa tapo populiari, atsirado daug norinčių mano kėdės... Aš pats taip pat prie to prisidėjau – nepataikaudavau. Visokie valdininkėliai reikalavo to, kas jiems nepriklausė“, – komentavo A. Puslys, kurio pirmininko poste neišgelbėjo ir turėtas „stogas“ Ministrų Taryboje.

Po A. Puslio kadencijos valdžios aparatas padidėjo beveik trigubai: vietoj buvusių vienuolikos etatų atsirado per trisdešimt – Vykdomojo komiteto pastatas (dabartinė Meno mokykla) tapo ankštas. „Iš Neringos išvažiuoti buvo gaila, liko daug pradėtų darbų, – neslėpė A. Puslys ir kiek patylėjęs pridūrė: – Neringos niekada iš savo širdies neišbraukiau... Neišsibraukia.“ Būnant namuose jo akys nuolatos nukrypsta į ant sienos kabančią didelio formato Eduardo Jonušo pastelę, vaizduojančią kurėnus, Nidos nuotrauką iš paukščio skrydžio bei dovanotus medžiokių trofėjus – briedžių ragus.

Iki išėjimo į pensiją A. Puslys vadovavo Klaipėdos apželdinimo trestui (daug kartų keitusiam pavadinimui), baigė miškininkystės studijas ir niekada nenustojo buriavęs. Didžiuojasi būdamas Lietuvos buriuotojų sąjungos narys.

„Mano gyvenimas jau praėjo, – be liūdesio ištara A. Puslys. – Pragyvenau įdomiai, kūrybingai, rizikuodamas... Vieni gyrė, kiti peikė, į kalėjimą norėjo pasodinti. Kas mane gelbėjo?! Niekas, pats gelbėjausi kaip išmanydamas. Mano žmona Jadvyga buvo protinga moteris, niekur nesikišo, o širdį buvo kam atverti.“ Beveik porą metų prikaustytam prie invalido vežimėlio A. Pusliui labiausiai šiandien trūksta prieš aštuoniolika metų anapilin išėjusios žmonos. Trys Puslių išauginti vaikai jau patys yra tėvai. „Dirbau, plušau per dienas naktis, nepastebėjau, kaip savi vaikai užaugo“, – A. Puslio balse išgirdau ir priekaištą sau, ir nuoskaudą.

Ryškų pėdsaką Neringoje palikęs vadovas neringiškių atmintyje išliko kaip lyderis, sugebėjęs su paprastais žmonėmis kalbėtis jiems suprantama, kartais tiesmuka kalba, galėjęs juos pikčiausiai išbarti, o apsisukus čia pat – atsiprašyti. Jis iš tolo nepriminė partinio funkcionieriaus. Tai buvo ūkininkas, organizatorius, veiklumo pavyzdys, paties A. Puslio žodžiais kalbant, gaspadorius.

PIRMOJI NERINGA LIETUVOJE – MERGAITĖ IŠ UKMERGĖS

Septynerių metų Neringa – Kuršių nerijoje.

Kai „Dorėje“ parašėme apie mergaitę, 1931 m. pirmą kartą Lietuvoje pavadintą Neringa, atsiliepė žinomas televizijos žurnalistas Juras Jankevičius: „Aš pažįstu šią moterį, ji – mano mamos geriausia draugė.“ Išgirdusi mūsų norą sužinoti jos vardo istoriją, Neringa Listopadskytė-Dičiuvienė apsidžiaugė. Ji didžiuojasi savo vardu, kuris dabar niekam nebekelia nuostabos, o kažkada buvęs neįprastas ir keistas.

Ukmergės bažnyčios knygos liudija, kad 1931 m. rugpjūčio 9 d. Ukmergės bažnyčioje buvo pakrikštyta Neringa Elena Listopadskytė. Pagal Valstybinės lietuvių kalbos komisijos (VLKK) statistikos diagramą, tai buvo pirmoji mergaitė Lietuvoje, gavusi Neringos vardą.

N. Listopadskytė-Dičiuvienė patvirtino gimusi 1931 m. balandžio 15 d. Ukmergėje. Pirmagimei dukrai Neringos vardą išrinko jos tėvas, žinomas nepriklausomos

Lietuvos kariuomenės kapitonas Juozas Listopadskis, vėliau tapęs pulkininku leitenantu. Savo krikštėvių Neringa nebeprisiminė. Karininkai dažnai turėję keisti gyvenamąją vietą, taip jauna Listopadskių šeima atsidūrė Ukmergėje. Dukros tvirtinimu, jos tėvas, gimęs Suvalkijos viduryje, buvo tikras lietuvis, iš tų laikų, „kai lietuviai buvę lietuviais“.

N. Listopadskytė-Dičiuvienė negali tiksliai pasakyti, iš kur jos tėveliai sužinojo Neringos vardą. J. Listopadskis daug skaitė, domėjosi istorija, be abejonės, žinojo geografinį Kuršių nerijos, tarpukaryje vadintos Kuršių Neringa, pavadinimą. Dukra neabejojo, jog vienas iš tėvelių buvo skaitęs legendą apie Neringą ir Naglį. Mama Birutė buvo knygnešio Juozo Kačergiaus dukra, dirbo pradinių klasių mokytoja.

Pirmoji Neringa prisimena, jog Kuršių neriją pirmą kartą pamatė būdama septynerių, kai kartu su tėveliais lankė gimines Klaipėdoje. Tai galėjo būti apie 1938 m. Nerija jai paliko neišdildomą įspūdį – iki šios dienos akyse stovi jūra ir smėlis.

N. Listopadskytė-Dičiuvienė mena, kad mokyklos laikais jos neįprastas vardas visiems skambėjo kaip pravardė. Užaugusi visada džiaugėsi ir didžiavosi turėdama ypatingą vardą. Kai susilaukė dukrelės ir ją augino, atėjo „Neringų laikai“ – vardas išpopuliarėjo. Tai buvo 6–7-ajame praėjusio amžiaus dešimtmėčiuose. Tą patvirtina ir VLKK statistikos diagrama:

1959 m. Lietuvoje užregistruojamos 35 Neringos, 1966 m. – 56, o 1969 m. – jau 136. Neringos vardo populiarumo viršūnė – 1980 m., kai 445 šalies mergaitės pavadinamos šiuo vardu.

N. Listopadskytė-Dičiuvienė yra architektė, kaip ir jos vyras Vytautas Dičius. Šiuo metu gyvena Vilniuje. Su didele nostalgija ji prisimena vasaras, praleistas Neringoje. Dirbdami architektais Kauno miesto projektavimo institute Dičiai turėjo galimybę ilsėtis Preiloje, vadinamojoje Kauno viloje. V. Dičius minėtą vilą projektavo ir buvo vienas iš jos statytojų.

Pasak „Lietuvių vardų kilmės žodyno“, moteriškas vardas Neringa kilęs iš padavimo apie Neringą ir Naglį, jis nėra paliudytas istorinių šaltinių. Miestui Neringos vardas buvo suteiktas 1961 m., kai buvo įkurtas respublikinio pavaldumo Neringos miestas.

Neringa – studentė, būsimoji architektė.

Tėvai Birutė Kačergytė-Listopadskienė ir Juozas Listopadskis.

DORĒ

Kūryba, kūrėjai

Virgina Mizgirienė

- Gimė Plungės rajono Repšaičių kaime.
- Studijavo meninį metalo apdirbimą anuometiniame Telšių dailės technikume. Baigusi trejus metus dirbo Klaipėdos „Dailės“ kombinato Juvėlyrikos skyriuje, dvidešimt metų – „Dailės“ kūrybinėje grupėje.
- Nuo 1976 m. – Lietuvos tautodailininkų sąjungos narė, dirba su žalvariu, variu, sidabru, melchioru, gintaru.
- Surengė keturias autorines parodas, kūrinius eksponavo 28 bendrose parodose.
- Nuo 1977 m. gyvena Nidoje, kuria autorinius papuošalus.

„Mane gamta yra užvaldžiusi“, – sako nidiškė Virgina Mizgirienė, iš Kuršių nerijos pasisemianti ne tik atgaivos, bet ir kūrybinės galios, idėjų savo juvelyrikai. Pasak jos, nereikia nieko dirbtinai kurti, užtenka atverti akis, širdį ir apsidairyti aplink. „Niekur kitur gamta man taip nediktuoja, kaip Kuršių nerijoje“, – prisipažįsta V. Mizgirienė, iš pasivaikščiojimų sugrįžtanti pilnomis rieškučiomis įdomiausių radinių, menininkės valia tampančių įstambiausiomis papuošalų detalėmis.

Anąmet iš nuslūgusių marių ištraukė surūdijusį vielos raizginį, kuris ant jos palangės puikuojasi lyg conceptualus šiuolaikinės juvelyrikos kūrinys. „Aš net norėdama nepakartočiau to, ką sukuria gamta“, – tvirtina menininkė. Ilgą laiką dirbusi su „kietaisiais“ metalais – sidabru, melchioru, žalvariu – vėliau paniro į trapių gintaro pasaulį. Ieškodama, kas dermėje su gintaru jį dar labiau atskleistų, V. Mizgirienė juvelyrikoje pradėjo naudoti jūros nubalintą medį, nugludinto stiklo gabaliukus, įvairių spalvų plokščius akmenėlius – visa, ko anksčiau juvelyrikoje negalėjome net įsivaizduoti. Metalų papuošaluose palengva ėmė keisti oda, linas, veltnis, drobės, džinsas ar lengvo šilko skiautės. Atrodo, nebėra tokios medžiagos, kuri netiktų V. Mizgirienės kuriamai juvelyrikai.

„Manęs kartais klausia, ar aš nusipiešiu savo papuošalų eskizus. Nesu to dariusi. Jei ir nusipieščiau, vis tiek neatkartočiau, nes mintys ateina tik dirbant. kažkas man pakužda, kaip turiu daryti. Visumą pamatau iš karto, kaip sakoma, iš pirmojo žvilgsnio“, – apie kūrybos procesą kalba menininkė, niekada nekurianti papuošalų konkrečiai medžiagai. Jos juvelyrika skirta ne prabangai, o savitumui, paprastumui ir šilumai vertinančiai moteriai. Keturi dešimtmečius dirbdama kitiems, sau papuošalo menininkė taip ir nesusikūrė – ant jos kaklo gali pamatyti nebent jūros gintaro vėrinį. „Tai geriausias vaistas nuo skydliaukės ligų“, – nusišypso moteris, kurios išvaizda išduoda kūrėjos pasaulį – laiko nubalinti plaukai, niekada negrimuotas veidas, atviras, tiesus žvilgsnis. Viena žmoguje telpantys du pasauliai – laukinė stichijų valdoma gamta ir kaimo žmogaus pasaulėjauta.

Antkaklė, apyrankė. Gintaro lašai, žalvaris, linas.

Kaklo papuošalas. Medis, melchioras, linas.

Vėrinys. Gintaras, linas.

Vėrinys. Tamsintas medis, gintaras, medvilninė virvė.

Vėrinys. Baltas linas, gintaras.

Vėrinys. Medis, gintaras.

Vėrinys. Žalias stiklas, gintaras, oda.

Ula Danilevičiūtė-Gurgždienė

- Gimė Vilniuje, būdama devynerių su tėvais persikėlė gyventi į Juodkrantę.
- Baigė grafikos studijas Vilniaus dailės akademijoje.
- Organizavo dizaino dirbtuves „Kalk“ Juodkrantėje, prisidėjo prie Juodkrantės ugnies skulptūrų simpoziumo organizavimo ir jame dalyvavo kaip skulptorė.
 - 2012 m. vasarą vadovavo galerijai „Smėlio studija“, kurią Juodkrantėje įkūrė jos tėvai – dailininkai Kristina ir Albertas Danilevičiai. Viena iš Juodkrantės pajūrio skulptūrų simpoziumo organizatorių.
 - Daug keliavo, gyveno įvairiuose Europos miestuose, išbandė nemažai kūrybos sričių – nuo fotografijos iki skulptūros.
 - Pastaruosius keletą metų gyvena Vilniuje, mokosi juvelyro ir dizainerio Darijaus Gerliko studijoje, dirba juvelyre. 2015 m. sukūrė savo autorinį ženklą „UMI“.

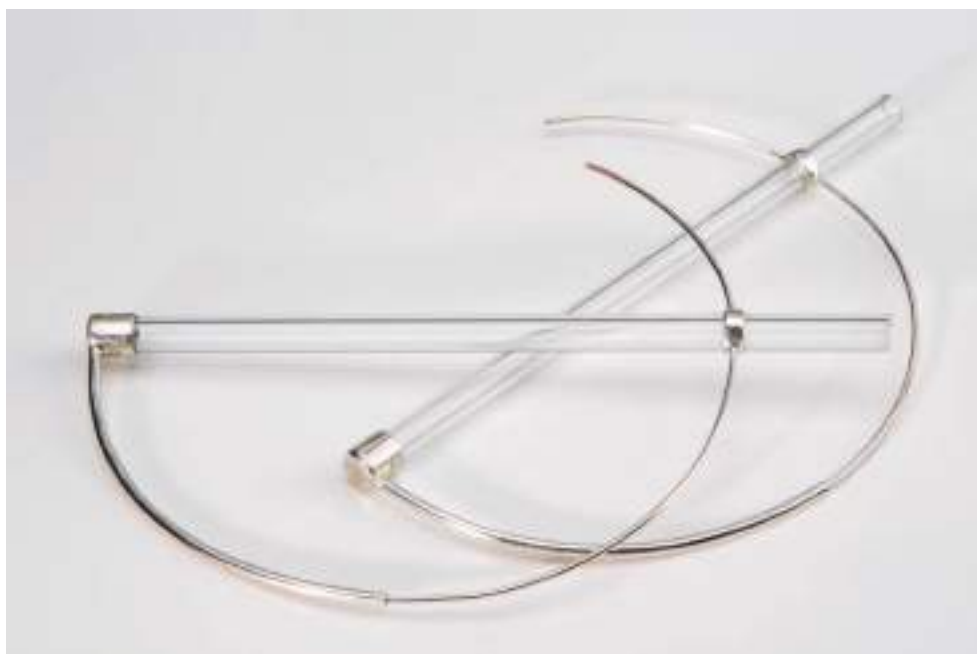
Dailininkų šeimoje užaugusi Ula Danilevičiūtė-Gurgždienė mena, kad dar mokyklos laikais norėjusi studijuoti juvelyrą, tačiau tėvai nuo tos minties ją atkalbėjo. Kai vestuvių metinėms su vyru ieškojo sau dovanos – žiedo, netikėtai užsuko į Vilniaus senamiestyje įsikūrusią D. Gerliko galeriją. Ten sužinojo, kad daugelio ekspozicijoje esančių savitų žiedų autoriai – šio juvelyro mokiniai. Ula spontaniškai nusprendė: ji taip pat norėtų pasimokyti amato subtilybių iš D. Gerliko, juvelyrą studijavusio Italijoje, pas Florencijos meistrus.

Šiandien Ula neabejoja juvelyrkos mene iš tikrųjų atradusi save: „Jau dvejus metus kuriu beveik kasdien. Galva – pilna idėjų, dažnai jas susapnuoju, o kartais nusižiūriu stebėdama gamtą arba architektūros formas.“

Jauna menininkė dažniausiai kuria iš sidabro, rečiau – iš aukso, tačiau prisipažįsta nemėgstanti metalo blizgesio – jį „nugesina“ oksidavimo priemonėmis, pašiaušdama, o kartais palikdama nudegusį fragmentą. Jai gražu ir įdomu, kai papuošalas nėra išbaigtas, nuglaistytas – palikta vietos atsitiktinumui. Balkšvos spalvos metalą Ula derina su pamėgtu kalnų krištolu (jis toks lengvas, švytintis ir permatomas, kaip oras ir vanduo), o neretai – su netikėtomis, „prieštaringomis“ ir kontrastingomis medžiagomis – arklio šeriais, medžiu, akmeniu (pakelių titnagas – naujas atradimas), emale.

„Papuošalus darau kaip sau. Kuriu, kas man yra gražu ir artima“, – sako puoštis mėgstanti juvelyrė, kurios meninę pasaulėjautą yra persmelkusi Kuršių nerijos gamta – jos askezė, taupios spalvos, linijos ir formos. Menininkės požiūriu, papuošalas nebūtinai turi būti nešiojamas, jis esti ir objektas, ir mažoji skulptūra – pasidedi prieš akis kaip daiktą ir grožiesi.

Ulos darbai išsiskiria šiaurietiška minimalistine estetika, linijų grynumu, subtiliu gamtinių medžiagų pajautimu ir jų panaudojimu. Su menininkės kūryba netrukus kiekvienas galės susipažinti jos interneto svetainėje www.umijewelry.com.

Auskarai „Visatos geometrija“. Sidabras, stiklas.

Žiedas „Gelmės“. Sidabras, kalnų krištolas.

Žiedas „Ledkalnis“. Sidabras, kalnų krištolas.

Žiedas „Ledkalnis 2“. Sidabras, kalnų krištolas su hematito intarpais.

Audrius Lukauskas

- Gimė Nidoje, nuo mažų dienų rinko gintarą, jo apdirbimu susidomėjo stebėdamas, kaip tą daro giminaičiai tautodailininkai.
- Baigė edukologijos specialybę.
- Dar studijuodamas dirbo keliose įmonėse gintaro apdirbėju-technologu. Pradėjo kurti individualius gintaro papuošalus.
- Nuo 2003 m. – Lietuvos tautodailininkų sąjungos Žemaitijos skyriaus narys, dalyvauja bendrose parodose Lietuvoje ir užsienyje. Gamina papuošalus ir interjero detales iš gintaro, jį komponuoja su metalu, medžiu, briedžio ragu.

„Džiaugiuosi, kad mano darbas ir pomėgis, pradedant gintaro gaudymu jūroje ir baigiant darbu dirbtuvėje, sutampa, – pasakoja nidiškis Audrius Lukauskas, aiškiai įvardindamas: – Tai yra daugiau amatas nei kūryba.“ Nepaisant to, juvelyrikoje jis siekia išskirtinumo, stengiasi netiražuoti savo darbų, kad panašaus dizaino gaminių nebūtų per daug.

Praeitis ir modernumas, archajiški gintaro apdirbimo pavyzdžiai ir šiuolaikinio žmogaus poreikiai – apie tai šiandien galvoja ir šia linkme kuria nemažą gintaro apdirbimo patirtį sukaupęs A. Lukauskas. Jūroje jam yra pavykę „sužvejoti“ autentišką amuletą, kurį saugo tarp vertingiausių gintaro gabalų. Šiandien amuletas jo kūryboje – dominuojanti tema. Daro natūralius jūrinio gintaro amuletus ir šio paveldo inspiruotus modernius papuošalus, kuriuose išlieka senųjų gintaro dirbinių formos, derančios su šiuolaikišku apipavidalinimu. Labiausiai meistrui patinka dirbti su retų spalvų – melsvu, žalsvu, baltu – gintaru bei gabalais su inkluzais.

„Gintaras – medžiaga, kurią reikia „prisijaukinti“ – per ilgą laiką ją suprasti, pajusti. Gintaras nepasiduoda lengvai apdirbamas: galima prisigalvoti įvairiausių papuošalų, bet ne visada vizijas įmanoma įgyvendinti – gintaras gali sulūžti ar nuskilti, kai darbas, atrodo, jau baigtas, – patyrimu dalinasi A. Lukauskas, „nepasiduodantis“ savo žmonos – profesionalios dizainerės kūrybinėms provokacijoms ir išliekantis realistu: – Mes dažnai pasiginčijame, neneigiu jos įtakos, bet lieku prie savo nuomonės.“ A. Lukauskui svarbus ne tik papuošalo grožis, bet ir funkcionalumas – visada pagalvoja, ar bus patogiu jo dirbinį nešioti.

Nemažai papuošalų tautodailininkas sukuria iš savo sugauto gintaro. Apie gintaro žvejybą A. Lukauskas gali papasakoti ne mažiau įdomaus nei apie gintaro apdirbimo gudrybes. Valandų valandas (neretai – ir naktį) praleisdamas pajūryje, jis išmoko stebėti ir atpažinti ženklus, bylojančius, kad šiandien jūra kažkam bus dosni.

Apyrankės. Oda, gintaras, linas.

Natūralaus gintaro amuletai.

Žiedas. Gintaras, sidabras.

Pakabutis. Gintaras, sidabras.

Apyrankė, auskarai. Gintaras, sidabras.

Sigitas Atkočaitis

- Gimė Smalininkuose. Į Neringą atsikėlė būdamas penkerių, kai tėvą užverbavo žvejybai.
- Nepavykus įstoti į S. Žuko dailės technikumą, studijavo agronomiją.
- Dvidešimt metų dirbo policininku Neringoje.
- Jachtos „Montė“ kapitonas: kiek save atsimena – visada buriavo.
- Juvelyrikos amato mokėsi pas juvelyrą Kazimierą Barišauską. Kol kas dalyvavo vieninge parodoje.

„Kūrybinės biografijos neturiu. Dirbu savo malonumui“, – taip prisistatė nidiškis Sigitas Atkočaitis, nevadinantis savęs menininku, greičiau – meistru. Išėjęs į ankstyvąją pensiją, žmonos paskatintas nuvažiavo pas garsų šalies juvelyrą, archeologinių papuošalų rekonstrukcijų meistrą K. Barišauską, kuris sutiko pamokyti nidiškį amatą. „Studijos“ Marijampolėje truko dvi žiemos – po mėnesį kasmet. Kalbama buvo nedaug – tiesiog stebėjo procesą, padėjo meistrui, galėjo jo paklausti.

„Norėjau išmokyti dirbti su gintaru, nes gyvendami Pervalkoje buvome nemažai jo prisirinkę. Bet Kazimieras (vėliau tapęs bičiuliu) išmokė dirbti ne su gintaru, o su žalvariu. Gaminau etninių kuršių papuošalų kopijas. Man patiko“, – pasakojo S. Atkočaitis, kurį K. Barišauskas drąsino ne tik atkartoti, kas jau sukurta, bet ir eiti toliau – ieškoti savitos raiškos.

„Savyje reikia turėti meniškumo gyslą, o visa kita – kantrybė ir įdirbis“, – sako jau daugiau nei dešimtmetį save kūryboje bandantis nidiškis. Jo nuomone, meistrystė atsiranda kartu su žinojimu, kaip elgtis su viena ar kita medžiaga. Pavyzdžiui, ne iš kiekvieno gintaro gabalo įmanoma sukurti papuošalą. Jei pats gintaras turi savyje grožio, tai daug daryti nereikia.

S. Atkočaičiui įdomu išbandyti įvairias meno sritis ir medžiagas: kelias žiemos skulptoriui Albertui Danilevičiui vadovaujant kūrė skulptūras iš ledo. Nedidelių skulptūrėlių yra išdrožęs ir iš medžio. Gavęs brėžinius, sukonstravo ne vieną kurėno modelį – tai pareikalavo nepaprastai daug kruopštumo ir laiko. Sigitas juokauja, jog įkvėpimas jam yra žiema, ramiausias metų laikas, kai jachta ilsisi ant kranto: „Vasarą aš – kapitonas, o žiemą – meistras.“

Amuletas. Žalvaris, oda.

Segė. Žalvaris, gintaras.

Auskarai. Žalvaris, kaulas.

Segė. Kuršiškų papuošalų kopija. Žalvaris.

Eduardo Jonušo atkurto kurėno „Kuršis“ kopija. Vėtrungė – S. Atkočiaičio kūryba.

DU IR DVI

Pristatydamas pirmajame kultūros almanache „Dorė“ vienuolika Neringos literatų, galvojau, kad Kuršių nerijos beletristikos šulinys, ko gero, bus išsemtas. Į antrąjį „Dorės“ numerį buvo įtraukti dar keturi kūrėjai, maniau, jau tikrai paskutiniai ir reikės laukti gal dešimtmetį, kol vėl rasis naujų autorių. Pasirodo, klydau. Vos po kelerių metų išleidžiama trečioji „Dorė“ paneigė mano spėjimą. Kultūros almanachas aptinka vis naujus, bet jau ne vienerius metus kuriančius ir su Kuršių nerija tiesiogiai susijusius autorius, o kelių į „Dorę“ atranda ir jauniausieji, ką tik pradėję rašyti bei neseniai debiutavę literatai. Tad trumpai apie keturis trečiojoje „Dorėje“ pristatomus ir su Kuršių nerija savo gyvenimą susaisčiusius kūrėjus. Beje, jų visų kūryboje Neringa, jos gamta bei žmonės įspaudė ryškų pėdsaką. Turbūt tik tai juos ir vienija, o šiaip jų kūryba labai skirtinga, todėl verta bent po truputį pakalbėti apie kiekvieną iš jų.

Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad juodkrantiškį poetą Arūną Balną, pagal profesiją – slavistą, kurį laiką dirbusį mokytoju Juodkrantės mokykloje, vėliau Kuršių nerijos nacionaliniame parke, jau 25-erius metus gyvenantį Neringoje, rašyti įkvepia Kuršių nerijos gamta: jūra, smėlis, smiltys... Iš tiesų nemažai eilių skirta perteikti nuotaikas, įkvėptas bangų, kopų, jūros, marių vaizdų. Bet taip atrodo tik iš pradžių. Geriau įsiskaitęs į A. Balnos eilėraščius, pamatai, kad jų temos, motyvai savo prasmėmis, mintimis yra gerokai nutolę nuo Kuršių nerijos gamtos – ji yra tik fonas, dekoracija, už kurios slypi poeto perteikiamų nuotaikų prasmės. Skaitytojui norisi palinkėti aptikti ir suprasti poeto *alter ego*.

Svajūno Kuncaičio, gimusio Nidoje, studijavusio Dailės akademijoje grafinį dizainą, vėliau – Vilniaus universitete žurnalistiką, dirbusio įvairiose redakcijose, novelėje „Į šiaurę nuo Rojaus“ Neringos realijos irgi tik iš pradžių pasirodo kaip įvykio fonas. Perskaitęs iki pabaigos ir pajutęs, kad novelė tvirtai suręsta, suprantį, kad autorius pasirinko pasakojimo vietą – Neringą, nes tiesiog gerai ją pažįsta, istorija galėjo nutikti ir kur nors kitur, kitame pajūryje, tiesa, tai jau nebūtų į šiaurę nuo Rojaus. Novelės idėją galbūt pasako viena iš jos herojų Kamilė: „...žmogaus likimas – tai gyvenimo padarytų sprendimų rezultatas.“ Gali su tuo sutikti, gali nesutikti (fatalistai novelę suprastų, ko gero, dar kitaip), bet skaitydamas visą laiką žaviesi autoriaus sugebėjimu valdyti žodį, puikiai perteikti vaizdus nestokojant šmaikščių frazių. Rašydamas autorius tiesiog kuria į šiaurę nuo Rojaus – Kuršių nerijoje.

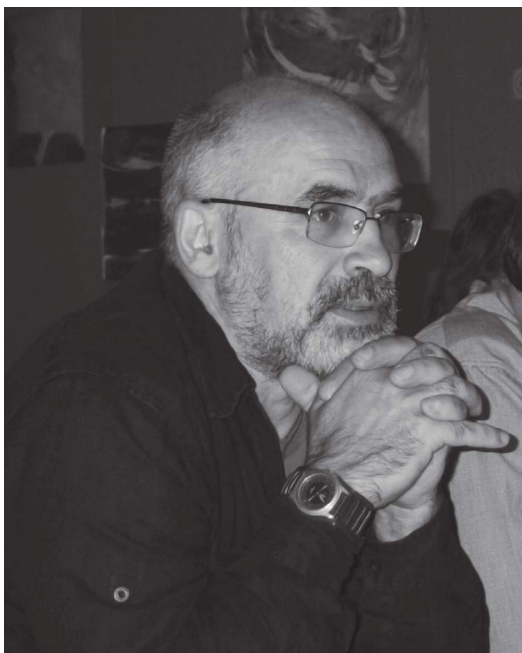
Mokytojui (o toks jau aš esu) visada malonu pristatyti savo buvusius mokinius, ypač kai jie tave pranoksta. Perfrazuodamas kinų filosofą Konfucijų, galėčiau teigti, kad laimingas tas mokytojas, kurį savo pasiekimais pralenkia jo mokiniai. Tad didžiuodamasis pristatau savo dviejų mokinių – levos Eimutytės ir Jutos Zinkevičiūtės (beje, Juta dar buvo ir mano auklėtinė) kūrybą.

Prieš keletą metų lituanistė leva išleido savo eilėraščių ir esė knygelę „Tarp delnų“. Tada priimdama iš jos delnų šią knygelę save graužiau, kaip aš nieko anksčiau nežinojau apie levos kūrybą, kodėl jos eilėraščių neaptikau ir neįtraukiau į ankstesnias „Dores“. Dabar džiaugiuosi galėdamas tą klaidą ištaisyti.

Levos kūryboje – pirmojoje knygelėje ir dabartinėje „Dorėje“ randame visko. Tai ir eilėraščiai, ir trumpas eseistinis-egzistenciškai impresinis (taip ir atsiranda nauji žanrai) tikrovės apmąstymas „Pasimetęs“, ir trumputis, nuoširdus, į vaikystę nukeliantis pasakojimas „Tikras begėdis“. Tad dabar levai palinkėčiau ilgai nelaukti ir greičiau parengti antrąją kūrybos knygelę, o galbūt ir knygą. Linkiu, kad publikacija kūrybos almanache „Dorė“ būtų postūmis link dar brandesnės kūrybos.

Na, o dabar apie jauniausiąją literatę, bet ne naujokę (vienas jos apsakymas „Undinė“ buvo išspausdintas jaunimo kultūros žurnale „Pašvaistė“ (2015 m., Nr. 1), būsimą medikę Jutą Zinkevičiūtę. Akylesnis skaitytojas pastebės, kad autorius pristatau pradėdamas nuo vyriausiojo Arūno Balnos iki jauniausios Jutos Zinkevičiūtės. Taigi vos devyniolikos sulaukusi rašytoja J. Zinkevičiūtė. Taip taip, nesuklydau pavadindamas Jutą rašytoja. Jos penkios novelės, patekusios į trečiąją „Dorę“, ir dar minėtoji „Undinė“ iš „Pašvaistės“ su kaupu tą tik patvirtina. Su tuo, manau, sutiks ir apie literatūrą nutuokiantis skaitytojas. Taigi nekyla jokių abejonių – į lietuvių literatūrą įžengia jaunas savitas kūrėjas. Jutos apsakymai pasižymi tuo, kad rašytoja ne iki galo viską išsako. Palieka daug erdvės skaitytojui, jo fantazijai pasireikšti. Jie dvelkia paslaptimi, juose randi šiek tiek mistikos, kai kuriuose tokio švelnaus šiaurietiško magiškojo realizmo požymių. Na, tiesiog skaitant juos, pajunti, kaip tave įtraukia žodžių galia, magiškai užburia kažkokia ne iki galo nujaučiama, bet labai sugestyvi nuojauta. Darosi tiesiog smalsu, ką dar autorė sugalvos, sukurs, pastebės (o pastabumo jai tikrai netrūksta). Hipnotizuojantis apsakymų poveikis išlieka iki paskutiniojo žodžio.

Pabaigoje visiems „Dorės“ literatams norisi palinkėti, kad nemestų kūrybos ir kad ši publikacija tikrai ką nors reikštų jų gyvenime. Sėkmės su „Dore“ rankoje.

Arūnas Balna

Ką man reiškia būti gimusiam ar gyventi Neringoje, ar tai daro įtaką mano kūrybai?

Nors Neringoje gyvenu jau 25-erius metus, tik dabar galiu pasakyti, kad šiek tiek ją pažįstu. Neringa tapo mano savastimi, vis dažniau jos gamta, jūra, marios ir žmonės žodžių smiltelėmis sugula į eilutes. Neringa mane įkvepia, priverčia pakilt virš kasdienybės.

Kodėl rašau, ką tu noriu pasakyti sau ir kitiems?

Nelaikau savęs poetu, nors rašyti su laiku pramokau. Mano eilėraščiai – greičiau jausmo nuspalvinti gyvenimo kalendoriaus lapeliai. Tik su amžiumi juose daugėja žvilgsnio iš šalies, pamąstymų, todėl pamėgau balades ir elegijas. Neringoje sunku nekurti... kad ir eilėraščių.

Ciklas **SMILTYS**

PRO MEMORIA EDUARDUI JONUŠUI

Oi, graži
Nerijos legenda,
Oi, graži:
Sėklele
Smėliais
Nuo pašaknų
Kabintis aukštyn
Per ir pro
Pasaulio dramas
Ten
Kur dangus...
Smiltele,
Ar per dūšią
Smelkiesi gilyn
Susirinkti į kopą
Per vėjus
Žmogų?
Kad ramybė
Tada taip stipri,
Taip gili,
Lyg kaimelių
Po smiltim
Dejonė dusli...
Ir kelelis
Savim, tarsi akmeniu,
Grįstas;
Kopia pušys
Kalnan
Tarsi kuršiški
Krikštai...
Čia po tavo
Pėdom
Pamatai –
Pamatai...
Tarsi nervo grandis
Tos gyvenimo pėdos
Nuo Žemaičių
Kalvų

Rogėm Sibiru
Smengant,
Lig arimų bangų
Debesynais baltais
Kriaučiaus adata,
Klumpių
Skobtu
Taip lengvai
Su žmona
Ir žmonėm,
Su valdžiom
Pasilodant
Kaltais – nekaltais
Su aukštuoju dangum
Šitą žemę
Surišti
Ir ramiai
Obuolėliu
Nuo kopos
Žemyn pasiristi...
Atsigręži:
Kaip grybai
Čia Nidoje
Gražūs
Raudongalviai
Namai
Ryto saulėje
Rąžosi
Tiltais,
Kuriais lyg varpai
Bažnyčioje,
Kirchėje,
Žingsniais smėlyje
Skamba.
Tai aidėkit –
Gaivinkite
Gimdykite
Vėją ir bangą,
Kitaip –
Būta
Čia, Neringoj,

Kam gi?..
Kai kurėnas
Tarpu gelmių
Aukštai ir žemai
Mėlynų
Rusvą iškelia burę –
Pailsėsime...
Gal išeisime...
Ryšį
Jau
Turime...
Susirėdžius
Nebaisu jau
Į gilumas
Kristi,
Ten,
Kur kregždės
Žaibe
Tyliai šypsosi
Kristus...

2014 m. pavasaris
Juodkrantė

JUODKRANTĖS NAKTIS

Šviesią naktį, kai neima miegas
Ir barstos pilnatis lengvu speigu,
Įsiklausyk, ką šnabžda sniegas
Tarp Juodkrantės palinkusių pušų.

Tyla. Pasaulis. Tu ir miškas.
Bangų malda atklysta iš tamsos.
Kiekvienas žingsnis skamba tarsi riksmas,
Kai nesinori jaukt šventos tylos.

Čia prie širdies prisiglaudžia ramybė,
Vaikystės pasakos pasislepia greta,
Ir sielai, lyg vata, – pušelių snygis,
Vėjeliui bundant, pasiražant į šakas.

Esi. Kvėpuoji. Ir link marių
Nuo jūros žvėrelių baikščiu mini,
Ten, kur per baltą lauką vagą aria
Saulutės žirgas ryto spindulų.

Diena kabinas už kamienų dūmų,
Ir laimė, rodos, sklendžia virš stogų,
Pilnatvė susirado savo rūmus –
Atgyjančia gatve namo einu.

Šypsausi. Labinuosi. Spaudžiu ranką.
Aš lyg prie dievo pabuvau nakty:
Mums tiek nedaug gyvenime pakanka –
Susukti gūžtą pamario glėby...

2007 m. žiema
Juodkrantė

KALĖDOS

Sninga Neringoj.
Gniaužo pušys
Gniūžtes minkštas,
Mėtinėja,
Minko žaliom
Pagalvėlėmis
Pirštų – spygliukų.
O namai
Tarsi rausvo kartono
Butaforiniai
Meduoliniai
Kamšosi
Kremu puriu
Iš kalėdinių atvirukų
Vaikystės pasaka
Pro ašarojančias
Vėjų akis
Iškyla dūmelis
Kvepia
Atgijęs pasaulis.

Trinkteli durys,
Nugirgžda rogutės,
Močiutės vedinos,
Malkų iš kūgio
Parsigabent.
Ir šilta
Neringos languos,
Glaustos prie jų netgi
Snaigių drugeliai,
Ir vaiko akys
Pro skylę
Iškvėpuotame stropiai
Stikle
Stebisi
Realiu – nerealiu
Pasauliu.
Pro šią apledėjusio
Stiklo akį,
Lyg pro duris,
Šalčio garu
Įsirango
Viduržiemis
Per marias
Keliu be krašto
Į mūsų kraštą
Namopi.
Kur esi
Kalėdinio atviruko dalis,
Neringa,
Snaigių plotkelių
Pašventintam siautuly
Ligi vakaro.
Ir tyluma,
Kvepiam kurią,
Pauostom,
Ragaujame,
Lyg debesį,
Duoną
Vakarienei su pienu.
Uogiene saldžia
Skanumas,

Kaip sapnas,
Kalba apie laiko
Spalvas ir dinamiką.
Nugara
Prie šilto pečiaus
Sielos
Laukia vėlių,
Dar, jaučiu, visi
Tikisi dovanų...
Spragindami malkas,
Stebuklai
Tikrai ateis
Čia iš angelų rankų,
Nes nieži
Galva,
Akys merkiasi,
Veriasi pasakos durys
Papurgalvei šypsenai
Tarpų ausų.
Norisi dūšiom
Susėst užu
Pusnimis dengto
Nerijos balto stalo,
Dengto
Šiltai išpaišyta
Kopų miegančių
Staltiese,
Kolei mėnuo ateis,
Pūtinėdamas
Dangumi
Pūgą žvaigždžių,
Kad sidabru
Mėnuo blizgėtų,
Migdytų
Sapnuoti gyvenimą.
Jis – gražesnis
Eglutės sapnuos,
Tarsi laimė,
Kurią zylė
Sulesti bando
Nuo mūsų

Stalo
Ir rankų
Nubirusią,
Taip purenant
Neringos
Baltą pagalvę
Savo neramiai
Galvai...

2013 m. žiema
Juodkrantė

Ciklas **AMOR**
TAVĖS LINK

Ant apsauginės kopos – žal̃ia –
Erškėčiai –
Vakaras netgi padus įsidūrė
Ir rėkia.
Saulė nuraudo ir spruko bailiai
Slėptis.
Mums su tavim –
Kur nuo savęs?
Nepabėgti...
Kojos į smėlio pinkles kabinasi,
Klimpsta,
Bangos keliasi, kviečia, kojas pasiekia,
Sugūra...
Teks ir man su Tavim į Tave – kaip
Į jūrą...

2014 m. rugpjūtis
Juodkrantė

ŠOKA GRAIKAS

Iš Bulgarijos dienoraščio

Graikas šoka. Likimą žingsneliais išklosto
Takučiu tarpu duriančių skaudžiai spyglių,
Tarsi dulkės bučiuotų jo pėdas žaizdotas,
Lūpas stingdytų svajos sužvarbę vilčių...

Liečia padais, vis bando takelį,
Stropiai mintą triūse ir džiaugsme.
Šoka graikas, sustoti nebegali –
Seka savo istoriją, tartum sapne,

Tarsi svaigtų nuo šokio ir vyno,
Nuo gyvenimo kieto srautų...
Šukės laimei po kojomis žyra,
Neiškritę rasom iš akių...

Man taip šokti, kaip jis, – neišmokti.
Kai aštriais akmenim einu,
Aš – dainuoju: taip vargą užglostau,
Graikas – šoka... Abiem sūru...

2014 m. ruduo

Sandanski, Bulgarija

Svajūnas Kuncaitis

Ką man reiškia būti gimusiam ar gyventi Neringoje, ar tai daro įtaką mano kūrybai?

Būti gimusiam Neringoje man – kad ir kaip patetiškai skambėtų – reiškia likimo dovaną ir savotišką privilegiją. Tikriausiai meluočiau sau pačiam, jei sakyčiau, kad tai nepadarė jokios įtakos mano polinkiui vėl ir vėl griebtis plunksnos. Seniai nebegyvenu Neringoje, tačiau iki dabar jaučiuosi šio grakštaus ir nepakartojamo Dievo kūrinio dalimi. Tikiu, kad kopos, pušų ir jūros muzika, saulėlydžiai bei baltos pūgos įpūtė į mano esatį kūrybinį pradą.

Kodėl rašau, ką tu noriu pasakyti sau ir kitiems?

Būsiu nuobodus išdidžiai pareiškęs, kad rašau, nes negaliu nerašyti, bet tai tiesa. Rašymas man yra saviraiška, terapija ir – neretai – didelis malonumas. Jei atvirai – neturiu supratimo, ką noriu pasakyti kitiems, bet viliuosi, jog kažką pasako patys tekstai...

I ŠIAURĘ NUO ROJAUS

Nepakenčiamai karšti orai Lietuvos padangėje tvyrojo bene trečią savaitę, tad miestiečiai nuo kaitros gelbėjosi kas kaip galėjo: vieni traukė prie upių, ežerų ir tvenkinių, kiti, kai tik turėdavo progą, maudavo prie gaiva alsuojančios Baltijos.

Visaverčių atostogų visus metus neturėjusi Laura Meškytė, geros bičiulės įkalbėta, nustūmė lojalumą savo įmonei į antrą planą ir iš boso ryžtingai išsireikalavo keletą laisvadienių. Jau kitos dienos rytą dvi draugės su ne pirmos jaunystės Lauros „vabalu“ riedėjo išsvajotos jūros, gaivos ir nerūpestingo poilsio link. Iki uostamiesčio likus apie trisdešimčiai kilometrų, danguje ėmė reikštis vienas kitas grėsmingas debesiokas, tad merginos jau buvo bepuolančios nuogaštai, tačiau Kuršių nerija merginas pasitiko giliu mėlynu dangumi, kaitria saule ir nepiktu vėjeliu. Po valandos kelio per nuostabų Neringos krašto vaizdą linksmiai klegėdamos merginos jau kūrė savo tvarką erdviame dviviečiame viešbučio kambary. Senovinio kuršių stiliaus dviejų aukštų viešbutukas stovėjo vos per dvidešimt metrų nuo marių kranto. „Na, štai – pagaliau mus žadins ne didmiesčio gaudesys, o bangų mūša“, – nuo šios minties Lauros širdis net suspurdėjo iš džiaugsmo.

– Pasiūlymas būtų toks, – merginoms jau susiruošus ir atsidūrus kieme, iniciatyvos ėmėsi Kamilė. – Lengvi pietūs kur nors netoliese ir – drožiam pasisveikinti su motuše Baltija...

– Siūlau išmėginti mūsų virtuvę, – aiškiai nugirdęs merginų pokalbį pasiūlė labai kurortiškai, t. y. tik šortais apsitaęs čiabuviško įdegio mėlynakis. Merginos suprato, jog kalbama apie jų viešbutuko kavinaitę.

– Ačiū. Vėliau neišvengiamai išmėginsim, – mikliai susižvalgiusios padėjo merginos. – Dabar norime kojytes pamiklinti. Per pusdienį jau spėjom užpakaliukus nusėdėt, – po pauzės pridėjo Kamilė.

– Gražūs tie jūsų užpakaliukai, – sau po nosim sumurmėjo basakojis, tačiau merginos išgirdo kiekvieną žodį. Iki sumojo, ar verta ką nors atsakyti į šį, jų galva, grynai kurortinį komplimentą, šviesiaplaukis čiabuvis spėjo keliais šuoliais atsidurti prie čia pat mariose plūduriuojančio vandens motociklo. Po sekundės užvedė motorą ir nuzvimbė tolyn, link kitų panašių technikos stebuklų.

Trumpai akimis palydėjusios vandens pramogų vilką, merginos patraukė savais keliais. Netrukus jos jau sėdėjo nedidukėje lauko kavinėje po vyšnaitėmis ir, lengvai užkandžiaudamos, šnekučiavosi. Tikriau kalbėjo tik Kamilė, o Laura, viena ausimi klausydama, ką postringauja draugė, reikiamu metu linkteldama ir nusišypsodama, klaidžiojo savo minčių bei pojūčių takais takeliais. Jauna moteris tikėjosi niekuo neišsidavusi, tačiau prieš keletą minučių ji akimirkai buvo ištikta stabo: neseniai sutiktas basakojis blondinas buvo tarsi iš akies trauktas Mantas, jos nelaiminga mokyklos laikų meilė. Anas tyras ir nuoširdus, tačiau vienpusis jausmas, tada trukęs bent penketą metų, iki pat mokyklos baigimo, gal būtų trukęs dar ilgiau, bet po to jos svajonių vaikas tartum išnyko nuo žemės paviršiaus. Laurą kartas nuo karto pasiekdavo tik nuogirdos, niekuo nepatvirtinti gandai apie Manto likimą. Kažkas sakęs, jog jis vedė ir išvyko gyventi Anglijon, kita legenda bylojo, kad

vyrukas per paskutinę bankų griūtį prarado visą per dešimt metų sukauptą turtą – o jo turėjęs nemažai – ir atsidūręs gatvėje. Naivoką mokyklos laikų meilę trisdešimtmečio tuoj sulauksianti Laura buvo beveik pamiršusi, tačiau prieš kokią pusmetį, pavasario pradžioj, netikėtai įsitikino antrosios versijos teisingumu: kartą savo akimis pamatė kadaise gražuolį Mantą klūpantį Laisvės alėjoje su išmalдай ištiestu delnu... Buvo akivaizdu, jog jos taip ilgai dievintą vaiką gyvenimas sulaužė ir tiesiogine, ir perkeltine prasme.

– Tu manęs neklausai, nenaudėle, – staiga nutraukusi monologą susigriebė Kamilė. – Kur, paukšteli, skraidaliai?..

Vienu nemoterišku mauku išgėrusi vyną, Laura glaustai nupasakojo, „kur buvusi“.

– Romantiška. Bet... ir truputėlį banalu, – sau būdinga maniera konstatavo žaliaakė.

– Visiškai banalu, – pritarė Laura. – Nežinau, kodėl vis patenku į banalias istorijas.

– Sako, kad žmogaus likimas – tai gyvenime padarytų sprendimų rezultatas, – filosofiskai pradėjo Kamilė. – Taigi, žiūrėk, neįsimylėk to čiabuvisio. Jis, žinoma, efektingas ir visa kita, tačiau – čiabuvis... Kurortinis produktas. O jie, beje, dar blogiau nei teisininkai, – juokingai rimtu veidu tęsė Kamilė, prieš tai aukštyn, ant rusvų garbanų, pakeldama gremėzdiskus juodus akinius.

– Pala, draugužė. Ar aš tau panaši į perekšlę, kuri įsimyli pirmą sutiktą trumpakelį? – suprunksė Laura. – Galėčiau ir įsižeist.

– Nereikia. Be to, ne toks jau jis ir trumpakelnis... – abi merginos ėmė išdykėliškai krizenti, mat joms grąžą atnešęs vyrutis mūvėjo dar trumpesnius nei „čiabuvis“ šortus.

Po lengvų pietų valandėlę pasivaikščiojusios pamario krantine, draugės nutarė, kad tuos porą kilometrų iki paplūdimio visgi geriau bus nuriedėti automobiliu. Deja, viešbutuko kieme besiilsintis ryškiai žalias Lauros *volksvagenas* nebuvo nusiteikęs niekur važiuoti, negana to – jis nė neketino užsivesti.

– Užtrūko žirgelis? – naujas pažįstamas ir vėl išdygo tarsi iš niekur. – Gal galėčiau jį pačiupinėti?

– Būtų puiku, – paskubėjo patikinti vyruką Laura, nes šnekioji jos bičiulė kažkodėl tylėjo kaip vandens burnon prisisėmus. Tiesa, tai truko neilgai. Paskui mergužėlė per kelias minutes sugebėjo išsiaiškinti, jog dailusis bernelis – išties „čiabuvis“, taigi – vietinis, jo vardas Aleksas, jis šiame viešbutuke esąs savotiškas devyndarbis, nors pagrindinės jo pareigos – prižiūrėti tris viešbučio vandens motociklus bei siūlyti pašėlti jais pinigų negailintiems „adrenalino mėgėjams“.

– Ar panelės esate iš tokių? – žvaliai paklausė ir po trumpo motoro pažiaugčiojimo užvedė užsispyrusį „vabalą“.

– Dar pamatysim... – nesulaukusi mitriosios bičiulės replikos mįslingai atsakė Laura ir suprato palengva įsitraukianti į žaidimą, kadaise žmonių pavadintą flirtu.

– Tokioms gražuolėms kaip jūs būčiau priverstas padaryti nuolaidą, – žaidimo taisyklės be dvejonių priėmė Aleksas. – Galbūt, net didelę...

– Na, jau. Mes ir taip skolingos... Už žaliąjį žirgelį, – pridūrė Laura, paimdama Alekso ištiestus automobilio raktelius. – Didžiai ačiū. Tikrai...

Trumpai susitikus jų žvilgsniams, Lauros širdis vėl virptelėjo ir ji išsigando, ar tik nebus piemenišškai nuraudusi...

– Nėra už ką. Tai tiesiog mano darbas – padėti mūsų svečiams, – vyrukas plekštelėjo delnais. – Iki. Einu plautis rankų.

– Na, važiuojam? – paragino akimirksniui tartum sustingusią Laurą draugė.

– Aha... Važiuojam.

Jūra santūriai bangavo, o svarbiausia – kvėpėjo laisvę, plačiomis erdvėmis ir nerūpestingumu. Merginoms antrą kartą smagiai išsimaudžius, Kamilė pasiūlė pakaitomis „iširti aplinką“.

– Pėdink viena. Aš ramiai knygą paskaitinėsiu, saulės glamonėmis pasilepinsiu. Taigi, čiuožki. Ir – sėkmės „tyrimuose“...

Guviai pasigriebusi piniginę ir mobilųjį, nusibraukusi nuo šlaunų smėlio smiltis, Kamilė atsistojo į manekenės pozą.

– Kaip šiandien mes atrodom?..

– Puikiai. Panelė balta it gulbė, – bičiuliškai įgėlė.

– Šaunu. Svarbu – ne višta... Jei po valandos negrįšiu – skambink į policiją, – šelmiškai sukriženo ir patraukė ton pusėn, kur, jos manymu, aktyviausiai virė paplūdimio gyvenimas.

Grįžusi po gerų poros valandų Kamilė, kaip ir reikėjo tikėtis, švytėte švytėjo. Pasak jos, dėmesio vertų „teisingų“ vyrukų čia tikrai daugiau nei Šančiuose, jai dėmesį parodę bent keturi ponai ir ponaičiai; tiesa, vienas buvęs per storas, kitas per jaunas, trečias – greičiausiai teisininkas (uždavinėjo per daug suktų klausimų), užtat ketvirtas ją pavaišinęs martiniu, prašmatniais ledais (?), o svarbiausia – pakvietęs vakare paplaukioti jachta ir pavakarieniauti...

Pavakary saldžiai numigusios valandėlę kitą savo naujoje buveinėje, draugužės nusprendė sudėlioti veiklos planą.

– Atsigeriam kavos vietoje, kavinukėje, o paskui, jei nori, palydėk mane į... pasimaitymą, – pasiūlė Kamilė su neslepiamu entuziazmu. Laurai mandagiai atsisakius, subtiliai išsipusčiusi draugė po valandėlės atsisveikino:

– Ir tau sėkmės, Meškute, – sukalbiškai mirktelėjo. – Leidžiu tau pasiausti su čiabuviu mūsų lovoje...

– Mauk iš čia greičiau, šmaikštuole, – veik susigėdusi Laura apsižvalgė.

Kavinėje buvo tuščia.

Geras dvi valandas išdidžioje vienvietėje pasivaikščiojusi po miestelį, užlipusi į įstabią Parnidžio kopą, Laura neskubėdama patraukė namų link. Tuo metu saulė jau slėpėsi už temstančių Nidos kalvų.

– Draugių tandemas netyčia subyrėjo?.. – išgirdo pažįstamą balsą. Aleksas ir vėl išdygo tarsi iš po žemių. Šįkart – su storaračiu dviračiu.

– Tyčia. Kamilė turi savos veiklos...

Vikriai nušokęs nuo dviračio, Aleksas pasiūlė Laurai paskanauti rūkyto karšio arba ungurio čia pat, vienoje pamario užėigų. Išsisas tris sekundes pagalvojusi, Laura sutiko, o paskui, gal dėl magiško Alekso panašumo į Mantą, gal dėl svaigaus Kuršių nerijos oro, o gal dėl nežinomų jėgų įsikišimo, viskas ėmė klostytis nelyg kokiam sugreitinam filme apie... kurortinį meilės romaną.

Per kitas keturias dienas jie laktė po Kuršių marias vandens motociklais, vaikščiojo po amžinu laikinumu dvelkiančias kopas, klausėsi klasikinės muzikos po atviru dangumi, kalbėjo apie svajones, tikslus ir skaudžias patirtis, bučiavosi po šviečiančiu švyturiu ir nuogi maudėsi jūroje...

Paskutinės trumpučių atostogų dienos vakare Laura pakvietė Aleksą užkopti iki saulės laikrodžio; čia ji visada atsisveikindavo su Nida ir pažadėdavo vėl greitai sugrįžti. Didžiulė romi saulė lėtai lėtai leidosi į Baltijos vandenį ir jie tylėdami stebėjo šį tūkstančius kartų besikartojantį, tačiau visada jaudinantį reginį.

– Jei Havajai ar Seišeliai yra žemiškas Rojus, tai kur esame mes su tavim?.. – nė nemėgindama slėpti kone mergaitiško susijaudinimo paklausė Laura.

– Na... Mes esame truputį į šiaurę nuo Rojaus, – Aleksas apgaubė mažumėlę sužvarbusius merginos pečius savo švarku. – Bet – tik truputį...

Laura nenorėjo sau prisipažinti, kad šios penkios dienos – laimingiausios jos gyvenime. „Tačiau juk tik tokios gyvenimo akimirkos tiesiog praskrieja negailestingu šviesos greičiu“, – pamanė ji sau.

– Aš tau šiandien pat paskambinsiu, – atsisveikindamas Laurai į ausį pašnibždėjo Aleksas. – Skamba melodramatiškai, bet aš... Aš jau ilgiuosi tavęs...

– Ir aš, – mergina vos ne vos sutramdė besikaupiančias ašaras ir pamėgino nusišypsoti.

– Ramiai, Meškute, – žaliajam merginų „vabalui“ jau riedant per Neringos pušynus guodė draugę Kamilę. – Ne tu viena įklimpai... Kita vertus, argi ne *kaifas* vėl atsidurti septyniolikamečiū kailyje?

Po to beveik visą kelių valandų kelionę automobilyje kalbėjo tik ponai ir ponios iš radijo imtuvo. Merginos plazdeno, skrajojo savo lūkesčių ir svajų padangėse. Išsiskirdamos Kauno centre, kaip visada, prižadėjo viena kitą kuo skubiausiai informuoti apie „paskutines naujienas“.

Deja, tą vakarą Laura nesulaukė Alekso skambučio. Ir kitądien. Ir po savaitės. Netrukus jai net ėmė rodytis, kad visi jos potyriai ir nuotykių – susapnuoti. Juolab kad įgimtas išdidumas merginai neleido pačiai čiupti telefoną ir paskambinti tiek gražių žodžių neseniai prisuokusiam pradingėliui. Liko tik laukti ir krimstis, arba nusispjauti ir užmiršti...

Žinia, kad jos geriausią draugę Kamilę ištiko toks pat likimas, Laurą menkai guodė, kaip ir tai, jog visi Kamilės bandymai prisiskambinti savo šauniam kavalieriui baigėsi... niekuo. Matyt, tas kazanova paprasčiausiai išmetė „kurortinę“ telefono kortelę su visais vasaros prisiminimais į šiukšlių dėžę ir vėl ramiai grįžo į savo miesčionišką pasaulėlį.

– Negi mes visiškos vištos? – pyko ant savęs Kamilė per vieną iš draugiškų susibėgimų. – Net gėda kam nors papasakoti...

Tuo metu Aleksas trečią savaitę negalėjo rasti sau vietos. Jis keikė save dėl žioplumo ir vaikiško neapdairumo, mat jau pirmą vakarą, tik išvykus Laurai, išlėkęs su vandens motociklu sugebėjo „paskandinti“ savo mobilųjį. „Kodėl atpratome nuo užrašų knygelii?.. Dabar nereikėtų plaukų rautis“, – nejuokais širdo vaikas. Jis karštligiškai mėgino sugalvoti, kaip būtų įmanoma aptikti rimtai ir stipriai širdį sužeidusios Lauros koordinatės, tačiau nesugalvojo nieko kito, kaip tik tikėtis jos skambučio į viešbutį. Praėjus tylos mėnesiui vaikas suprato, jog jau metas imtis kažkokių veiksmų. Merginos ne sykį buvo minėjusios Laisvės alėją, todėl, pasibaigus kurortiniam sezonui, Aleksas savaitei išvyko į Kauną. Laikinojoje sostinėje apsistojęs pas studijų draugą jis kiauvas dienas marširavo nuo Rotušės aikštės iki soboro ir atgal, išlandžiojo kone visas kavines, tačiau tuščiai. Net panašių į Laurą merginų jis taip ir nesutiko.

Rugsėjį pajutusi simptomiškus nepatogumus ir negalavimus, Laura suprato besilaukianti. Ne, žemė iš po kojų vienišai trisdešimtmetei neišslydo, atvirkščiai – ji labai filosofiskai ir kone triumfuodama pasitiko šią žinią.

– Turbūt, tai lemtis, – kiek teatrališkai atsidususi ji pareiškė Kamilei.

– Na, ačiū Dievui, mane tokia lemtis, atrodo, aplenkė, – kažkodėl geras manieras visiškai pamiršo draugė. – Visi jie kiauulės. Ir čiabuviai, ir tie išsikvėpinę, išsipustę patinai-atostogautojai. Bet... Ar tu neketini jam pranešti, juk, na...

– Ne, – griežtai nukirto Laura. – Jei jam nerūpiu aš... Tai ir mes be jo išsiversim.

Žinia, žmonės planuoja, rezga, gyvena savo lūkesčiais, tačiau jo didenybė Gyvenimas viską surėdo savaip. Kartais – toli gražu ne taip, kaip norėtusi. Kai septintą mėnesį besilaukianti Laura atsidūrė ligoninėje, atėjo nesmagus metas geriausiai draugei parodyti, ko ji verta. Ir Kamilė parodė: pusę vienuoliktos vakaro tiesiai iš Lauros telefono paskambino į viešbutį Nidoje, sužinojo Alekso numerį ir šiam per minutę išklojo visą situaciją, aišku, kur reikia ir kur nereikia sutirštindama spalvas bei viską moteriškai dramatizuodama. Aleksas, savo ruožtu, taip pat pasistengė trimis žodžiais nupasakoti savo „dingimo iš eterio“ priežastį ir, užsirašęs gimdymo namų adresą ir kitus Lauros duomenis, prisiekė tuoj pat atvykstąs. Vos prieš kelias akimirkas išgertas puspilnis stiklas brendžio tikrai nepridėjo vyrui šalto proto – po Kamilės skambučio jis pašoko, lyg žaibo trenktas, užsimetė odinę striukę ir, pasičiupęs raktus nuo savo motociklo, išlėkė pas savo svajonių Laurą, kurios taip ir neįstengė net trumpam užmiršti, pas kurią iki šiol nukakdavo tik sapnuose...

Priešlaikinis gimdymas praėjo palyginti sklandžiai, po jo praėjus mažiau nei dviem savaitėms Laura jau buvo visiškai atgavusi veido spalvą ir akių šviesą. Dar po dešimties dienų jai buvo leista aplankyti Aleksą traumatologinio skyriaus reanimacijoje. Prieš įeidama į palatą Laura jau žinojo prognozes, kurios buvo tiek pat niūrios, kiek ir optimistinės. „Sužalojimai itin rimti, galimos pačios įvairiausios komplikacijos. Kita vertus, jo organizmas jaunas ir stiprus. Galima laukti stebuklo. Netgi reikia...“ – suteikė Laurai vilties vienas iš Aleksą operavusių gydytojų.

Vasariško įdegio jau netekęs nelaimėlio veidas atrodė šiurpiai – kelios dešimtys siūlių ant kaktos ir skruosto, kraujo krešuliai ir kraujosruvos visoje dešinėje veido pusėje. Gyvybei palaikyti skirtos žarnelės ir pypsintys aparatai... Abiem rankomis tvirtai suėmusi sveikąjį Alekso delną Laura pratrūko skaudžiai verkti. Tik po gero pusvalandžio vargais negalais jai pavyko susitvardyti.

– Tu negali išeiti... – kiek įmanydama tvirtesniu balsu ištarė. – Aleksai... mano Saulės žmogau... Privalai sugrįžti pas mane... Ir pas savo sūnelį. Lauksim, kiek tik bus lemta, bet tu... tu tik sugrįžk pas mus, pameni, čia, pas mus, Į ŠIAURĘ NUO ROJAUS...

Ieva Eimutytė

Ką man reikia būti gimusiai ar gyventi Neringoje, ar tai daro įtaką mano kūrybai?

Nidoje gyvenau nuo šešerių metų. Unikali Neringos gamta padarė didelę įtaką ne tik kūrybai, bet ir gyvenimui. Mano eilėse atsispindi kopų, jūros, smėlio, dangaus, marių, laivų, vėjo, saulės, miškų, lietaus motyvai... Manau, aplinka lėmė, jog tiek daug gamtos vyrauja mano kūryboje.

Kodėl rašau, ką tu noriu pasakyti sau ir kitiems?

Rašau, nes taip lengviausia išreikšti susikaupusias mintis. Kadangi minčių turiu labai daug, tai jas išlieju popieriaus lape. Pasakyti noriu tai, ką kiekvienas supras savaip ir skirtingai. Svarbiausia, kad tai bent šiek tiek paliestų skaitytojo sielą.

KIEK...

Kiek daug vilties ir amžinybės
Lange, kuriam užgeso žiburys...
Tiek daug prasmės ir aplinkybių
Koridoriuj, kur blaškosi kvailys...

Kiek daug garbės ir neteisybės
Kūrinyje, be teksto ir esmės...
Tiek daug paikos nežinomybės
Kelionėje be atviros erdvės...

2015 04 15

TAVO ŠIRDĮ

Tavo širdį praskeltą
lietumi pagirdžiau...
Ašarom ploviau
kojas basas...
Ir išėjus į plačią laukymę
uodžiau vėjo ir marių dainas...
Tavo lūpas pravertas
medumi bučiavau...
Ir akis nemiegotas
vilgė smilgų vanduo...
Visą Tave
nepaleidus laikiau,
matė smėlis ir bangos,
ir kopų akmuo...

2014 05 29

ŽIEMA

Pavargusios lūpos užmigo
gruodį...
kai lijo lietus
mes ėjom per mėlyną girią
o saulė bučiavo krantus...
Sugrubusios rankos kalbėjo
sausį...
Kai šalo dangus
mes bridom per stingstantį smėlį
kol mėnuo lingavo medžius...
Nemiegančios akys tylėjo
vasarį...
kai buvo žvarbu
mes lėkėm svajonių alėjom
pavasario laukti abu...

2014 12 23

PASIMETĘS

Kitas gyvenimas... netikrame mieste... svetimoje gatvėje... pavogtame name... nesavoj
mašinoj važiuojant prie jūros... iliuzinėj parduotuvėj perkant duoną... išgalvotame sode
auginant vynuoges...

Netikras pasaulis... kitoje gyvenvietėje... išgalvotu vardu... svetimais dokumentais...
pavogtais jausmais... sugalvotu laiku... nesavus vaikus vedant į mokyklą...

Svetimas egzistavimas... netikrame kaime... pavogta pavarde... išgalvota laimė...
nesavu tikėjimu... kitame kieme bėgiojant po žolę...

Pavogta realybė... svetimoje vegetacijoje... kitame vasarnamyje... nesava meilė...
valgant išgalvotus obuolius... Ir ieškant tikros realybės...

2015 04 15

TIKRASIS „BEGĖDIS“

Vieną kartą, kai dar buvau maža, gal panašaus amžiaus kaip dabar mano sūnus, gražią ir saulėtą pavasario dieną kieme radau mažą spygliuotą padarėlį. Tai buvo miško gyventojas ežys. Pukšėjo snūduriuodamas minkštomis samanėlėmis sau ramiai ir net neįtarė, kad prie jo artėja išdykusi šviesiaplaukė mergaitė... O ir iš kur šis žvėrelis galėjo numanyti ar bent to tikėtis...

Niekada iki tol iš taip arti nebuvo mačiusi ežiuko. Tad sumanymas, žinoma, buvo aiškus. Pasičiupti į rankas ir gerai iš visų pusių apžiūrėti. Juk tokia galimybė gali daugiau ir nepasitaikyti... Tik misija ne tokia jau ir paprasta. Šis, iš šono žiūrint mielas ir nekaltas padarėlis, turi aštirus kaip skustuvai spyglius. Kuo labiau mėgini jį liesti ar paimti į rankas, tuo labiau riečiasi ir savo smaigaliais bando nepasiduoti. Bet aš mergaitė irgi buvau ne iš paprastų... Nusivilkau gražiausią mamos apvilktą geltoną megztuką ir su juo, nesusibadant rankų, tikslas pagaliau buvo pasiektas. Ežys atsidūrė mano rankose... Tarsi to būtų negana, vaikiškoje galvelėje gimė mintis parsinešti namo ir pažaisti. Kad jau laikau ir galiu pasidžiaugti, negi taip greit imsi dabar ir paleisi... Tik įėjus pro duris, tarsi tyčia, stovėjo mažas lėlių vežimėlis, tad net nereikia, turbūt, sakyti, kas atsitiko su vargšu miško gyventoju... Jis ne tik buvo vežiojamas pirmyn atgal po kambarį, bet ir apklotas lėlių antklode, mėginamas maitinti ir visaip kaip tampomas...

Pabaiga, žinoma, buvo ne tokia graži, kokie buvo ketinimai ir norai... Mažas spygliuotukas nuo visų vežiojimų, nešiojimų, mėginimo būti pamaitintam apdergė visas lėlių „kaldras“, tad supykusi ir išvadinsi jį „begėdžiu“ išnešiau ir paleidau į lauką. Jam beskuodžiant į saugų mišką, kuriame nėra tokių smalsių mergaičių, šūktelėjau: „Na ir bėk, begėdi tu, negeras esi, į pirštą man įdūrei...“

Tik po kelių metų suvokiau, kuris iš mūsų buvo tikrasis „begėdis“...

Juta Zinkevičiūtė

Ką man reiškia būti gimusiai ar gyventi Neringoje, ar tai daro įtaką mano kūrybai?

Nida man – viena svarbiausių vietų pasaulyje. Ne tik todėl, kad čia gyvenau beveik visą gyvenimą, bet ir todėl, kad čia pradėjau kurti. Žiemą ištuštėjusios Nidos melancholija ir tylą suteikė spalvų kai kuriems mano tekstams.

Kodėl rašau, ką tuo noriu pasakyti sau ir kitiems?

Rašymas – tai vienintelis dalykas, kuriam nekeliu didelių reikalavimų. Rašydama stengiuosi pažvelgti į fantastiškas žmogaus ir pasaulio puses, suprasti, kas skaudina, džiugina ir pripildo žmogų prasmės ar beprasmybės pojūčio.

ŽMONĖS ŽIEMOJE

Buvo šaltas rytas. Naktį pasnigo, pro langus matėme ilgus varveklis. Išėjome iš savo buto ir ėmėme lipti kalnu link miško. Pirmieji įmynėme savo pėdsakus į sniegą, niekas čia neatvažiavo jo nukasti. Abu vilkėjome storus kombinezonus: aš klaikų oranžinį, o mano žmona – nublukusį pilką. Ji rado juos kažkokioje keistoje parduotuvėje. Apsivyniojome kaklus šalikais, užsidėjome kepurės. Irina ant savo pilkų plaukų užsimaukšlino baltą kailinę kepurę. Aš ją vadinau caraite.

Pakilome ant kalno ir įėjome į mišką. Tempiau rogutes. Viskas buvo balta, balčiau už pieną, už apatinius, už viską. Pušys linko nuo sniego. Dangus išdegė viršum mūsų. Niekur nemačiau net šunų vedžiotojų. Sniegas gurkšėjo po batais (šiltais, su kailiu viduje). Išeidamas pasižiūrėjau į termometrą, rodė dvidešimt laipsnių žemiau nulio. Išsipūčiau nosį. Irina nusijuokė. Aš atsisukau pasižiūrėti, kiek nuėjome, ir pamačiau, jog rogės palieka rūdžių drūžę ant sniego.

– Žiūrėk, – tariau jai.

Ji juokėsi:

– Matai, kaip viską sugadinome.

Pastebėjau, kadėjome labai lėtai, buvo sunku klampoti. Mūvėjome kumštines pirštines, kurias kažkada parsivežiau iš Suomijos. Paėmiau sniego, jis nelabai gerai kibo. Per šalta. Galėjau jį barstyti kaip miltus.

– Kodėl nekimba? – paklausė Irina.

– Per šalta, – atsakiau.

Ji nuėjo prie vienos šalia žemės palinkusios pušelės ir pakratė šaką. Visi miltai užbiro ant jos bei ant jos caro kepurės. Ėjom toliau. Pamačiau kažkokio žvėries pėdas. Matėsi, kad risnota lėtai, sustota, pasisukinėta aplink ir bėgta toliau. Priėjau arčiau. Tai buvo briedžio kanopos. Matyt, neseniai pralėkė, nes niekas neužsnigta. Duobelė ir visi kraštai taisyklingi, neišskydę.

– Prisimeni, – pasakiau, kai žmona priėjo arčiau, – kai buvom vakar pas tą mano pažįstamą? Ir tuos ragus ant jo sienos? Čia tokie ragai prabėgo.

– O, kaip niekinga, – šypsodamasi tarė Ira.

– Visai ne.

Ir mes nuėjome, palikę puikiuosius pėdsakus užsnigti. Gailėjausi, kad čia nėra mano skaliko ir šautuvo. Būtų buvusi mums pramoga.

Šaltis gnybė stipriau ir mes paspartinome žingsnį. Negirdėjome nieko, tik traškesį po batais ir kvėpavimą. Stebėjausi, kad niekur negirdėti jokio paukščio.

– Nuo kur čiuošim? – paklausė mano žmona.

– Gal nuo to, kur arčiau buvo. Į kairę kur pasukus.

– Tai čia?

– Tai gal?

– Gerai. Vajė, tu pažiūrėk, kaip gražu.

Mes pasukome į kairę iš keliuko ir ten atsivėrė vaizdas į kopą, apaugusią medžiais. O kalnas irgi buvo puikus: statokas, truputį vinguriuotas, apsnigęs. Bet slyš kuo geriausiai, vakar matėme, kaip vaikai čia duodasi.

Nebuvo vėjo. Ir kai žiūrėjau į kopą, saulės laikrodį, rodė, kad jie bespalviai. Šaltis išblukino spalvas.

– Pastebėjai, koks saulės laikrodis?

– Taip. Keistas kažkoks. Ir nudužęs. Čia tas Anatolijus nuvertė, ar ne?

– Taip, prieš metus. Tai čiuožiam! Kuris pirmas?

– Aš, aš, aš, – juokėsi ji.

Atsisėdo ant surūdijusių rogių ir pasakė:

– Stumtelk, gerai?

Ir nučiuožė, kai pastūmiau. Kaip buvo juokinga! Caro kepurė nulėkė sulig pirmuoju krestelėjimu ir Irina juokdamasi kvykė it jūros kiaulytė.

Irai dingus iš akių (mat žemyn čiuožiantysis dingsta jau po pirmo posūkio ir pušys jį pridengia), prisiminiau, jog turėjome jūrų kiaulytę. Ji nudvėsė tik praėjusiais metais, būdama šešerių. Visai norėčiau dar turėti ją prie savo lovos. Vakare visada užuosdavau pjuvenas, ypač jai letenėlėmis jas kasant. Irina pavadino jūrų kiaulytę Maša, taip ir liko. Sakydavo: „Turėsi dabar dvi ruses.“ Gaila, kad numirė.

Taip ir stovėjau begalvodamas apie Mašą ir Iriną. Staiga atsiminiau, kad bus jau kokios septynios minutės, kaip mano žmona nučiuožė. Nesuspėjau net išsigąsti – tuojau pat pamačiau ją pareinančią.

– Niekše, nepadedi moteriškei partempti rogių, – kvatojosi.

– Sportas – sveikata, – atsakiau.

Tada susėdome abu. Aš – į galą, ji – į priekį.

– Tu padėk man vairuoti rankomis, nes nelabai moku, vos neišsiverčiau, – pasakė Irina.

– Gerai. Užsidėk kepurę.

– Kad nulekia.

– Užsitrauk stipriau.

– Gerai.

Ir pasileidome. Aš pasistūmiau rankomis, ji – kojomis. Medžių kamienai, pėdsakai, sustingusios smilgos lėkė pro akis ir į jas. Laikiau apglėbęs Irinos liemenį.

– Linksma? – šaukė ji.

– Labai, – atsišaukiau.

Rogės šliuožė vis greitėdamos, tada padarė posūkį, mes praradome kontrolę. Irina vairavo į vieną pusę, aš – į kitą. Išvirtome. Buvo labai juokinga. Juokėmės ir aš buvau toks patenkintas. Sniegas kimšosi man į užantį, buvo šalta. Bet, dievaži, linksma. Nežinau, kiek laiko taip pragulėjome. Žiūrėjau į išbalusį dangų ir tingėjau keltis. Viršuje praskrido varna, aš prisiminiau kažkokią istoriją apie tą paukštį. Bandžiau prisiminti kokią, bet nepavyko. Tada mano mintys nuklydo dar toliau, link tų briedžio pėdsakų, link mano skaliko, buto, pusryčių ir kitų dalykų. Tada atsiminiau Iriną.

– Ira! – pašaukiau.

Pagalvojau, kad ji tik tyli norėdama paerzinti. Žinojau ją gulint vos porą žingsnių nuo manęs. Gal apsimetė mirusi ar šiaip. Sunkiai pakilau, tas kombinezonas labai varžė. Priėjau prie jos, pasiruošęs sniego gniūžtę. Ira gulėjo užsimerkusi.

– Ei! Užmigai?

Ji neatsiliepė. Aš prisilenkiau jai prie veido ir pamačiau ašaras akių kampeliuose.

– Ei? Kas yra? Kas? – pasakiau.

Irina atsimerkė, nusuko akis, tada tarė:

– O... kad turėtume...

Ir rankomis parodė kažkieno didumą.

– Ir kodėl ne... Oj, po velnių... Kaip būtų gerai.

– Irut. Gerai kaip yra. Viskas gerai. Tu neliūdėk, nieko ten ypatingo.

– Bet tu žinok. Taip norėčiau!

– Aš žinau, taip pat norėčiau. Bet nieko nepadarysi.

– Tikrai? Ir nieko tokio, kad taip yra?

– Ne ne. Aš juk myliu tave.

Ji pasikėlė, apkabino mane. Nuvaliau jos ašaras ir pasakiau:

– Čiuožiam dar, ar ne?

– Taip.

Ir mes užkopėme kalnu, čiuožėme dar daug kartų žemyn. Išmokome labai gerai vairuoti ir šūkavome besileisdami. Pripažinsiu, kad seniai taip buvo smagu. Savotiškai. Ir kai sušalom, o laikrodis rodė pietų metą, išsiruošėme namo. Ėjome susikibę už rankų, rogės nebepaliko rūdžių pėdsako, nebent labai šviesų. O briedžio pėdos buvo užsnigę.

Dabar aš sėdžiu tame pačiame mieste. Tik šiuo metu karšta – vasara. Pro mano langą srūva pro šalį einančių turistų balsai ir balandžiai burkuoja dergdami palangę. Sėdžiu ir atsimenu tą žiemą. Ir kiekvienais metais po jos mes važiuodavome čia, bet vasarą. Ir važiuodavome, ir važiuodavome. Po to ji nebevažiavo, o gal aš. Neprisimenu. Dabar sėdžiu vienas.

ELNIAS

I

Klausiausi vėjo. Traukinys sutūtavęs nuvažiavo ir likau stovėti ant platformos. Geležinkelininkas neonine liemene smaksojo į mane iš po storų antakių, jo lūpos buvo surauktos „o“ pavidalu. Tai buvo keistas geležinkelininkas, ir keistas miestas.

Įėjau į stoties pastatą.

– Labas vakaras, – pasakiau vienišai kasininkei už stiklo.

Jos galva loštelėjo atgal, kaip būna miegant, ir ji pabudo.

– Labas vakaras, – tarė.

– Ar galėčiau paskambinti?

– Prašom.

Kasininkė pro langelį padavė man laidinį telefoną. Surinkau numerį. Kol pypsėjo, apžiūrinėčiau kasininkės nugarą ir raudonus garbiniuotus plaukus. Visada norėjau garbanotų plaukų. Ji virėsi kavą.

– Alio? – atsiliepė.

– Sveiki. Čia jūsų naujoji viešnia.

– Taip! Malonu! Nagi, jūs jau stoty? Palaukit penkiolika minučių, mūsų Tadeuš tuoj bus.

– Dėkui.

– Tai lauksim!

Ji padėjo ragelį.

– Dėkui, – tariau kasininkei, vis dar stovinčiai į mane nugara, įkišdama telefoną pro angą ir padėdama ant stalo.

Ji atsisuko ir linktelėjo.

Atsisėdau ant vienos iš kelių pasienyje sustatytų kėdžių ir stebėjau didelio stoties laikrodžio rodyklę, trūkčiojančią vienoje vietoje. Sekundinė varė aplink kaip patrakus.

Netrukus į stotį pro kitą įėjimą įžirgliojo aukštas ilgakojis vyriškis. Jis buvo visas liesas, tik turėjo nemažą pilvą. Žili plaukai augo kuokštais iš šonų, galvos viršus buvo plikas.

– Ar tai jūs būsit? – paklausė.

– Tai aš tikriausiai.

Jis išsišiepė, neklusęs paėmė mano krepšį ir patraukė link antrojo išėjimo. Nusekiau paskui.

Išėjus iš stoties atsidūrėme šalia siauro kelio, tolumoj matėsi keli žiburėliai. Tariausi įžiūrinti bažnyčios bokštą.

– Čia kaime spigina, – paaiškino Tadeuš. – Sėskit.

Atsisėdau nedidelio automobilio gale. Pastebėjau, kad mano pusėje nėra lango stiklo. Įdėjęs krepšį į bagažinę, Tadeuš paragino persėsti į priekį.

– Išbyrėjo langas. Geriau sėskit į priekį, va. Dar imkit pledą šitą. Sušalsit kitaip.

Matyt, įtariai žvilgtelėjau į jo ploną languotą švarką, tad jis paaiškino:

– Man tai niekad nešalta, žinokit.

Padariau, kaip liepta, ir mes pajudėjome. Važiuojame tuo siauru keliu į vakarus, tada pasukome į šiaurę ir kilome įkalnė tolyn nuo stoties. Tolumoje tebespindėjo žiburėliai, pro kiaurą langą girdėjosi tas pats vėjas. Tadeuš nieko neklausinėjo, tik įjungė radiją, ir pasidarė linksčiau. Paklausęs, ar man nešlykštus tabako kvapas, užsirūkė pypkę. Radijo garsas trūkinėjo. Buvo gera jį išgirsti.

Aplink juodavo miškas. Dėl iš radijo sklindančios dainos negirdėjau lapų šnaresio. „Livinn... ida... ca...“ – traukė vyriškas balsas, ir aš mintyse atkūriau trūkstamas dainos dalis.

Gal užsnūdau, nežinau, bet mane pažadino staigus posūkis. Galva trinkelėjo į stiklą. Išsigandusi atsimerkiau ir suvokiau mus artėjant prie triaukščio mūrinio karaliaus Džordžo stiliaus namo. Atsiminiau Tado Kosciuškos memorialinį muziejų Filadelfijoje.

– Atsiprašau, čia visada tas bjaurus posūkis, – kaltai į mane pašnairavo vairuotojas.

Šyptelėjau. Automobiliui sustojus, Tadeuš paėmė mano krepšį – patraukėme link namo. Dairiausi aplink ir, kiek menkas apšvietimas leido įžvelgti, spėjau namą esant aptvertą ir turint didelį sodą bei daržą. Įvažiavimas buvo grįstas pailgomis trinkelėmis. Seniai tokias bebuvau mačiusi.

Atvėrusi duris, mūsų jau laukė žema šeimininkė dideliu papurusiu kuodu viršugalvyje. Ant laukutinės plytinės sienos kabojo lentelė su užrašu „Elnias. Užėiga“.

– Sveiki, sveiki! Malonu! Nagi užėikit, Tadeuš, nešk krepšį į kambarį!

Pasisveikinome. Buvau palydėta iki svetainės, kur degė toršeras ir kūrenosi ugnis.

– Prisėskite, – pasiūlė šeimininkė. – Aš esu Marija.

– Aš Astrida.

– Malonu. Tai va. Aptarkime reikalus. Jums kambarį davėme tikrai gerą, gerai prišildytas dabar. Ryte pusryčiai, kaip jau norite – galiu atnešti, arba galite nusileisti į valgomąjį. Nuo aštuonių iki dešimtos. Pietūs jau tiksliai antrą valandą. Vakarienė šeštą. Valgomajame susirenkame, sėdime prie vieno stalo visi. Arbatos galite gerti kada norit ir prie jos galite gauti ko tik norit. Pagaminsiu, – ir jos skruostai toršero šviesoje sublizgo raudonai.

– Labai gerai. Norėčiau pasakyti, kad nevalgau razinų, jei nebus problema.

– O ne, tikrai ne. Nedaug patiekalų gaminu su razinomis, – ji pamerkė akį ir tvirčiau susisupo į skarą. – Gal dar kokių pageidavimų turite?

– Kad ne, tikriausiai.

– Jei kambarys netiks, sakykite. Jei ko trūks, ar šiaip.

Ir ji palydėjo mane į antrąjį aukštą. Namas buvo senoviškas, gražus. Prie pat mano kambario durų kabojo besišypsančio elnio galva – prisiminiau baltos kumelės galvą virš miesto vartų. Kambario buvo daug vietos, dvigulė lova, rašomasis stalas, fotelis. Kabojo paveikslas, vaizduojantis ant iškyšulio stovinčias ir į jūrą žvelgiančias rausvas damas. Jūroje lyg ir laivai.

– Vienas vyriškis atidavė už nakvynę ir gerą jautienos kepsnį, – linksmi šūktelėjo Meda, kabindama mano drabužius į spintą.

– Tikrai? – tariau audamasi batus ir mąstydamą, už kiek gi nupirkčiau paveikslą ir ar moralu apmulkinti Mariją.

Tada vos nesusijuokiau balsu.

– O, štai. – Šeimininkė įsisprendė į šonus. – Atvykote čia, ir jau linksma.

Ji sukikeno. Tada mes gerai pasijuokėme. Marija man patiko.

– Nagi, tai paliksiu. Va, ant atbrailos palikau sausainių. Nešvarius drabužius ir batus sudėkite į krepšį vonioj ir atneškite, kai norėsite, į skalbyklą. Židiniu nesirūpinkite, naktį užges, ryte pakursime, – ji mirktelėjo.

Šeimininkei išėjus, dar kiek pasėdėjau ant lovos. Tada nuėjau į vonios kambarį ir sukroviau visus šiandien vilkėtus drabužius į aną krepšį. Katilo švieselė rodė, kad vandens yra ir jis pašildytas. Prausdamasi, rodos, girdėjau bėgiais bildant traukinį. Išsiploviau plaukus ir pasijutau nauju žmogumi.

Apsivilkau chalata, kuris gulėjo sulankstytas šalia vonios. Susidėlioju likusius daiktus, kad negulėtų krepšy. „Elnias“ tapo mano namais. Rašomojo stalo stalčiuje ankstesnis

gyventojas buvo palikęs knygą. Apsidžiaugusi paėmiau ir klestelėjau į fotelį. Štai kaip malonu buvo.

– „Vakarų fronte nieko naujo“, – perskaičiau.

Mėgau šią knygą ir lėtai skaičiau ją pusvalandį, po to nusprendžiau pasilikti kitoms dienoms ir nuėjau gulti. Jau buvau beužminganti tarp švara kvepiančių patalų, kai išgirdau lyg ir kažką bėgant koridoriumi. Įsiklausiau, bet nieko nebeišgirdau. Ir miegas mane įtraukė.

II

Rytą pabudau nuo sustiprėjusio vėjo ūžesio ir lietaus šuorų teškėjimo į stiklus. Dienos šviesoje kambarys atrodė kiek apšiuręs. Atsikėliau, paklojau lovą. Iš savo senų drabužių išsirinkau geriausiai atrodantį ir apsirengiau. Gerai, kad krepšyje nepagailėjau vietos švarių šiltų batų porai.

Priėjau prie lango. Jis buvo į įvažiavimo pusę. Taip, kaip ir spėjau, namas buvo aptvertas pilkų ir rusvų akmenų tvora aukštais vartais. Namo plotas didelis, sode, kiek jo temačiau, augo pora didelių medžių, vienoje vietoje tvora buvo apželdinta vijokliu. Už tvoros matėsi kalvotas kraštovaizdis, kur tankiai augo medžiai ir už jų galėjai įžiūrėti kaimo kontūrus.

Laikrodis, pastatytas ant rašomojo, rodė be keturių minučių aštuonias. Keturias minutes pažiūrėjau į rausvasias damas, tada apsigobiau skara, kad būtų šilčiau, ir išėjau pusryčiauti.

Kelią į pirmojo aukšto didelį prieškambarį radau lengvai. Iš ten, vedama garsų, nuėjau iki valgomojo, kur prie stalo sėdėjo trys žmonės. Vienas įėjo kartu su manimi.

Valgomasis buvo didelis, jo langai iki žemės žvelgė į priešingą pusę negu maniškiai – pro juos matėsi galinis kiemas. Jau kūrenosi židiny, ant stalo buvo kavos, iš kažkur girdėjosi traškantis radijo balsas.

– Sveiki! – pasisveikino su manimi vidutinio amžiaus graži moteris, sėdinti prie stalo. – Sėskit, sėskit, kaip smagu naują veidą matyti. Aš Ana.

– Malonu, Astrida, – tariau sėsdamasi šalia neįprastai aukšto, perkarusio vyriškio ilga kumpa nosimi, kampuotu siauru veidu ir nusvirusiomis akimis.

Vyriškis pasisuko į mane, ant jo kaklo žybtelėjo lyg ir gintaro karoliai.

– Salis.

Jo rankos buvo apmautos baltomis pirštinėmis ir jis šyptelėjo, pamatęs, kad žiūriu į jas, ir tada elegantišku judesiu nosisuko, paėmė kavos puodelį ir siurbčiodamas įsisipoksojo Anai pro petį.

– Kažkodėl pusryčiai vėluoja, – paaiškino Ana.

Linktelėjau. Anos palaidi juodi ir stori plaukai krito ant languotos skraistės, į kurią ji buvo įsisupusi. Juodų akių kampučiuose buvo matyti raukšlėlės, kaip ir visų įkritę ir išbalę skruostai truputį sendino.

– Žinote, jie čia turi šunį. Veimaro paukštšunį, – pasakė man Salis ir nelaukęs atsakymo vėl nosisuko.

Trečiasis prie stalo sėdėjęs žmogus buvo senas barzdotas vyriškis. Jo akys atrodė labai geros ir jis šyptelėdavo kiekvieną kartą, kai žvilgteldavau į jį. Jo plaukai buvo garbiniuoti lyg avinėlio ir nepradę jaunatviškos spalvos. Visgi matėsi, kad rankos suvytę, o po akimis juodavo kraupūs ratilai. Senis vilkėjo rausvą jam netinkantį kostiumą.

– Nežiūrėkit į tą mano kostiumą, bjaurus, bjaurus, – nusijuokė jis, kai nutilo Salis. – Aš Razmas būsiu.

Nusijuokiau ir aš.

– Kiek dar čia yra svečių? – pasiteiravau, nesikreipdama nė į vieną konkrečiai.

– Mes keturi, štai dar vienas prie radijo imtuvo, – Ana parodė į vyriškį invalido ratukuose (tai jis paskui mane pateko į valgomąjį). – Tai Marijos pusbrolis, jis serga senatvine, bet nekrečia didelių kvailysčių. Danielius vardu. Yra dar du šiuo metu. Vieną tikrai pamatysi. Andrejų. O vienos bobos tai net aš, pavyzdžiui, nemačiau.

– Aš mačiau, – pasakė Salis.

– Tai vargšė senutė, nuolat kuo nors suseraga, – paaiškino Razmas.

Nepastebėjau man iš už nugaros privažiavusio Danieliaus, ir krūptelėjau, kai šis prikišo savo veidą prie maniškio ir tarė:

– Ar bevelytumėt kažko?

Tada nusišypsojo, jo šeriuoti skruostai paraudo, ir jis mitriai persėdo iš ratukų į kėdę. Vienintelė jo koja tabalavo nevaldoma. Iš kišenės Danielius išsitraukė cigarą ir prisidėgė.

Po to patiekė pusryčius. Praėjus gal pusvalandžiui, į kambarį įėjo dar vienas žmogus. Tikriausiai Andrejus. Niekas į pavėlavimą nekreipė dėmesio, matyt, taip jis elgėsi nuolat.

Andrejus buvo neįtikėtinais aukštas ir liesas, rodos, vėjuotą dieną jam turėjo būti sunku išsilaikyti ant kojų. Kampuotas pailgas veidas buvo nenatūraliai baltas, tik siauros kumpos nosies galiukas raudonas, lyg nutrintas nuo nuolatinio brūžinimo servetėle. Andrejus buvo tikrai jaunesnis už mane pora metų, bet juoduose puriuose plaukuose jau matėsi nederančių žilų plaukų. Pasiramsčiavo stora drožinėta raudonmedžio lazda ir vilkėjo raudoną frako švarką.

Jis atsisėdo Razmui iš dešinės, ant duonos užsidėjo gabalėlį kiaušininės ir pradėjo valgyti, skaitydamas Razmo knygą.

– Tai Andrejus, – tarė man Razmas. Po to atsisuko į Andrejų: – Čia nauja viešnia, Astrida.

Andrejus nieko nesakė.

– Andrejus mūsų poeta! – sušuko Salis man į ausį. – Nors nieko nekuria. Baisiau paslaptingas. Panele Astrid, gal norėtumėte eiti su manimi pažiūrėti to Veimaro paukštšunio?

Ir nusisuko, nelaukęs atsakymo.

Nukrausčius stalą paaiškėjo, kad po pusryčių visi, išskyrus Andrejų, šiandien eina pasi-
vaikščioti į laukus.

– Čia baisiai nuobodu. Jei ne dideli atstumai ir laukai, išprotėti galima nuo ramybės, – paaiškino Ana.

Tačiau aš likau užeigoje, tikėdamasi susipažinti su Andrejumi. Atsisėdau svetainėje priešais ugnį, savavališkai įsipyčiau romo į kavą ir siurbčiojau skaitinėdama knygą, paimtą iš

kampe stovinčios etažerės. Tai buvo puiki poezijos knyga ir aš jaučiau, kaip tinginys apima mano kūną, šildydamas vidurius. Rodos, iš kažkur atšliaužė Salio mylimas paukštšunis ir įsitaisė šalia manęs.

Miegojau vos dvidešimt minučių. Pabudusi pabaigiau kavą ir nusprendžiau visgi išeiti laukan prasimankštinti. Eidama į savo kambarį šilčiau apsirengti, išgirdau trumpą ir panašų į gervės riktelėjimą. Nejėjau į savo kambarį, o ėjau tolyn koridoriumi ir pasukau kairėn, iš kur girdėjau rėkiant. Vos nesusidūriau su klibikščiuojančiu Andrejumi.

– Ar tai jūs rėkėt? – paklausiau.

– Ką?

– Ar tai jūs rėkėt?

– Taigi.

– Tai ko čia dabar šūkautat?

Tada Andrejaus veidas sušvelnėjo ir jis kaltai tarė:

– Jūs, panele, nesirūpinkit, man užėina. Jeigu kartais išgirsite, nesigąsdinkite.

– Tai jau tikrai viliuosi, kad naktimis neklyksit.

– Ar šiąnakt jums trukdžiau?

– Negi ir šiąnakt rėkėte?

– Rodos, klykavau kaip reikiant.

Nusistebėjau ir pakviečiau Andrejų pasivaikščioti lauke.

Išėjome pro galines duris į sodą, didesnį, negu pasirodė žiūrint iš valgomojo. Patraukėme link vartų, už kurių matėsi takelis, per laukus besileidžiantis į kaimą. Vėjas blaškė į šonus mano palydovo ant frako švarko užvilktą palto skvernus ir plaukus. Jis ėjo lėtai, susiraukęs.

– Ar jums sunku eiti? – pasidomėjau.

– Ne, visai ne. Tiesą sakant, nieko nejaučiu. O šlubuoju, nes koja neišsitiesia padoriai, nelaikau pusiausvyros.

– Iš kur jūs atvykęs?

– O jūs?

Vėjas užavo dar stipriau mums išėjus iš tvoros saugomos sodo teritorijos. Paėjėjome tylėdami.

– Čia gera, šiaip jau, – dabar pokalbj pradėjo Andrejus.

– Matau. Židiniai yra labai geras dalykas.

– Taip. Ir visada gali rasti džino ar romo svetainėje.

– Taip.

Blyški rudens ryto saulė apšvietė rusvą viksvų lauką mums iš pašonės, abu sustojome pasigrožėti. Viksvos blaškėsi į visas puses.

– Kas gyvena kaime? – pasidomėjau, mums vėl pajudėjus.

– Keli žmonės. Ateina penktadieniais lošti pokerio užėigoje.

– Ar ir jūs lošiat?

– Ne.

Nusileidę nuo kalno pasukome dešinėn, link užėigos, nors tai ir buvo tolimesnis kelias.

- Malonu pasivaikščioti, – tariau.
- Taigi. Kai grįšim, jau ir pietūs bus.
- Jūs neatrodot labai kalbus, – pasakiau stebėdama Andrejaus veidą.
- Taigi, taip jau išmokytas, – jis šyptelėjo.

Ėjome toliau. Jutau, kad mano drabužiai menkai apsaugo nuo drėgmės ir gailėjausi, kad tada pardaviau savo bebro kailinius. Nors jie ir buvo supjaustyti nugaroje.

- Žinote, mano kambary kabo vienas žinomas paveikslas.
- Andrejus pirmą kartą nusijuokė:
- Maniškiam taip pat.
- Ką žadate su juo daryti?
- Negalvoju kažkaip. Man kol kas pakanka to, kad galiu kasdien pasižiūrėti.
- Mėgstate meną?
- Pasukome takeliu, kuris įkalne vedė link „Elnio“.

III

Naktį prastai miegojau. Kadangi teturėjau naktinius marškinius, o ne pižamines kelnes, paklodė bjauriai brūžino kojas. Matyt, todėl sapnavau, kad aš ir Andrejus vėl einame anuo maršrutu.

- Židiniai yra geras dalykas.
- Taip. Ir visada gali rasti džino ar romo svetainėje.
- Taip.

Kažkokie augalai braukė per kojas, kibo į storas pėdkelnes ir man reikėjo pasilenkti, kad juos atkabinčiau.

- Kas gyvena kaime?
- Ne.
- Jūs lošiat?
- Taigi, taip jau išmokytas.

Mūsų pokalbis vystėsi greičiau negu tikėjausi. Andrejus rodė ūgtelėjęs. Vėjo gūsiai pūtė į viršutinę jo kūno dalį ir jis žingsniavo stipriai atsilošęs.

- Ar nieko prieš, jei įsikibsiu į jūsų petį? – paklausė.

Nustebau dėl netikėto klausimo. Pažiūrėjau į žemę, mano raudoni dideli batai buvo iki pusės purve. Kojos šalo. Tuomet išgirdau karksėjimą ir pajutau kažką spustelint man petį. Atsigrėžiau. Ir tai buvo mano palydovas, ūgtelėjęs dar truputį ir besistengiantis išsilaikyti ant žemės. Į jo palto apykaklę buvo įsitvėrusios dvi varnos, norinčios nusinešti jį į savo lizdą.

- Tai palaukit, kur... – buvau bepradedanti sakyti.

Tada pabudau. Kambario langas buvo atsivėręs ir kambarį varstė stingdantis šaltis. Užvėriau langą, apsirengiau ir nusprendžiau nusileisti į svetainę pasišildyti. Ten kūreno per visą naktį. Pasiekusi laiptus nustebau – laiptų aikštelėje kampe sėdėjo Andrejus ir miegojo.

- Ką jūs čia veikiat? – paklausiau.

– Matyt, bus sugalvojęs snūstelt, – paaiškino į viršų bekopiantis Salis. – Beje, kaime puikus alus.

– Taigi, – pratarė pabudęs Andrejus.

– Gal leidotės į svetainę?

– Būtent.

Nuėjome į svetainę. Andrejus krito į fotelį.

– Įpilkit man viskio, – paprašė.

Taip ir padariau. Kokį pusvalandį sėdėjome tylėdami.

– Tai ką ten veikėte toje laiptų aikštelėje? – tariau, kai jau atrodė, kad Andrejus vėl užmigs.

– Miegojau.

Linktelėjau ir paėmiau kažkieno pradėtą ir vėliau numestą ant krėslo knygą. Tai buvo prastas romanas, bet tingėjau keltis paimti kitos.

– Žinote, čia geriau negu namie.

Nustebusi pažvelgiau į Andrejų.

– Taip, ten būdavo bjauru. Ar jums patiko jūsų namai? – tęsė jis.

Truktelėjau pečiais.

– Lankydavau jaunųjų medžiotojų būrelį, kaip tėvas liepė. Naktimis ištempdavu mane į mišką ir su kitais berniukais iki ryto turėdavome tykoti žvėries.

– Ar jūs laukdavote šerno slėptuvėje medyje? – pasiteiravau.

– Taip. Ir tėvai prisijungdavo. Jie duodavo mums išgerti, kad neverktume. Bent jau aš, – Andrejus prunkstelėjo. – Žinote, kartą medžiojome vieną nedidelį gyvūną, nebeatsimenu kokį. Gal mangutą. Pirmą kartą buvo mano eilė šauti. Tėvas vis kartojo, kad didžiuojasi manimi.

– Bijojo?

Andrejus papurtė galvą.

– Ne, iš tiesų. Velniškai šlykštus dalykas, kad reikėjo šauti.

– Šovėte?

Jo lūpų kampučiai pakilo ir jis pakinkavo galva.

– Vėliau atsisakiau eiti į medžiokles. Tai irgi buvo šlykštu. Mano pirštai buvo tinkami groti pianinu ir norėjau mokytis muzikos.

Andrejus nutilo ir užsižiūrėjo į savo pirštus, makaluodamas juos negirdimos muzikos taktu.

– Bjaurus dalykas, – pritariau.

– Ne tas žodis. Ir vis tiek kiekvieną savaitgalį imdavo mane į medžioklę. Kai buvau vyresnis, medžiodavome ir kitus gyvūnus, ne tik šernus bei mangutus.

– Ar jums niekad neatėjo mintis nušauti tėvą?

– Kaipgi. Kartą nusitaikiau. Buvo gerai užsnigę. Už kadagio krūmo laukiau, kol iš olos išlįs senas lapinas. Tada sugalvojau, kad reikėtų. Tėvas buvo kelis metrus priešais mane, slėptuvėje iš šakų. Bet pamatė. Peršovė man koją.

– Tai dėl to šlubuojate?

– Ne, o ne, ne. Koją susižeidžiau kitur.
– O po to?
– Po to žinote. Kaip visiems. Dar mėnesį kartu pagyvenome ir nuo to laiko jo nemačiau gyvo.

– Ką sakė motina?
– Jai tiko. Bet iš tikrųjų, pamenu, trečiadieniais eidavo į kavos popietes pas draugę. Palingavau galva.
– Tai, sakote, čia geriau negu tenai?
– Galbūt. Tik va, matote, aš bijau, kad manęs neatvyktų pasiimti.
– Kaip tat gali būti?
– Visko gali būti. Kartais man atrodo, kad manęs laukia galiniam kambary.
– Kas laukia? – paklausė į kambarį įėjusi Ana. – Andrejau, ar ir vėl klieidi apie savo sunkią vaikystę?
– Negalėjote užmigti? – paklausiau Aną.
– Žinoma. Vakar ore trumpai vaikščiojau. Šiandien teks gerokai pavargti.
– Taigi, man tas pats, – sumurmėjo Razmas, eidamas link knygų lentynos. – Kažin kur pasidėjau tą pigų romaniūkštį.
– Čia, aš turiu.
– Taigi. Nuramina nervus.

Taip ir sėdėjome iki ryto. Apie penktą valandą atėjo chalatu vilkintis Salis ir atnešė „Wild Turkey“. Sulošėme gerą pokerio partiją. Tik anas senis ratukuose ir serganti močiutė nepasirodė.

IV

Taip ir slinko mano dienos anoje užėjoje. Daugiausia laiko praleisdavau sėdėdama svetainėje ir skaitydama arba vaikščiodama po apylinkes. Kartą buvau nuėjusi į kaimą, bet jis mane apvylė. Penktadieniais į „Elnią“ ateidavo keli čionykščiai. Jie buvo malonūs ir Marija juos vaišindavo nemokamai. Svetainėje sėdint kaimo žmonėms purvinais batais ir lošiant kortų žaidimus su mumis, Salis nesiteikdavo prisijungti. Užtat kitiems buvo smagu.

Dar slapčia slankiodavau po tuščius užėigos kambarius ir ieškodavau paveikslų. Deja, nevaisingai. Buvau užėjusi ir į sergančios moteriškos kambarį, bet šlykštus, kažką iš senesnių laikų primenantis kvapas mane smarkiai supykino, tad nespėjau gerai apsidairyti.

Kartais naktis leisdavau svetainėje, klausydamasi spygaujancio Andrejaus. Retkarčiais jis prisijungdavo prie manęs, kartais ir kiti gyventojai ateidavo.

Vieną rytą pabudau anksti, dar neprašvitus. Apsirengiau ir laukti pusryčių nusileidau į žemyn. Planavau paskaityti ar paklausyti radijo, jei veiks. Svetainėje tvarkėsi Marija, raudonskrustė kaip visada. Ji atnešė man arbatos ir išėjo skalbtis, kaip pati sakė. Dar įdaviau jai savo purviną megztinį.

Skaitinėju trumpai. Tada įsijungiau radiją. Girkšnojau arbatą ir klausiau nepažįstamo balso iš Vašingtono. Vienintelė naujiena, kurios nebuvo sakęs praėjusią savaitę, buvo ta, kad Škotija atsiskyrė nuo Anglijos.

- Taip... – tariau sau.
- Ką? – paklausė į kambarį įėjęs Andrejus.
- Škotai nepriklausomybę gavo.
- Mmm...

Andrejus atrodė pasikeitęs. Jo raudonasis frakas buvo susiglamžęs ir ant nugaros pastebėjau dėmę. Skruostai buvo paraudę.

Jis atsisėdo ir sėdėjo nervingai siūbuodamas koja. Tada išsitraukė iš kišenės suglamžytą lapelį ir davė man. Norėjau perskaityti, bet ten buvo parašyta kalba, kurios nemokėjau.

- Nemoku kalbos, – pasakiau.
- Mmm, – numykė jis, atsiimdamas lapelį.
- Matot, – pasakė. – Gal norėtumėte pasivaikščioti?
- Bet pusryčiai už valandos... Gerai, gal spėsime.

Ir pro galinį kiemą išėjome į laukus. Švito ir vėjas buvo aprimęs, tik žemiškai spigino šaltis. Medžiuose kranksėjo varnos. Nesileidome takeliu žemyn, pasukome į kairę lygia-greičiai užėigos sodui – link proskynos, už kurios miškas sutankėja.

- Norėjote kažką man pasakyti? – paklausiau Andrejaus.
- Tai... gavau laišką.
- Ėjome pastirusiais žolynais, augalams traškant nuo mūsų žingsnių.
- Ar geros žinios laiške?
- Kaip pažiūrėsi. Nelabai, gal net blogos.
- Aha.

Pasisukau dešininę ir apžvelgiau kaimelio vaizdą. Tolumoje žmonės ėjo į bažnyčią, gal penki, šeši. Nors bažnyčia ir buvo be varpo.

- Žiūrėkit, Eženas eina, – pasakiau, pažinusi vyriškį, ateinantį penktadieniais.
- Aš neįmatau, – atsakė prisimerkęs Andrejus.

Traukėme toliau.

- Taigi, blogos naujienos laiške, – reziumavo mano palydovas.
- Ar jums reikės grįžti namo?
- Galiu grįžti ir galiu negrįžti. Čia jau mano pasirinkimas.
- Tai ne tokios ir blogos.
- Iš tikrųjų blogos. Juk suprantate?
- Kaip ir. Ką planuojate daryti?
- Taigi, visa esmė, kad nesvarbu planai. Viskas jau nustatyta, kaip turi būti.

Paėjėjome iki griovio, kuris skyrė laukymę nuo miško. Andrejus prisidengė akis nuo saulės ir vėl įsižiūrėjo į kaimelį bei bažnyčios bokštą.

- Geri būdavo penktadieniai, kai kaimiečiai ateidavo.
- Tai kad jūs prastas lošėjas, tikrai, – nusijuokiau.
- Tame ir visa esmė.

Galvojau, kad eisime pasivaikščioti mišku, bet Andrejus tebestovėjo žiūrėdamas į namelius.

– Aš skolingas Eženui. Gal galėsite grąžinti skolą?

– Ar jums striuka su pinigais? – tariau ir pasisukau lipti ant rąsto, permesto per griovį. Andrejus kažką sumurmėjo.

Tada priekyje pamačiau miško tankmėje stovinčią kaimenę elnių. Vienas stovėjo sulenkęs priekinę koją ir pasukęs ausį link mūsų. Sustojau.

– Andrejau, žiūrėkit, kokie žvėrys, – tariau pašnibždomis.

Andrejus nieko neatsakė.

Tada atsisukau pažiūrėti, ko tyli. Ir, dievaži, nustebau išvydusi dar vieną elnią, stovintį priešais mane. Dideliais rievėtais ragais, raudonu kailiu. Jis atsargiai nusileido griovio šlaitu ir, laužydamas į ledą, aptraukusį nejudantį upelį, perėjo į kitą pusę.

– Palaukit, kur jūs! – sušukau.

Jis atsuko savo galvą, panašią į aną, kabančią užėjoje, ir tarė:

– Grąžinkit skolą Eženui.

Stovėjau jausdama, kaip šiuo metų laiku man nebūdingas karštis kyla kūnu į veidą. Rankos drebėjo.

Ir vieną akimirką, rodos, jau mačiau, kaip jos ilgėja, dengiasi šiurkščiu kailiu ir pirštai traukiasi į kanopas. Bet tada prisiminiau užėigą, skolą Eženui ir kitus gerus dalykus. Nusi-grėžiau ir patraukiau atgal į „Elnią“. Mačiau, kaip prie vartų stovi Razmas su Ana. Užsilipęs ant tvoros, Salis dairėsi po apylinkes. Maloni tylą plevėno virš gyvenvietės ir tik mano batai traškino šalnos sustingdytas žoles.

ŽŪKLĖ

Buvo rytas, gal ketvirta valanda, kai žvejai išplaukė iš uosto. Jūra tyvuliavo rami, dangus neapniukęs. Tikriausiai artėjo vasara, nes švito anksti. Motoro burzgesys skrodė tylą. Šitame uoste tvyrojo ramuma – jis buvo mažas ir juo naudojosi tik šešetas žvejų. Kartais dar prisišvartuodavo koks turistų kateris.

Žvejai ramiai kalbėjosi, nebuvo jiems reikalo šūkauti – juk ne kokie girtuokliai. Žalios striukės blizgėjo spinduliuose. Jie tikėjosi gausaus laimikio.

– Sigi, varyk greičiau, neturiu aš šiandien laiko, – riktelėjo vienas vyriškis didele juoda barzda.

– O tu nusiskusk savo prakeiktą barzdą, – prie vairo sumurmėjo Sigi.

– Ką veiksi, Juozai? – paklausė kitas žvejys juodabarzdžio.

– Nežinau, vaikui mano kažkoks mokyklos pasirodymas ar kažkas.

– Mmm... Tai neisi su mumis po to pas Sigį?

– Negalėsiu, jau sakiau.

– Gera, gerai.

Žvejai tinklus mesdavo toli nuo pakrantės, nes ten esti vienintelė vieta, gausi žuvies, ypač jūrinių lydekų ir ungurių. Jie pagaudavo daug ungurių.

– Jeigu pagausime trisdešimt, ar galėsite man vienu daugiau duoti, vyrai? – paklausė Timas.

– Ką čia trini, jokių daugiau, – sumurmėjo Sigis prie vairo (jo niekas negirdėjo).
– O kam tau reik? – paklausė Juozas.
– Matai, dukters vestuvės, tai balių kels.
– Meluoji. Man žmona būtų pasakiusi, pašte bobos juk plepa.
– Nemeluoj, Julė jau seniai planavo.
– Aaa... Julė. Ko iškart nesakei. Čia juk ta, kur išvykus buvo.
– Taip, taip, – raitėsi Timas, – ir visus kviečiu į šventę. Morta ungurius išrūkys, iškeps. Pyragėlių bus. Ir jinai pasiskaičiavo, kad visam tam reikės būtent...

– Gerai, gerai, imkis tu tą savo ungurį, – nusikvatojo Juozas.

Sigis vėl kažką sumurmėjo ir išpūtė orą pro nosį. Jam nepatiko, kad tikriausiai reikės dalintis savo unguriu. Bet jei Juozas liepė, kitaip nebus. Jo krumpliai net pabalo, kai jis supykęs suspaudė vairą. O juodabarzdį juokavo su vyrais. Vakar buvo skaitęs neprastą anekdotą laikraštį ir dabar jį pasakojo.

Virš laivo praskrido žuvėdra. Žvejai nusekė ją akimis, kai ši šovė į vandenį ir pasigavo žuvį.

Po valandos jie jau radosi prie savo tinklų. Saulė įkopė truputį aukščiau ir vyrai šypsojosi vienas kitam. Nujautė, kad bus labai geras laimikis. Pagaus ne tik ungurių, kuriuos gali brangiai parduoti, bet ir nepabodusių skanių lydekų. Gal netgi vėjažuvių, kažkodėl retai pasitaikančių šitose gaudyklėse.

Jie pradėjo savo darbą. Nebuvo labai sunku, skubėti nereikėjo. Kiekvienas turėjo savo pareigas ir nuosekliai viską atliko. Iš tiesų tai daug atlikti net nereikėjo. Buvo specialus mechanizmas, kurį visi kartu susikonstravo ir prie kurio jie prikabindavo užmestų tinklų kilpas. Tinklai būdavo ištraukiami, žuvys išverčiamos, tinklas vėl užmetamas. Tai trukdavo apie dvi valandas. Taip darė ir dabar.

Ir tikrai – laimikis buvo gausus, daug vėjažuvių, lydekų. Juozas kvatojosi. Net Sigis nusi juokė. Dabar tikrai galės tam kvailiui atiduoti vieną ungurį.

Kai žuvys buvo tinkamai sukrautos ir surūšiuotos (tai užtruko dar apie dvi valandas), žvejai susiruošė namo. Bet prieš tai dar išgėrė kavos iš termosų. Juozas pasakė tostą.

– Vyrai, esam šaunuoliai, mums sekasi. Jeigu taip ir toliau, po metų kitų nebereikės net žvejybos. Ahoi!

Jie išgėrė visą kavą ir užkando Timo žmonos keptų pyragaičių.

– Mmm, – pasakė kažkuris, – tavo Rūta padori šeiminkė, maniškė tik pienišką sriubą nuolatos duoda.

Taip žvejai prasėdėjo dar penkiolika minučių ir susiruošė plaukti. Bet Juozas kažką pamatė tinkluose – jam pasirodė, kad dar viena gaudyklė nebuvo pilnai iškrauta.

– Klausykit, gali būti taip, kad vienos neiškrovėme?

Ir vyrai atsisuko. Tikrai, ten dar buvo žuvų. Jie nusijuokė iš savo išsiblašymo.

– Nepaliksime gi. Ot velnias, turėjau anksčiau grįžt, bet nepaliksime tikrai.

Ir jie vėl ėmėsi traukti mažąją gaudyklę laukan. Kai gaudyklė buvo iškelta iš vandens, bet dar kabojo ore, vienas žvejys Vitas garsiai suklykė ir apsisuko ant kulno. Netrukus ir kiti ėmė dengtis veidus rankomis bei šūkauti. Juozas puolė prie keliamojo mechanizmo,

norėdamas tinklą vėl įleisti į vandenį, bet viskas užsikirto. Gaudyklė kybojo ore, laikydama varvančias vandeniu spindinčias strimeles ir pamėlusį skenduolį.

– Jėzau! Atsikirk! – šaukė Juozas jungikliui ir trankė jį kumščiu.

– Negali būti... Jėzus tu Marija... Vyrai, čia gi Virgis...

– Ajėzau. Ne, nu, greičiau, imame peilius, pjauname tas virves.

– Greičiau! Greičiau!

– Negaliu, kaip smirda, dvokia, fu, tuoj...

Vitas šoko prie dešiniojo borto (gaudyklė suposi ties kairiuoju) ir apsisvėmė. Iš vairavimo būdelės išlėkė Sigis su žirkėmis ir šoko kirpti virvių, nekvepuodamas ir jausdamas srūvantį prakaitą.

– Atsikirk, atsikirk! – daužėsi Juozas, bet galiausiai griebė vemiančiam Vitui iš rankų peilį ir šoko pjauti gaudyklės.

Kiti puldinėjo ir šūkaliodami keikėsi. Bandė padėti, bet daugiau jų prie gaudyklės nebetilpo. Galiausiai kažkuris sušuko:

– Pjaukite jūs greičiau! Pjaukite, varykite!

Ir tada stojo tyla, kokia buvo ryte. Girdėjosi tik Juozo ir Sigio kvėpavimas bei peilių brūžinimai (mat Sigis pakeitė netikusias žirkles aštriu šveicarišku peiliuku). Likusieji stovėjo užsidengę nosis ir suspaudę kumščius. Bet nei vienas negalėjo nusukti akių nuo paskenduolio veido, žvejo striukės ir vieno žalio aulinio, pasilikusio ant išpampusios kojos. Galiausiai liko nurėžti po vieną tolėliau esančią virvę. Pjovėjai lenkėsi ašarojančiom akim prie jų ir brūžino, brūžino. Ir tos paskutinės virvių gijelės jiems tikriausiai buvo kaip ilgi metai. Joms nutrūkus, gaudyklė keistai sucypė ir pūkstelėjo vandenin. Juozas sviedė savąjį peilį į jūrą ir nusispjovė. Sigis stovėjo drebedamas ir dar tebelaikė savo šveicarišką britvą. Vitas prišoko, išplėšė šią jam iš rankų ir nusviedė pavymui Sigio peiliui.

– Ką tu čia dirbi? – suriko Sigis. – Apsivėmei, asile tu!

Ir spjovė Vitui veidan. Tas jau nieko nebesakė, tik nusivalė padilbom žiūrėdamas ir nuėjo atsisėsti. Juozas atsisuko, jo akys keistai žibėjo.

– Viskas, plaukiam. Šita gaudyklė liks čia visada ir mes niekada čia negrįšime.

– Gerai, kad pritvirtinta padoriai prie dugno, neiškils.

Jie visi nauriai linktelėjo ir Sigis užvedė variklį. Žvejybinis CL-55483 pajudėjo. Vyrai stovėjo deny ir jautė, kaip džiūva burna. Ir tai dar nebuvo viskas. Juozas pamatė pirmasis.

– Elenute! – suriko jis. – Sustok, sustok, Sigi! Jėzau Kristau! Maja...

Jo vaikų kūnai plūduriavo vandeny. Netrukus ir kiti pradėjo šaukti stipriau nei pirma, kai pamatė žvejo lavoną.

Visa jūra buvo kaip po mažo „Titaniko“ skendimo. Moterys ir vaikai, net keletas suaugusių vyrų gulėjo vandens paviršiuje ir spoksojo į saulę.

– Rūta!

– Morta!

– Dieve mano! Kaziukai, sūnau!

Žvejų raudos plyšojo toje ramioje tyloje. Jie bandė paliesti savo artimus, bet šie nusprūsdavo tolyn. Vien Sigis, sukandęs dantis, plaukė tolyn ir žinojo, kad nesustos. Jis

spaudė žvejybinį, kiek galėjo, keikėsi ir nežiūrėjo į jūrą. Jam pasisekė, nes jis neturėjo šeimos. Bet tada vyrai atsigavę pasileido šaukti:

– Juozai, Juozas įsoko, Sigi!

Sigis atsisuko ir pamatė vadą, plaukiantį link savo žmonos. Jis kapanojosi kaip begalėdamas ir apkabino savo žmoną, ir bliovė buliaus balsu. Sigis apsuko CL-55483 ir priartėjo prie Juozo.

– Traukit jį lauk, – pasakė vyrams.

Kai juodabarzdis buvo išvilktas, visi pamatė, kad lavonai dingę.

– Kas čia buvo? – paklausė Vitas.

Niekas jam neatsakė, tik žuvėdrų pulkas krykdamas praskrido viršum.

Visą kelią namo jie rūščiai pratylėjo. Juos pykino iš baimės, drebėjo rankos ir kojos. Vienas kažkuris tyliai šniurkščiojo nosimi. Bangos teliūskavo laivo šonus, saulė švitino danguje ir, rodės, viskas taip ramu, ramu.

Uostas nebuvo pabudęs. Nebuvo čia žmonių. Žvejų lūpos susičiaupė, kai jie stengėsi įžiūrėti, ar jų namuose dega šviesos. Juozas braukėsi varvančius plaukus nuo kaktos ir dūsavo.

O koks palengvėjimas! Jo žmona džiaustė skalbinius sode, o Elenutė suposi padangoje. Ir kiti vyrai atsikvėpė. Dabar jau žinojo, kad netiesą matė. Iškvėpę žuvį, jie žiūrėjo vienas į kitą, ruošėsi eiti namo. Juozas pasakė:

– Nereikėjo mums, vyrai. Nereikėjo.

ŠVELNUMAS

*Neturiu namų, mylimos, / neturiu menkiausios pastogės. / Tie daiktai, kuriems atsi-
duodu, / praturtėję mane išduos.*

Raineris Marija Rilke

Žiūrėjau į sniegą už lango. Jis buvo baltas tik ten, kur apšvietė žibintai. Vaikigaliai sukosi aplink žibintus. Vienas aiškiai naujais batais: labai juos saugojo, kartas nuo karto brūkštelėdavo kumštine pirštine baltą bato nosį.

Po kelių metų vėl švenčiame. Giesmės aidai garsiau, negu esu girdėjusi.

– Pildos dieviška mintis... – dainavo mano kaimynai apačioje.

– Savo šventu gimimu-u! Savo šventu gimimu... – išsiskyrė storulio Broniaus balsas.

Pasirėmiau į palangę ir priglaudžiau veidą prie stiklo. Nuo mano kvėpavimo ištirpo viršutiniame kampe išsiraizgiusi ledinė gėlė, primindama anuos metus Murmanske.

Atidariau langą ir šaltas oras griebė už veido.

– Žiūrėk, žiūrėk! Tu nemoki taip, kaip reikia, – tarė vienas vaikigalis kitam.

Pro juos žingsniavo žemas žmogelis, rūkantis cigaretę. Rodėsi, kad jis neturi galvos ir jam iš kaklo kaip iš kamino veržiasi dūmai.

– Tėti, tėti! – ėmė šaukti vaikai.

Pasirodo, čia Petras Andzelis su andzeliukais. Jie man mojavu. Pamojau atgal. Pridėgiau cigaretę ir, Andzeliams įėjus į pastatą, mečiau žemyn. Žarija blykstelėjo ir užgeso. Gal net girdėjau, kaip šnypščia tirpindama sniegą.

– Juoda orchidėja, kaip aš mylėjau! – užtraukė Bronius.

Uždariau langą, klestelėjau į fotelį priešais židinį ir žiūrėjau į ant sofos išdėliotus naujus pirkinius. Žavingiausia buvo triušio kailio mova, puošta aksominiu kaspinu ir blizganti kalėdinių girliandų atspindžiais.

Židinio atbrailą prieš keletą dienų papuošė eglišakėmis ir raudonomis dirbtinėmis uogomis. Bet ugnis nedegė, nes paskutiniu metu baiminausi gaisro.

Tada nusprendžiau paskambinti savo psichiatrui. Atsiliepė po kelių pyptelėjimų.

– Klausau.

– Sveiki, čia aš.

– Sveiki, Margarita, – jo balsas man priminė degančių malkų traškesį.

– Ar dirbsite savaitę iki naujų?

– O kas nutiko?

– Gervės parskrido.

– Gruodžio dvidešimt ketvirtąją?

– Velniai jas žino.

– Aišku... – nutęsė daktaras. – Jei labai skubu, galime susitikti ir šį vakarą.

– Taip?

– Mhm... Tai už penkiolikos minučių lauksiu savo kabinete.

– Jei jums patogiu.

Išsirinkau gražiausius kailinius, pasiėmiau movą. Reikėjo pasiruošti minusinei temperatūrai lauke.

Iki kabineto buvo dešimt minučių kelio pėsčiomis ir trys automobiliu. Bet neturėjau laiko šildyti mašinos, tadėjau.

Buvo gražu žiūrėti į išpuoštus langus ir spindinčias vitrinas. Gatvėse vaikštinėjo daug žmonių ir jie visi buvo apsivilkę kaip aš. Štai senis, siūlantis keptus kaštainius, vilkėjo kailiniais, sudurstytais iš bebro kailio atraizų.

– Panele, paragaukite, – rėkė jis man.

– Ne, dėkui, – atsakiau.

Psichiatras buvo įsikūręs XVIII a. pastate pagrindinėje gatvėje. Eidama vidun užsižiūrėjau į marmurines puošmenas pastogėje ir slystelėjau ant laiptelio.

Raimondas vilkosi paltą, kai įėjau į kabinetą.

– Sveika, Margarita, – tarė. – Gersi ko nors?

– Nežinau. Pirma norėčiau va ten prisėsti.

Įkritau į didelį fotelį, pastatytą prie lango, ir iš karto pasijutau geriau.

– Papasakok man, ką veikė šiomis dienomis, – tarė Raimondas, plonais buvusio pianisto pirštais prisidėgdamas cigaretę.

Jo veidas ir vakaro tamsoje atrodė baltas, o putlios lūpos raudonos.

– Vakar pasidaviau šventinėms linksmybėms, – nusijuokiau.
 – Nusipirkai šiuos kailinius?
 – Taip.
 – Gražūs.
 – Dėkui. Sidabrinė lapė.
 Dabar jau nusijuokė daktaras.
 – Tad kas atsitiko? Juk kalbėjome, kad nieko bloga retkarčiais elgtis taip, kaip nori.
 – Viskas buvo gerai. Pavakarieniau restorane. Tada grįžau į butą. Viską išdėlioju. Ar žinai, kad pastaruoju metu bijau užkurti židinį?
 – Bijai gaisro? – Raimondas kilstelėjo antakius.
 – Nežinau, Raimondai, tikrai nežinau.
 – Tai galvoji apie mirtį?
 – Kieno? – nusikvatojau, prisiminusi anekdotą apie psichiatrą ir jo klientą.
 – Apskritai, – daktaras gurkšnojo kažką iš stiklo ir aš ištiesiau ranką, prašydama duoti paragauti.
 – Galvoju, kaip ir... Bet jei klausi, ar norėjau ką nors užmušti, tai ne. Nebent dar vieną sidabrinę lapę.
 Daktaro kalėdinis brendis buvo visai nieko.
 – Parsivežei iš Londono?
 – Taip.
 – Kaip jums sekėsi kelionė?
 – Šiaip sau. Rasa labai daug laiko miegojo.
 – Ką tuo metu veikei tu?
 – Buvau bare. Parvežiau ir tau šį tą, – jis iš kišenės ištraukė mažytę knygelę. – Radau senų knygų knygyne.
 – Mhmm, Rilke. Gražu.
 – Ar dabar jautiesi geriau?
 – Žymiai. Žinai, šiandien grįžau į butą. Išsidėlioju pirkinius. Žiūrėjau pro langą. Ir pagalvojau, kad reikia paskambinti tau. Nieko?
 – Ne.
 – Tavęs nepasiges?
 – Ne, aš išvažiavau pirkti gėrimų.
 – Taip, eilės parduotuvėse ilgos.
 Ir aš prisidegiau cigaretę. Žiūrėjau į prietemoje kylantį melsvą dūmą, kuris maišėsi su daktaro cigaretės dūmais, ir galvojau apie čiuožinėjimą ant ledo.
 – Margarita?
 – M?
 Jis nutilo.
 – Žinai, jei būtum moteris, tai iš akies lupta Vaterhauso mergelė, – tariau.
 – Jis juk piešė ir vyrus, – kvatojosi Raimondas.
 – Jie visi buvo labai panašūs. O tu nei raudonnosis Tristanas, nei Lamios draugas. Ir aš tikrai ne Psichė, žengianti į Kupidono daržą.

Raimondas šypsojosi. Jam irgi patiko Vaterhausas.

– Margarita?

– M?

– Ką tu manai apie Londoną?

– Pilkas miestas. Kai Big Beno nebėra, man ten nebepatinka. Gali pasimesti.

Nutilau. Raimondas ištiesė man kitą cigaretę:

– Taigi. Daug žmonių. Gal...

Atsilošiau ir žiūrėjau į lubas. Visas daktaro kabinetas pamėlynavo ir daiktai virto garais. Taip įsivaizdavau.

– Pasipuošei šventėms, – tariau, pamačiusi dideliame arkos formos lange žybsinčias dekoracijas.

– Taigi. Šventiška?

– Taip.

– Gal šachmatų partiją?

– Ne. Tau dar reikia gėrimų. Aš eisiu.

Apsiaviau, užsivilkau kailinius. Užgesinau cigaretę. Iš rankinuko ištraukiau ir ant raudonmedžio stalelio padėjau čekį.

– Margarita.

– Iki, daktare. Aš jums paskambinsiu. Šaltą naujųjų vakarą ar kada nors. Iki.

Ir išėjau į naktį. Jaučiausi geriau, ir snaigių švelnumas krito ant mano skruostų bei švelnių sidabrinės lapės kailinių.

EŽERAI. EPILOGAS

Mielam Rimui, tragiškai išėjusiam

Ir vienąkart, pavasari,
Tu vėl atjosi drąsiai –
O mylimas pavasari,
Manęs jau neberasi – –

Sulaikęs juodbėrį staiga,
Į žemę pažiūrėsi:
Ir žemė taps žiedais marga...
Aš diemedžiu žydėsiu – –

Salomėja Nėris

– Ar esi kada nors girdėjusi apie miestą, nuskendusį ežere? – paklausė manęs Dainius.

Mes sėdėjome kažkokio aptrintoj kavinėj, kur vasarą skraido musės, jų pilna cukruje ir ant languotų plastmasinių staltiesių. Dabar čia šlapia, klientai prinešę purvo ir viduj dvokia sulytais rūbais.

– Turi omeny Atlantidą?

– Ne. Sakmę apie miestą, kuris nuskendo. Su rūmais, tarnais, ponais, vargšais. Ir taip toliau, – jis suskeryčiojo rankomis ir įtraukė vyšninio tabako.

– Tikriausiai, kad girdėjau.

– O gal tai ir buvo Atlantida.

Patylėjome. Jis užgesino cigaretę, pasirėmė rankomis kaktą.

– Tai papasakosi, kas nutiko? – paklausiau.

– Hm.

Pamaišiau kavą šaukšteliu.

– Žinai, kiti buria iš kavos tirščių, – pasakiau.

– Ir iš arbatžolių. Buvo žiema, jei atsimeni. Žiemomis labai liūdna. Jaučiasi ištuštėjimas, maža poilsiautojų.

Jis prisidėgė jau trečią cigaretę šiandien, paėmė mano puodelį, atsigėrė.

– Ir tuo metų laiku pamatydavau, kad, po velnių, kažkaip labai jau viskas nedera. Tai va. Buvo žiema. Draugai planavo švęst. Nebepamenu ką, po truputį viskas išsitrina. Ir labai norėjau visus pamatyti.

– Manęs nekvietei.

– Tu juk niekur neini.

– Tiesa. Sako, kad tą vakarą buvai liūdnas.

– Akimirkomis taip, akimirkomis kitaip. Linksmi liūdna diena. Ir kai supratau, kad viskas, išėjau.

– Ėjau pamariu, pasižiūrėjau į eglutę. Viskas buvo suplanuota.

Tada jis papasakojo apie gluosnį.

– Marios bangavo nuo to vėjo, žinai. Žvarbiai, – tada ėmė dainuoti. – Mhmhmmm... baltą baltą nosinaitę...

– Nusišluostyti akims, – dainavau ir aš.

– O kaip tau buvo?

Nenorėjau pasakoti. Atsidusau ir išgėriau kavos likutį puodelyje.

– Gal tiesiog pažiūrime pro langą? – pasiūliau.

Jis susiraukė, atrodė supykęs.

– Realiai nebuvo priežasties. Biologinis dalykas. Kasdien... – tai besakydama smarkiai užsikosėjau. – Kažkoks neatitikimas, man rodos, kaltas. Gal panašu į žuvį, plaukiojančią smėliu.

Jis lėtai palinksėjo galva.

– Taip. Tiek daug smėlio grūdelių.

– O dar tas mėnulis.

– Taip, ir tai.

– Taigi. Gerai, nebekalbėkim apie tai. Daros nuobodu.

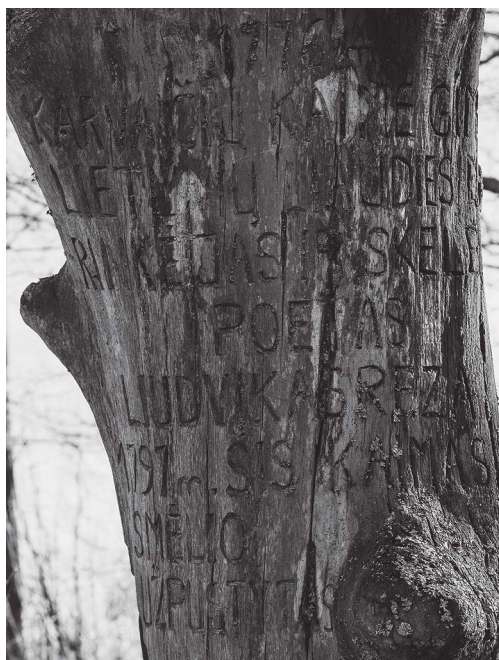
Dar kiek pasėdėjome, stebėdami praeivius gatvėje.

– Tai, sakai, žinai apie miestus, nuskendusius tuose ežeruose?

– O ne... Tikrai ne, – atsakiau.

Mišku apsodinta Karvaičių kopa, kurios smėlis paskutiniaisiais XVIII a. metais galutinai palaidojo Karvaičių kaimą. Jame 1776 m. gimė ir buvo pakrikštytas Martynas Liudvikas Rėza. Ši vieta yra arčiausiai Preilos ir gerai matoma važiuojant dviračių taku.

Stogastulpyje galima išskaityti M. L. Rėzos gimimo ir Karvaičių užpustymo datas.

Vienintelis Karvaičius menantis ženklas – prie marių dar sovietmečiu pastatytas stogastulpis – apkerpėjęs ir pamažu tręšta.

Dorė. – Klaipėda: Druka, 2015. – 128 p., iliustr.

ISSN 2351-4582

Viršelyje – M. L. Rėzos eilėraščio „Šimtus jau metus“ faksimilė, M. L. Rėzos portretas (dailininkas Vytautas Ciplijauskas, 1979, drobė, aliejus), po juo – originalus Rėzos parašas – Rhesa.

Sudarytoja Raimonda Ravaitytė-Meyer
Koordinatorė Dalia Greičiutė
Kalbos redaktorė Rita Maksimavičienė
Dizainerė Sigita Raudienė
Leidinio fotografė Darija Vasiliauskienė

Kitos nuotraukos – Sandros Vaišvilaitės (37), Aido Macevičiaus (127), Vasilijaus Schramkovo (39), Rimanto Jašinsko (29), Vido Vaitukaičio (65).

Senos nuotraukos – iš asmeninių I. Laurinavičiaus, A. Puslio, N. Dičiuvienės albumų, taip pat – Neringos istorijos muziejaus archyvo, knygos *Chronik der Schule zu Nidden*, Vilnius, 2013. (31, 33).

Tiražas 600 egz. Užsakymas TK 1511-212

Išleido ir spausdino
Spaustuvė DRUKA
Mainų g. 5, LT-94101 Klaipėda
www.druka.lt
info@druka.lt